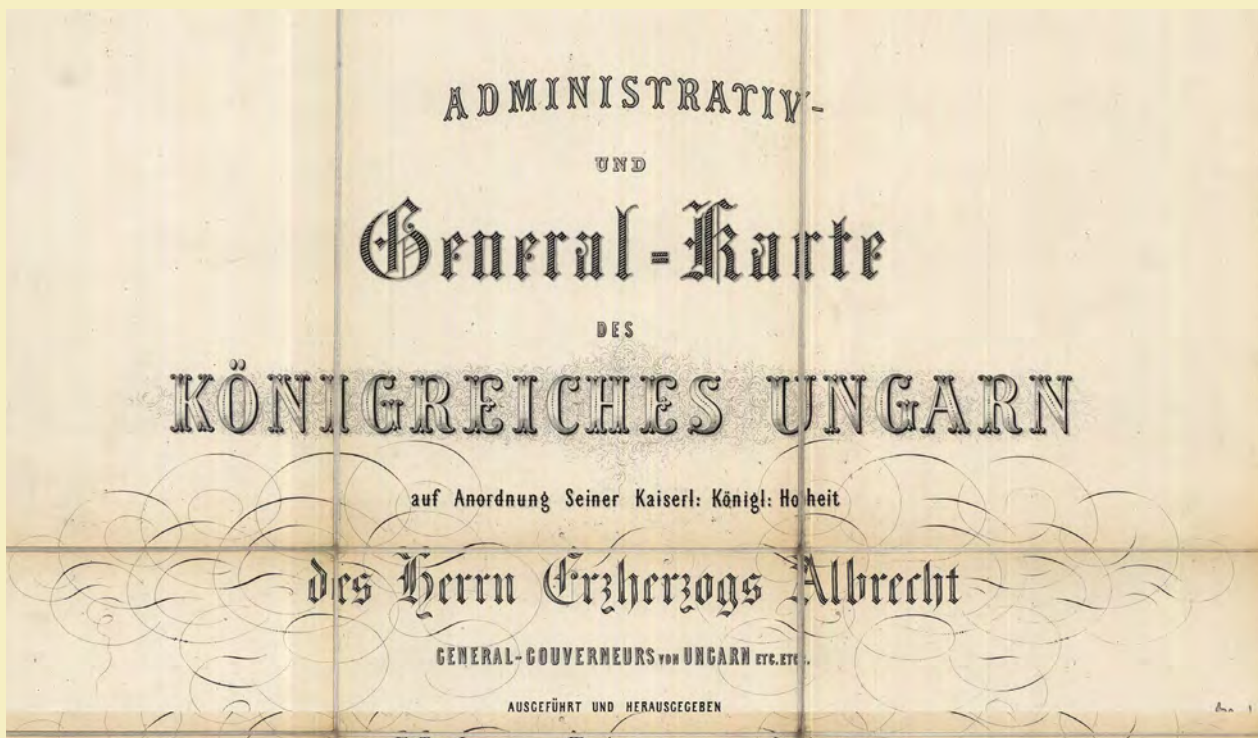

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASTRERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- **JANKÓ ANNAMÁRIA:** A Habsburg Birodalom részletes (Spezialkarten) és közigazgatási, általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei a második katonai felmérés idején. Összefüggésük a kataszteri térképekkel
- **TÖRÖK ENIKŐ:** Az 1856. évi első felmérési felügyelőség személyzete
- **TIMÁR GÁBOR – SIPOS ANDRÁS – KOVÁCS VIKTÓRIA – KOZMA LÁSZLÓ:** Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatai (1944–1986) és georeferálásuk
- **CSIMA PÉTER:** Szentendre 18. századi határvései
- **NKFIH-PÁLYÁZATOK**
- **REISZ T. CSABA:** A boldog szerkesztő (könyvajánló)

• A Magyar Királyság általános térképének címe (HM HIM HT, B IX a 521/I. szelvény)

Verwaltungs- Gebiet	Comitate und deren Hauptorte	Stuhlbezirke	Flächen- inhalt in österr. □ Meilen	Einwohner	Städte	Märkte	Gemein- den	Vorzügliche Orte und deren Einwohner Zahl	
Ofen	Ofen Hauptstadt Pest	Hauptstadt	2,3	58.561	1		1	Städte Pest.....127.935 Ofen.....58.561 Szegeidin.....50.244 Kecskemét.....32.308 Erlau.....18.154 Stuhlweissenburg.....16.800 Waitzen.....13.731 Bran.....8.544 Kalocsa.....5.932 Märkte H.M. Vásárhely.....33.090 Miskolcz.....28.888 Szentcs.....22.136 Félégyháza.....17.831 Czegléd.....16.944 Jászberény.....16.873 Nagy Körös.....16.045 Mező Túr.....16.000 Gyöngyös.....13.477 Csongrád.....12.803 Halas.....12.722 Karczag.....11.979 Szolnok.....11.687 Kiszujzállás.....9.325 Török-Sz. Miklós.....9.259 Abony.....9.157 Turkeye.....9.049 Kis Körös.....8.711 Árok Szállás.....8.168 Jász Apáthi.....7.871 Kún-Sz. Márton.....7.414 Mező Kövesd.....7.279 Madaras.....6.914 Kúnhegyes.....6.697 Tisza Fűred.....6.682 Moór.....6.336 Csáth.....6.106 Totis.....5.679 Duna-Pataj.....5.477 Jász Ladány.....5.111 Dörfer Dorozsma.....9.736 Mindszent.....7.148 Majsa.....6.426 Vadkert.....5.098	
		I Pest-Pilis	1 Ofen Landbezirk	13,6	56.111	1			37
			2 Waitzen	8,4	29.331	1			20
			3 Gödöllő	13,9	39.456	3			28
			4 Nagy-Kéz	11,1	27.258	1	10		13
			5 Mönör	11,7	28.914	1			18
			6 Ócsa	20,6	31.094	1			19
	7 Bácskeve		4,5	13.611	1		10		
	II Győr	8 Győr Stadtbezirk	1,4	8.544	1		1		
		9 " Landbezirk	7,9	22.989	1		26		
		10 Totis	8,9	26.188	1	3	21		
	III Stuhlweissenburg	11 Kacs	12,3	26.449	1		19		
		12 Stuhlweissenburg Stadtbez.	2,5	16.800	1		1		
		13 " Landbez.	17,7	38.728	1		21		
		14 Moór	11,4	33.867	1	14	23		
		15 Bicske	15,0	41.499	4		21		
		16 Sárbozád	21,8	41.720	4		19		
	IV Pest-Solt	17 Kecskemét	15,8	37.122	1		2		
		18 Duna-Tecse	17,3	31.711	1		11		
		19 Kalocsa	15,0	45.946	1	10	16		
		20 Kis-Körös	18,5	27.813	2		3		
		21 Nagy-Körös	19,0	19.277	1		8		
		22 Czegléd	11,9	39.756	1		3		
	V Csongrád	23 Szegeidin Stadtbezirk	13,9	50.244	1		5		
		24 " Landbezirk	8,9	14.569	1		1		
		25 Vásárhely (H.M.)	14,5	35.213	1	3	2		
		26 Szentcs	12,2	28.952	1		3		
		27 Csongrád	7,4	21.743	1		2		
	VI Jászberény	28 Jászberény	11,5	37.269	1		8		
		29 Jász Apáthi	15,5	29.013	1		8		
		30 Karczag	20,5	51.682	1	18	6		
		31 Kún-Sz. Miklós	13,8	18.326	1		4		
		32 Félégyháza	16,6	31.575	1		3		
	VII Szolnok	33 Halas	15,4	19.892	1		2		
		34 Szolnok	20,7	32.992	1		11		
		35 Mező Túr	15,5	31.439	1	5	10		
		36 Tisza-Fűred	15,1	34.344	1		14		
	VIII Borsod-Abaúj	37 Miskolcz	5,1	53.896	1		22		
		38 Kélcény	15,0	27.278	1		44		
		39 Sz. Péter	11,0	32.747	1	10	49		
		40 Csáth	10,5	30.686	1		28		
		41 Mező-Kövesd	14,4	42.160	1		29		
	IX Erlau	42 Erlau Stadtbezirk	1,7	18.154	1		1		
		43 " Landbezirk	12,2	37.821	1		23		
		44 Pétervárad	10,5	27.053	1	11	38		
		45 Gyöngyös	15,7	53.037	1		28		
46 Heves		14,8	34.512	1		19			
	Summa		59.59	1.667.225	9	84	708		

• A Magyar Királyság általános térképének politikai és statisztikai táblázata, részlet a pest-budai adókerület adataival (HM HIM HT, B IX a 521/XIII. szelvény). A két képhez l. Jankó Annamária cikkét!

■ ■ ■ KEZDŐDIK A MÁSODIK ÉVTIZED

A Magyar Nemzeti Levéltár 2013-ban alapította a *Catastrum* című tematikus folyóiratot, majd az első évfolyam után az alapítói és kiadói jogokat átadta a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézetnek. Ennek jogutódja, a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. 2015 óta folyamatosan biztosítja a katasztertörténet – magyar szaknyelv ápolását is feladatai között számontartó – évnegyedes lapja zavartalan működését és megjelenését.

E számunk cikkei ismét a katasztertörténet sokszínűségét mutatják be. A katonai felmérések adatainak felhasználásával készített – a kataszteri felméréssel is összefüggő – térképművek összefoglalását nyújtja Jankó Annamária, a magyarországi felmérések kezdeti időszakának prozopográfiai feltárását Török Enikő végezte el, cikke hosszú sorozat vagy akár önálló mű kezdete lehet. Többszerzős munka foglalkozik a 20. századi budapesti felmérési térképek georeferálásának módszertani kérdésével, Csima Péter pedig a kataszteri térképek forrásértékét alátámasztó, helyszíni bejáráson alapuló határvizsgálatának eredményét ismerteti. A folyóirat érdeklődési körébe tartozó két tudományos projekt előző évi teljesítményének szakmai összefoglalója zárja a sort.

2023 szomorú vesztesége volt számunkra, hogy a kortárs szépirodalom egyik legelismertebb szerkesztője, Reményi József Tamás olvasószerkesztőnk elhunyt, életrajzi kötetét e számunkban ajánljuk az olvasók figyelmébe. Munkáját Mikešy Gábor veszi át, aki a hazai és külföldi földrajzi névanyag egyik legalaposabb ismerője. Vele és ezzel a lapszámmal kezdődik a *Catastrum* második évtizede.

■ ■ ■ TARTALOM

JANKÓ ANNAMÁRIA: A Habsburg Birodalom részletes (Spezialkarten) és közigazgatási, általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei a második katonai felmérés idején. Összefüggésük a kataszteri térképekkel.....	3
TÖRÖK ENIKŐ: Az 1856. évi első felmérési felügyelőség személyzete.....	25
TIMÁR GÁBOR – SIPOS ANDRÁS – KOVÁCS VIKTÓRIA – KOZMA LÁSZLÓ: Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatai (1944–1986) és georeferálásuk.....	41
CSIMA PÉTER: Szentendre 18. századi határvizsgálata.....	49
NKFIH-PÁLYÁZATOK A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu-defter) feldolgozása (OTKA K 132475, K 132609). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023).....	57
„Négyzetkataszter”: A magyarországi kataszteri felmérés térkép- és iratanyagának katasztere, 1850–1918 (K 132723). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023)	
REISZ T. CSABA: A boldog szerkesztő (könyvajánló).....	64

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ XI. évfolyam, 1. szám

A címlapon: Több száz évvel ezelőtt határjelként állított, egy 18. századi határvita térképén ábrázolt kőhalom Szentendre és Pomáz határán. Lásd ehhez Csima Péter cikkét!

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) ■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest, Park u. 2. (info@agrarlapok.hu) ■ Felelős kiadó: Bozzay Péter ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Bozzay Péter (HOI), Reisz T. Csaba, Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.)

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pászti László (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum), Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.)

Olvasószerkesztő: Mikešy Gábor ■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: Séd Nyomda, Szekszárd

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 6000 Ft, számonként 1500 Ft.

ISSN (papíralapú): 2064-5805 ■ ISSN (online): 2064-6542

SUMMARY

JANKÓ, Annamária: Detailed (Spezialkarten) and Administrative, General (Administrativ- und Generalkarten) Maps of the Habsburg Empire at the Time of the Second Military Survey. Their Connection with Cadastral Maps

janko.annamaria@gmail.com

In the 19th century, based on the second military survey of the Habsburg Empire, detailed (1:144,000) and general (1:288,000) maps were published in print for the countries and provinces of the empire with uniform content and design. Several peculiarities of the territory of the countries of the Hungarian Crown – historical Hungary – can be observed in these maps partly due to prolonged or late military, partly the late started cadastral surveys.

TÖRÖK, Enikő: Staff of the First Survey Inspectorate in 1856

torok.eniko@mnl.gov.hu

When the detailed cadastral survey in Hungary began in 1856, two sub-directorates and 12 survey inspectorates were established in the Sopron tax district. In the first year, nine engineers and four table leader worked at the 1st survey inspectorate belonging to the 1st sub-directorate. The number of assistants was around 15 people. We do not know the place of birth of five of the total of 35 personnel, the others were born in Bohemia (14), Moravia (5), Hungary (4), Galicia (4), the province of Salzburg (1), Lower Austria (1) or Silesia (1). We know that eight of those born abroad died in Hungary.

TIMÁR, Gábor – SIPOS, András – KOVÁCS, Viktória – KOZMA, László: Large-scale District Map Series of Budapest (1944–1986) and their Georeferencing

timargabor@ttk.elte.hu

Reconstructions and redevelopments after the Second World War, as well as the expansion of the administrative area of the capital, made it urgent to prepare another series of large-scale maps. The overview system of the map work, called the “alu-series” after the basis of cashiering, is 1:5000, and its detailed sections were made in 1:1000 scale. Although the section numbering of the two series is uniform at the capital city level, the map work was completed by district, and the depicted area reflects the urban development of several decades. The first inner Buda profiles are dated from 1944, while fieldwork in Nagytétény was completed in the mid-1980s.

CSIMA, Péter: The 18th Century Boundary Stones of Szentendre

csimapeter1@gmail.com

On the tourist roads starting from the outskirts of Szentendre, you can walk in all directions past hundreds of year-old border markers. The forest estate belonging to the settlement was demarcated by marking the larger blocks of stone on the border and stacking the smaller stones. Many of the old signs are still visible in their original places, they are culturally significant monuments of the affected settlements.

SZEPESINÉ SIMON, Éva: Processing of Cadastral Documents (tapu-defter) of the Hungarian Occupation and Subjugation Periphery II. (K 132475, K 132609). Professional Report on the Fourth Year (2022–2023)

simon.eva@mnl.gov.hu

The four-year project covers the Ottoman censuses (mufassal-defters, timar-defters, timar-ruzhnamches, dzizje-defters) of the Szeged, Szekcső, Szekszárd and Koppány sandsacs (the areas of Bács-Kiskun, Csongrád Counties, Bácska area of Vojvodina, the northern parts of Tolna and Somogy Counties, as well as the southern parts of Fejér and Veszprém Counties) by compiling databases of comparable Hungarian portal censuses and the work is being continued by visualizing the data to make the 16th and 17th century cadastral records available. Professional report on the fourth year.

REISZ, T. Csaba: “Square Cadastre”: The Cadastre of the Maps and Records of the Hungarian Cadastral Survey, 1850–1918 (K 132723). Professional Report on the Fourth Year (2022–2023)

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

The four-year project prepares the cadastre of the maps and records of the Hungarian cadastral survey. It explores the survey supervision records kept in the Baranya County Archives and in the Hajdú-Bihar County Archives of the National Archives of Hungary (NAH), digitizes and makes the cadastral land registers kept in the NAH Central Archives, and the cadastral records of the collections of Vienna, Pozsony/Bratislava and Marosvásárhely/Târgu Mureş available. Professional report on the fourth year.

JANKÓ ANNAMÁRIA

A Habsburg Birodalom részletes (Spezialkarten) és közigazgatási, általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei a második katonai felmérés idején *Összefüggésük a kataszteri térképekkel*

A 18. század második felében, az első katonai felmérés (Josephinische Aufnahme, 1763–1787) eredményeképpen született meg a Habsburg Birodalom területére az első részletes topográfiai térképsorozat: az országok, tartományok 21 részfelmérése, olyan részletes méretarányban (1:28 800), amely addig ilyen nagy területre kiterjedően ismeretlen volt.¹ A teljes birodalom területére több mint 3000 kéziratos, hasonló stílusban készült szelvény született, amelyek alapján kibővített országtérképek készültek, addig ismeretlen részletességgel, pontossággal, de ezek döntő többsége szintén kéziratos térkép, nyomtatásban nem jelent meg. Ennek eredményeképpen az első katonai felmérés hatása nemcsak a polgári, de sokszor még az egyéb katonai térképekre is viszonylag csekély.²

A 19. század elején emiatt továbbra is nagy szükség mutatkozott a Habsburg Birodalom területét összefüggően bemutató, lehetőleg nyomtatásban megjelenő térkép iránt, ehhez szolgált alapul az I. Ferenc császár (1792–1835) által 1806. április 2-án kabinetparancsban elrendelt „Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme”, amit jelenleg második katonai felmérésnek hívunk.

A Habsburg Birodalom országai, tartományai, amelyekre a második katonai felmérés végbement, a következők voltak:

Osztrák tartományok: Salzburg, Alsó- és Felső-Ausztria, Tirol, Vorarlberg és Liechten-

stein, a Tengermellék (Görz, Isztria, Trieszt, Fiume és környéke),³ Stájerország, Illíria (Krajna, Karintia), Dalmácia;

A cseh korona országai: Csehország, Morvaország és Szilézia;

Galícia és Bukovina;

Észak-olasz tartományok: Lombardia, Venetia, Párma, Modena;

A Magyar Szent Korona országai: Magyar Királyság, Erdélyi Nagyfejedelemség, Horvátország, Szlavónia, Horvát-szlavón határőrvidék.

A felmérés méretaránya az első katonai felméréshez hasonlóan 1:28 800 volt. A színes, kéziratos szelvényeket nem kiadásra szánták, hanem az abból szerkesztett, kisebb méretarányú sorozatok alapjául, amelyek már nyomtatásban jelentek meg:

1:144 000 (az észak-olasz tartományokban 1:86 400) méretarányú részletes térképek (Spezialkarten);

1:288 000 méretarányú közigazgatási, általános térképek (Administrativ- und Generalkarten).

A második katonai felmérés végrehajtására, amely a felmérést és a levezetett méretarányú térképek készítését jelentette, az elrendelést követően Bécsben a Főszállásmesteri Kar (Generalquartiermeisterstab) alárendeltségében 1806-ban létrehozták a Csillagászati Háromszögelő Osztályt (Astronomisch-trigonometrisches Departement); 1807-ben a

1 JANKÓ ANNAMÁRIA: *Magyarország katonai felmérései, 1763–1950*. Bp., 2007 (= JANKÓ, 2007). A felmérés méretaránya a bécsi örendszeren alapult, 1 bécsi hüvelyk = 400 bécsi öl, amely a ma használatos mértékegységekre átszámítva 1:28 800.

2 JANKÓ ANNAMÁRIA: A katonai felmérések hadi felhasználása az első katonai felméréstől az első világháborúig. *Tanulmányok Pollmann Ferenc tiszteletére*. Szerk.: DOMONKOS GYÖRGY – KRÁMLI MIHÁLY – MÉSZÁROS KÁLMÁN. Bp. 2019. 85–96.

3 A második katonai felmérés során a Tengermellék (Küstenland) egyidejű felmérése miatt a Magyar Szent Koronához tartozó Fiume és környéke (Ungarisches Littorale) is ezekre a térképekre került.

felmérő testületet (Mappierungs Corps) és a Topográfiai Intézetet (Topographische Anstalt). Utóbbi 1819-től a Topográfiai-Litográfiai Intézet (Topographisch-Lithographische Anstalt) nevet vette fel, mivel feladata a sokszorosítással is bővült, és a levezetett méretarányú térképek szerkesztését, rézmetszését, litografálását, nyomtatását és kiadását végezte. 1821-ben kiegészült a szervezet a háromszögelési számítások hivatalával (Triangulierungs-Calcul-Bureau). Ezek az intézmények, valamint a milánói katonai topográfiai testület 1839-ben bécsi központtal Katonai Földrajzi Intézet (Militärgeographisches Institut) néven egyesült. 1851-ben ez utóbbi alárendeltségében létrejött a Hadmérnöki-Földrajzi Testület (Militär Ingenieur Geographen Corps), amelynek egyik feladata a részletes (1:144 000) és az általános (1:288 000) térkép hiányzó sorozatainak előállítására volt a birodalom területére.

Az 1:28 800 méretarányú felmérési szelvények kétféle méretben készültek. Az úgynevezett „régik” szelvények mérete 63,2×42,1 centiméter, megegyezett az első katonai felméréssel alkalmazottal, az „újak” mérete 52,7×52,7 centiméter, ezek a kataszteri felmérés alkalmazása után születtek.

A katonai felmérés elrendelésekor az egyseges felmérés tervezéséhez dolgozták ki a „birodalmi rendszert”, ahol az alkalmazni kívánt Cassini-féle vetület kezdőpontjává a bécsi Stephansturm-pontot (a Szent István templom tornya alatt) határozták meg, amely a kezdőszelvény geometriai középpontjában helyezkedett el.⁴ Az 1:28 800 méretarányú felmérési szelvények esetében az első katonai felméréssel alkalmazott szelvényméretet vették alapul, a birodalom területét ennek megfelelő hálózattal borították a fent említett kezdőszelvénytől kiindulva, ehhez alakították ki a szelvényjelölést is. Ezek alkalmazása azonban a második

katonai felmérés végrehajtása során megváltozott, aminek az oka az örökös tartományokban meginduló kataszteri felmérés volt. Az 1:28 800 méretarányú katonai felmérés (hasonlóan a kataszterihez) országok, tartományok szerint ment végbe, 14 önálló felmérés különböző vetületi kezdőpontokkal, de az 1:144 000 méretarányú részletes szelvényeknél következetesen a „birodalmi” szelvényezést alkalmazták.

A második katonai felmérés kezdeténél valamivel később, 1817-ben rendelték el az osztrák örökös tartományokban a kataszteri felméréseket (méretarányuk a katonai felmérésnél részletesebb volt), ahol szintén a Cassini-féle vetületet alkalmazták, ettől kezdve azokon a területeken, amelyek katonai felmérésére még ezután került sor, a katonai és a kataszteri felmérés szoros összefüggést mutat.⁵ Ez igaz a felmérések alapján kiadott részletes és általános térképekre is.

A Habsburg Birodalom részletes térképei

Az észak-olasz tartományok 1:86 400 méretarányú részletes térképei

Az észak-olasz tartományok esetében a felmérési méretarány 1/3-át (1:86 400) alkalmazták a nyomtatott térkép kiadásánál. Lombardia, Velence, Párma és Modena 1:28 800 méretarányú katonai felmérését a milánói Katonai Földrajzi Intézet végezte 1818 és 1829 között, és 330 „régik” méretű kéziratos szelvény születtek. Ezek alapján három rézmetszetű részletes térképet adtak ki, amelyek szelvényezése nem mutat összefüggést a felmérési szelvényekkel, de tartalmi alapul azok szolgáltak.

Mindhárom térképmű tartalmaz földrajzi fokhálózatot, a meridiánok Ferrótól számozódnak, a vetületi merőleges kezdőmeridián a milánói dómon megy át (a felmérési szelvények

4 Cassini-féle vetület: Transzverzális négyzetes hengervetület, ahol a földrajzi segédkoordináták képe szabályos négyzethálózatot alkot. A Cassini-féle vetület alkalmazása nem volt következetes, mivel az alapfelületként használt ellipszoidon a hosszakat síkhosszaknak tekintették, és redukció nélkül vitték át a síkra, ezért helyesebb a „vetület nélküli rendszer” elnevezés. Vö. VARGA JÓZSEF: *Vetületi rendszerek és átszámítások*. PhD-értekezés, BME Általános és Felsőgeodézia Tanszék, Bp., 2007. 7.

5 JANKÓ ANNAMÁRIA: A katonai és a kataszteri felmérések kölcsönhatása (1763–1940). *Catastrum*, 6. (2019) 1:3–18.

kezdőmeridiánja is ez), ettől nyugatra jobbra, keletre pedig balra dőlnek a meridiánok.⁶ Mindhárom térképen külön kiemelve, táblázatos formában adják közre a közigazgatási beosztást, az 1:86 400-as méretarány már számmal szerepel a bécsi öl és az olasz mérföld mellett. Mindhárom térkép tartalmaz jelmagyarázatot.

Először a Pármai Hercegség részletes térképe jelent meg 1828-ban, 9 szelvényen, a milánói Katonai Földrajzi Intézet kiadásában, a cím szerint az 1821 és 1822 között zajló háromszögelési mérések alapján: *Carta topografica dei ducati di Parma, Piacenza e Guastalla levata dietro misure trigonometriche negli anni 1821–1822 [...]*.⁷ A térkép csak olasz nyelvű, szigettérkép, a térképi tartalmon kívül a terület topográfiai leírását is tartalmazza, valamint a milánói dómtól mint vetületi kezdőmeridiántól megadják a háromszögelési pontok távolságát bécsi ölben, a települések ábécé sorrendjét követve.⁸

1833-ban jelent meg a Lombard–Velencei Királyság részletes térképe, 42 szelvényen, szintén a milánói Katonai Földrajzi Intézet kiadásában: *Carta topografica del Regno Lombardo-Veneto [...] Topographische Karte des Lombardisch-Venetianischen Koenigreichs nach astronomisch-trigonometrischen Vermessungen gezeichnet und gestochen [...]*.⁹ Kétnyelvű térkép (német, olasz), Párma–Modena felé szigettérkép (pedig a felmérés arra a területre is kiterjedt), észak felé a határon túli területek is szerepelnek halványan. Külön táblázatban jelenik meg a közigazgatási beosztás statisztikai adatokkal, valamint egyéb adatok: a hajózható csatornák, tavak felsorolása. A jelmagyarázat igen részletes, szintén kétnyelvű. A háromszögelési pontok távolsága (szelvényenként) a

milánói kezdőmeridiántól indulva bécsi ölben van megadva, valamint külön táblázatban szerepel a megadott háromszögelési pontok tengerszint feletti magassága, szintén bécsi ölben.

1842-ben, már a bécsi Katonai Földrajzi Intézet kiadásában jelent meg a Modenai Hercegség részletes térképe 8 szelvényen: *Carta topografica del Ducato di Modena levata dietro misure trigonometriche alla scala di 1:28 800 [...] Ridotta alla scala di 1:86 400 [...]*, ahogy a cím is utal rá, az 1:28 800 felmérés alapján 1:86 400 méretarányban lett kiadva.¹⁰ Csak olasz nyelvű, szigettérkép. A közigazgatási beosztáson túl más adatot nem tartalmaz.¹¹

Az osztrák tartományok és a cseh korona országoinak 1:144 000 méretarányú részletes térképei

Az 1:144 000 méretarányú részletes szelvények az egyes országok, tartományok katonai felmérését követően jelentek meg a felmérési szelvények egyötödre kicsinyítésével, ezek a saját területükön a korszak legrészletesebb nyomtatott térképei voltak. Sokszorosításuk rézmetszet formájában történt. Kiadjuk Bécsben előbb a Főszállásmesteri Kar, majd 1839 után a Katonai Földrajzi Intézet volt. Bár kiadásuk, a felmérésekhez hasonlóan, igen elhúzódott (1810–1881), készítésük azonos elvek alapján történt, Cassini-féle vetületben, az ún. „birodalmi” rendszerben, amelynek a kezdőmeridiánja a bécsi Stephansturm-ponton halad át, az ettől nyugatra eső meridiánok jobbra, a keletre esők balra tartanak. A szelvények fekvő téglalap alakúak, 3×3 felmérési szelvény területét („rég”i” szelvényméret) tartalmazzák (abban az esetben is, ha a kiinduló felmérési szelvények

6 Maguk a felmérési szelvények a második katonai felmérés idején nem tartalmaztak semmilyen fokhálózatot. A ferrói meridiánrendszer a Kanári-szigetek legnyugatibb (Ferro [Hierro]) szigetéhez közel meghatározott kezdőmeridiánra vonatkozik, a 17. században a párizsi kezdőmeridián 20 fokkal nyugatra való eltolásával hozták létre.

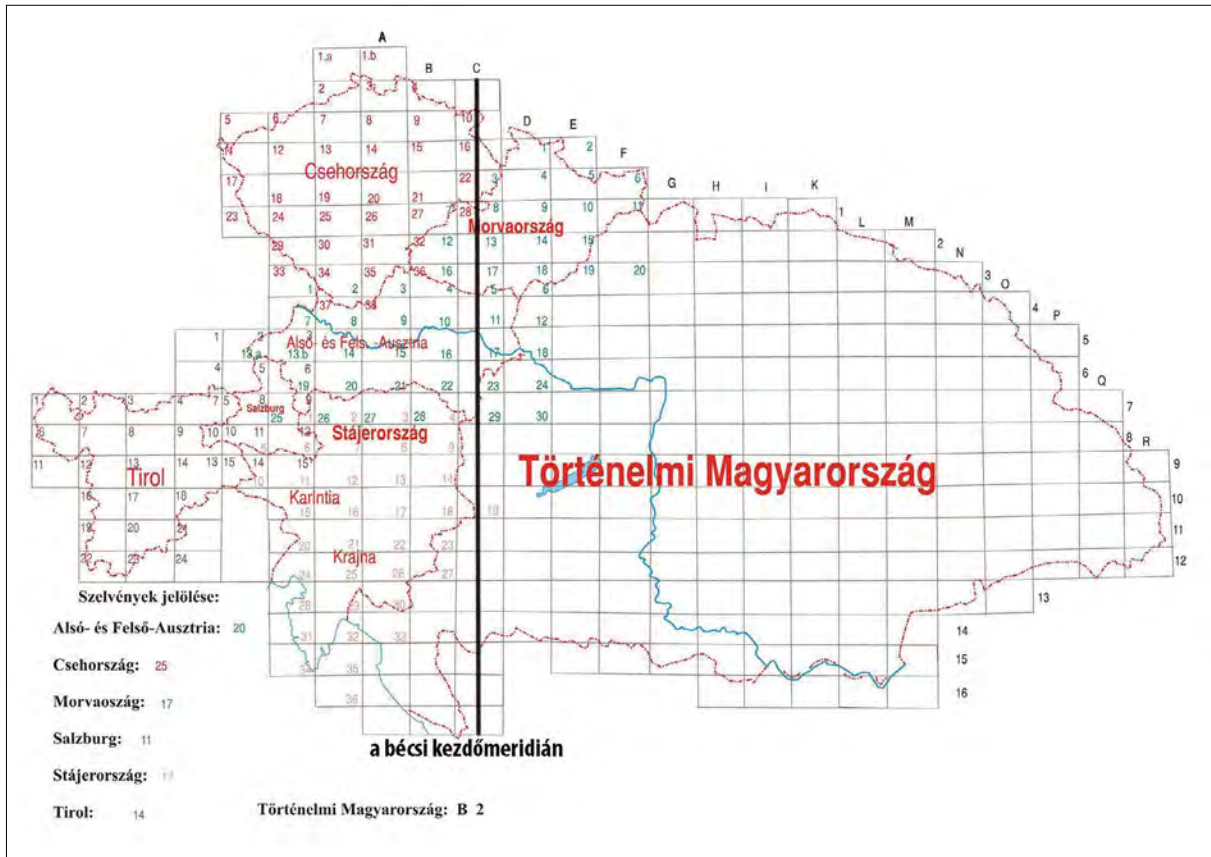
7 HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Térképtár (= HIM HT), B VII a 319. Internetes megjelenés a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon (= H.; www.hungaricana.hu) a jelzet alapján.

8 A szigettérkép csak a határon belüli területeket ábrázolja, nem tölti ki tartalommal a teljes szelvény területét.

9 HM HIM HT, B VII a 48/2. H.

10 HM HIM HT, B VII a 313. H.

11 MAREK, JOHANN: *Technische Anleitung zur Ausführung der trigonometrischen Operationen des Katasters*. Wien, 1875. TIMÁR GÁBOR: The fundamental points of the Second Military Survey of the Habsburg Empire. *Geophysical Research Abstracts*, (2009) 11:02652 (<https://doi.org/10.13140/2.1.4862.3040>)

■ 1. Az Osztrák Birodalom 1:144 000 méretarányú térképeinek egyesített áttekintője

„új” méretűek voltak), tükörméretük egységesen 37,9×25,3 centiméter, hasonlóak a kereten kívüli megírások. Bár a szelvények beosztása a „birodalmi” rendszert követi, a számozásuk az egyes térképműveken belül sima sorszámozás. A térképek szélén jelölik a földrajzi fokhálózatot, számozásuk Ferrótól történt.

Hasonló a részletes térképek címe is, bár az idő előrehaladtával kismértékben változtak. Az aránymérték, mértékléc többféle mértékrendszerben is szerepel minden sorozaton: földrajzi mérföld, bécsi postamérföld, bécsi öl, myriameter.¹² Az 1:144000 méretarány számokkal történő kiírása csak az 1860 után kiadott részletes térképeken szerepel. Minden térképmű tartalmaz jelmagyarázatot, valamint a közigazgatási beosztást a hozzá tartozó statisztikai adatokkal (többnyire a terület négyzetmérföldben, a lakosok száma). Az

alsó- és felső-ausztriai részletes térkép kivételével mindegyik mű tartalmazza azt a táblázatot, amely a területére eső háromszögelési pontok tengerszint feletti magasságát adja meg bécsi ölben.

Az első részletes térkép a Salzburgi Hercegségről jelent meg 1810-ben, ahol a felmérési szelvények (1807–1808) még vetület nélküli rendszerben készültek,¹³ a részletes térképeket viszont már a „birodalmi” szelvényezéshez igazítva adták ki, a szelvények csatlakoznak a majd később megjelenő alsó- és felső-ausztriai 1:144000 méretarányú lapokhoz. Címe: *Carte des Herzogthums Salzburg von dem kaiserlich königlich österreichischen General Quartiermeister Stabe in den Jahren 1806 und 1807 in Verbindung mit dem österreichischen Kaiserreiche astronomisch trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen und im*

¹² Egy mára elavult decimális metrikus előtag, amely 10^4 tényezőt jelöl.

¹³ TIMÁR GÁBOR: System of the 1:28800 scale sheets of the Second Military Survey in Tyrol and Salzburg. *Acta Geodaetica et Geophysica Hungarica*, 44. (2008) 1:95–104.

Jahre 1810 reduzirt und gezeichnet, vagyis a Főszállásmesteri Kar által csillagászati-háromszögelési alapokon nyugvó, topográfiai úton felmért (második katonai felmérés) térkép alapján kicsinyítették és rajzolták.¹⁴ Ez a cím, kisebb változtatással, hasonló az összes többi későbbi 1:144 000 méretarányú részletes térképéhez, természetesen az adott ország, tartomány nevével, a kiadás évszámával.

A térképmű 15 csatlakozó térképszelvényből áll, bár nem szabályos a levezetés, vagyis egy részletes szelvény nem 3×3 felmérési szelvény területét tartalmazza (azok még „vetület nélküli” rendszerben készültek, más a beosztásuk), tartalmi alapul mindenképpen a felmérési szelvények szolgáltak. A határszelvényeken más osztrák tartományok területét is ábrázolják, Alsó- és Felső-Ausztria, Stájerország és Karintia felé, amelyeket a második felmérés keretében csak később mérnek majd fel, így ezek alapjául csak az első felmérés szelvényei szolgálhattak, ezt a tartalmi összehasonlítás igazolja. Bajorország felé nincs kitöltve a szelvény, csak keskeny csík, utána üres terület. Tirol felé csak vázlatos a kidolgozás (ott nem volt első felmérés). Az „üres” helyeken egyéb adatok szerepelnek, pl. csak ennél a térképműnél jelenik meg külön kiemelve a csúcson levő háromszögelési pontok tengerszint feletti magassága bécsi ölben (pl. Gross Glockner), valamint a fő háromszögelési pontok földrajzi koordinátái a bécsi Stephansturm-ponthoz képest.¹⁵ Közigazgatási egységenként (Bezirk) szerepel a terület nagysága osztrák négyzetmérföldben, valamint a lakosok száma 1807-ben, nemenként elkülönítve. Vagyis a katonai felmérés során a lakosságot is felmérték, habár

magukon a felmérési szelvényeken azok száma nem szerepel, csak az 1:144 000-es térképen.¹⁶

Időben a következő részletes térkép Alsó- és Felső-Ausztria területéről jelent meg 1813-ban, még a felmérés (1809-1818) befejezése előtt. A felmérési szelvények mintegy 60%-a készült el 1813-ig, 1:28 800 és 1:57 600, ún. „fele” méretarányban.¹⁷ Kérdés, hogy ahol a felmérés még nem ment végbe, mi szolgálhatott alapul a részletes térképekhez. Ismertek 1:14 400 „dupla” méretarányú felmérések nagyvárosok környékéről és egyéb fontos területekről, amelyeket alapul használhattak.¹⁸ Felső-Ausztria 1:144 400-es térképeihez forrás lehetett még az első katonai felmérés szelvényeinek egyharmadra kicsinyítésével készült 1:86 400 méretarányú térkép, amely 1787-ben jelent meg, és a németalföldi levezetett térképen kívül az első felmérés egyetlen nyomtatásban megjelent térképe.¹⁹

A 30 csatlakozó szelvényből álló részletes térkép lapjai a „birodalmi” szelvényezésben készültek (hasonlóan a már elkészült felmérési szelvényekhez), kezdőmeridiánja a bécsi Stephansturm-pont (a 17 szelvényközpontja). Címe: *Karte des Erz-Herzogthums Oesterreich ob und unter- des Enns astronomisch trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen reduzirt und gezeichnet im Jahre 1813 von dem kaiserlich königlich österreichischen General Quartiermeister Stabe*.²⁰

Az 1:144 000 méretarányú szelvények Bajorország felé szigettérképek, Csehország és Morvaország felé teljes szelvények, amelyek alapjául feltehetően az első felmérés szolgált.

Magyarország felé is teljes szelvényeket találunk az osztrák részhez csatlakozva

14 HIM HT, B IX a 271. H.

15 A Stephansturm koordinátái: Földrajzi hosszúság 34° 2' 15" (Ferrótól), szélesség 48° 12' 32" (a térképen szereplő érték).

16 A felmérési szelvényeken a statisztikai táblázatok (ahol van) a településekben levő házak és istállók számát, valamint a beszál-
lósolható emberek és lovak számát jelölik.

17 32 darab 28 800-as szelvény területére készültek el, sokszor össznyomatok (2, 3, 4 szelvény együtt) formájában.

18 Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Karten- und Plansammlung, Kartensammlung (= ÖStA, KA KPS KS), B IX a 196, 31 szelvény (1806-1809) és B IX a 197, 110 szelvény (1811-1813).

19 *Mappa von dem Lande ob der Enns, so auf Allerhöchsten Befehl Sr. Roemisch Kaiser Koenig. Apostol. Mayestaet, Joseph II. in dem Jahren 1781 reduciert und im Kupfer gestochen von C. Schütz und geschrieben von F. Müller 1787*. ÖStA, KA KPS KS, B IX a 213., HIM HT, B IX a 35/a, hiányos. H.

20 HM HIM HT, B IX a 191. H.

2. Alsó- és Felső-Ausztria részletes térképe 1813-ból, 29. szelvény, a Fertő-tóírói nyugatra eső terület (HM H1M HT, B IX a 191.)

1809-ben²¹ és 1812–1813-ban felmértek, az 1:144 400 méretarányú szelvények teljes területére (hat közös szelvény van, l. az 1. képet). A Magyar Királyság felé a közös határszelvényeken túl 1:28 800 és 1:57 600 méretarányú szelvények készültek,²² amelyek egyben a Magyar Királyság felmérésének részei lettek. A „fele” méretarányú szelvények zöme később újra felmérésre került 1:28 800-as méretarányban, de van olyan szelvény is, amelyet csak egyszínű másolatban, fényképészeti úton nagyítottak fel, az eredeti tartalom megtartása mellett.

A Salzburggal közös szelvények már 1810-ben megjelentek, de azok felső-ausztriai része még az első felmérés alapján készült. A később készült alsó- és felső-ausztriai részletes térképnél, bár a szelvények kivágata megegyező, a szelvények tartalma, kivitele különböző. Néhány olyan közös szelvény is van, ahol a salzburgi rész üres (pedig már elkészült).

Stájerország felé két szelvény szigettérkép, egy szelvény teljes, amelyhez 1813 előtti 1:57 600, 1:28 800 méretarányú szelvények szolgáltak alapul, amelyek az alsó- és felső-ausztriai felméréshez csatlakoztak.

Az Alsó- és Felső-Ausztria részletes térképén szereplő statisztikai táblázat megadja közigazgatási egységenként (nyolc Viertel) a területek nagyságát négyzetmérföldben, a lakosok számát, valamint Alsó- és Felső-Ausztria városainak, mezővárosainak és falvainak számát.²³ Mivel a térkép kiadásakor még nem valósult meg a teljes területen a katonai felmérés, itt is egyéb forrásokra kellett támaszkodni.

A Tiroli Grófság, Vorarlberg és Liechtenstein felmérési szelvényei külön-külön készültek 1816 és 1821 között, a tiroli szelvények vetület nélküli rendszerben, a vorarlbergi szelvények a „birodalmi” szelvényezésben, Liechtenstein egy külön lapon. A részletes térképmű 1823-ban, a három felmérés egyesítésével, a „birodalmi” szelvényezés szerint jelent meg, a vetületi

kezdőmeridián a bécsi Stephansturm-ponton halad át. A Vorarlberg területéről készült részletes térképek szelvényei „szabályosan”, 3×3 felmérési szelvény levezetésével készültek, a tiroli és liechtensteini területnél tartalmi alapul szolgáltak a szelvények. A felmérés címe: *Karte der Gefürsteten Grafschaft Tyrol nebst Vorarlberg und dem angrenzenden Souverain Fürstenthum Liechtenstein astronomisch trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen reduziert und gezeichnet im Jahre 1823.*²⁴ A 24 csatlakozó szelvény mind szigettérkép (pedig a salzburgi 1:144 000 méretarányú térképek már megjelentek!). A statisztikai táblázatban a terület csak összesítve szerepel földrajzi négyzetmérföldben, a lakosok viszont kerületenként vannak megadva, az adóközségek (Gemeinde), városok, mezővárosok, falvak számához hasonlóan.

Az eddig említett 1:144 000 méretarányú térképek főleg az 1:28 800 méretarányú katonai felmérések alapján készültek. 1817-ben Alsó-Ausztriában megindultak az osztrák örökös tartományokra elrendelt kataszteri munkálatok, így az ezután végbemenő katonai felmérések és az 1:144 000 méretarányú térképek alapját a kataszteri térképek alkották. A négyzet alakú felmérési szelvények („új” szelvényméret) alapján készült részletes szelvények mérete, kivitele megegyező a korábbi részletes térképekével, fekvő téglalap alakú, de azok határoló vonalai nem esnek egybe a felmérési szelvények határoló vonalaival.

A Tengermellék (felmérés: 1821–1824), Stájerország (1826–1836) és Illíria (1829–1835) területén a katonai felmérések során négyzet alakú „új” szelvények készültek a kataszteri térképek kicsinyítése alapján (*aus den Kataster Mappen reducirt durch...*). Illíria és a Tengermellék szelvényeinek közös (kataszteri és katonai) vetületi kezdőpontja a Krim Berg, a stájerországi szelvényeké Schöckel (Schoeck Berg)

21 Az 1809. és 1812–1813. évi dátumok az újabb kutatások eredményei, amelyek az osztrák felmérési szelvények vizsgálatán és egyéb részfelméréseken alapulnak, korábban a legkorábbi felmérési szelvény dátuma 1819 volt. (JANKÓ, 2007).

22 Geppert: [A 2. katonai felmérés 1/2 méretarányában készített szelvényei a Fertő-tó környékéről.] M. 1:57 600. 1811–1813. Kézírtos térkép. ÖStA, KA KPS KS, B IX a 529.

23 Alsó- és Felső-Ausztria 4-4 kerületre, „negyedre” (Viertel) volt osztva.

24 HM HIM HT, B IX a 363/1. H.

volt. A három felmérés alapján egy részletes térképmű született két különböző kiadásban, mindkettő a „birodalmi” szelvényezésben készült, merőleges kezdőmeridiánja a bécsi Stephansturm-ponton halad át.

A két részletes térképmű a címében is különbözik, ami a közben Illíria területén bekövetkező közigazgatási változásoknak tulajdonítható. A felmérés idején Krajna és Karintia Illíria néven szerepelt, később ez megváltozott. Az 1834-ben megjelent részletes térkép megelőzte a felmérések teljes befejezését (de a szelvények zöme már elkészült), címe: *Karte des Königreichs Illyrien und des Herzogthums Steyermark nebst dem Königlich Ungarischen Littorale astronomisch, trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen reduzirt und gezeichnet im Jahre 1834.*²⁵ 36 csatlakozó térképszelvény és egy áttekintő szelvény, mindegyik szigettérkép. A statisztikai táblázatokban járónként megadják a területet földrajzi négyzetmérföldben, a lakosok számát, valamint az adóközségek, a városok, a mezővárosok, a falvak és az ezekben található házak számát.

Az 1842. évi részletes térkép, a *Spezial Karte der Herzogthümer Steiermark, Kärnten und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradiska* már a bécsi Katonai Földrajzi Intézet kiadásában jelent meg, szintén 36 szelvényen.²⁶ A címben először jelenik meg a „Special Karte” elnevezés, amelyet ezután általánosan használnak az 1:144 000 méretarányú térképekre.

1844-ben jelent meg a Morva Örgrofság és a Sziléziai Hercegség részletes térképe: *Special Karte der Markgrafschaft Maehren mit den Antheilen des Herzogthums Schlesien astronomisch trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen reduzirt, gezeichnet und gestochen von dem kk. MGI in Wien.*²⁷ A 19 csatlakozó térképszelvény az 1836 és 1842 között végbement katonai felmérés alapján ké-

szült („új” szelvényméret), amelynek alapja a kataszteri felmérés volt. Az ezek alapján készült részletes térképek szigettérképek, a merőleges kezdőmeridián a bécsi Stephansturm-ponton halad át. A statisztikai táblázatok adókerületenként tartalmazzák a terület nagyságát földrajzi négyzetmérföldben, a járások, a lakosok, valamint az adóközségek, a mezővárosok, a városok, a falvak, a házak számát, külön megadva a városok lakosainak számát.

A Cseh Királyság részletes térképe 1847 és 1860 között jelent meg 39 szelvényen, a katonai felmérést (1842–1853, kataszteri térképek alapján) követően. A részletes térkép címe: *Special-Karte des Koenigreiches Boehmen. Astronomisch-trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen reduzirt, gezeichnet und gestochen von dem kk. MGI in Wien [...].*²⁸ A 39 csatlakozó szelvény szigettérkép, a merőleges kezdőmeridián a bécsi Stephansturm-ponton halad át. A statisztikai táblázatok a Morva Örgrofság részletes térképéhez hasonló adatokat tartalmaznak. Bár az 1:144 000 méretarányú szelvények többnyire egyszínű rézmetszetek, a csehországi sorozatnál ismert színes változat is.

1861 és 1863 között jelent meg a Dalmát Királyság részletes térképe 22 csatlakozó szelvényen, a katonai felmérés 1851 és 1854 között történt, kataszteri térképek alapján, a részletes térképek címe: *Special-Karte des Koenigreiches Dalmatien. Astronomisch-trigonometrisch vermessen, topographisch aufgenommen reduzirt, gezeichnet und gestochen von dem kk. MGI in Wien.*²⁹ A merőleges kezdőmeridián a bécsi Stephansturm-ponton halad át. A statisztikai táblázatok itt is hasonlóak a cseh- és morvaországihoz. A kelet fele eső szelvényeknél halványított sáv jelzi a szomszédos területeket.

Galícia és Bukovina területén a katonai felmérés 1861 és 1864 között ment végbe, kataszteri alapokon („új” szelvényméret), de azok alapján részletes térképet nem adtak ki.

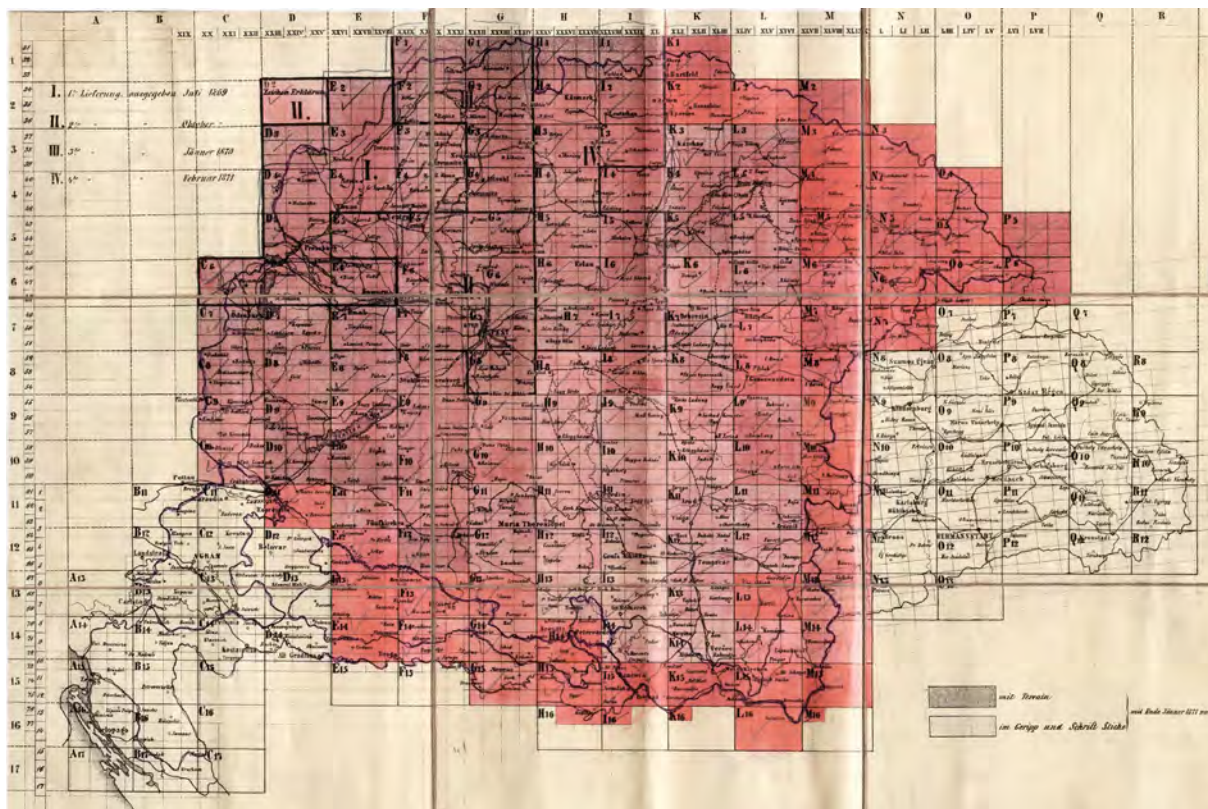
25 HM HIM HT, B IX a 57/1. H.

26 HM HIM HT, B IX a 35.

27 HM HIM HT, B IX a 145. H.

28 HM HIM HT, B IX a 95. H.

29 HM HIM HT, B IX a 458. H.

■ 3. A tervezett 1:144 000-es áttekintő, ahol az elkészült szelvényeket a piros szín jelöli. A Magyar Királyság területére a felmérési szelvényeket is jelölik (HM HIM HT, B IX a 531/1.)

A Magyar Szent Korona országainak 1:144000 méretarányú részletes szelvényei

A történelmi Magyarország területére eső felmérések közül a Magyar Királyság területén a nyugati, Ausztriával közös határ mellett már 1809-ben megindult a felmérés, de igen hosszan elhúzódott, 1869-ban fejezték be. 1849. október 20-án elrendelték az „állandó kataszter”, majd, 1850. március 4-én „földadó-ideiglen” – Concretual Vermessung (konkreтуális felmérés) – készítését, hogy a részletes felmérés elvégzéséig legyen alapja a földadó kivetésének. Az „állandó” kataszteri felmérés csak 1856-ban indult meg a Dunántúlon, de ezeken a területen a katonai felmérés már végbement. 1866-ig az ország területének csupán 26%-ára készültek el a kataszteri térképek, így a második katonai felmérés zömében megelőzte a kataszterit, ezért nem is támaszkodhatott arra.

Horvátország, Szlavónia és a Horvát-szlavón határörvidék katonai felmérése 1865 és 1869 között történt, kataszteri felmérés alapján.

Erdély területére az 1849. évi „állandó kataszter”, illetve az 1850. évi „földadó-ideiglen” elrendelése megelőzte a katonai felmérést, amely 1853-ban indult meg, de csak részlegesen készült el, a teljes erdélyi területre 1869 és 1873 között (már a harmadik katonai felmérés alatt) ment végbe.

Magyarország egész területére egy egységes részletes térkép létrehozását tervezték, ezt bizonyítja, hogy a teljes területre kidolgozták az áttekintőszelvényt, a tervezett jelölés szerint az oszlopokat az ábécé nagybetűi, a sorokat arab számok jelölték.³⁰

Ebből a tervezetből végül nagyrészt a Magyar Királyság (a Temesi Bánsággal együtt) részletes térképei jelentek meg, a felmérés befejezése után, 1869 és 1881 között, 141 szelvény készült el, „szabályos” levezetéssel, egy szel-

30 A térkép kiadásának kezdete már az Osztrák–Magyar Monarchia idejére esik, így természetesen erre törekedtek.

vény kilenc (3×3) „régí” méretben készült felmérési szelvény területét ábrázolja.³¹ A szelvények mérete, kivitele megegyezik a Habsburg Birodalom más országainak, tartományainak 1:144 000 méretarányú szelvényeivel, azokhoz hasonlóan a „birodalmi” rendszerben készültek (hasonlóan a felmérési szelvényekhez), a kiinduló meridián a bécsi Stephansturm-ponton megy át, az ettől nyugatra eső meridiánok jobbra (ez viszonylag kevés szelvény területén fordul elő), a keletre esők balra tartanak. A hosszúsági köröket Ferrótól számozták.

A mértékléc is hasonló a többi részletes térképéhez, az 1:144 000 méretarány kiírva is szerepel. A térképekhez jelmagyarázat is tartozik, de a többi részletes térképműnél megtalálható statisztikai táblázatok hiányoznak (ez is a befejezetlenségre utal), a térképen csak a vármegye-határok szerepelnek. A térképhez a címlap sem készült el, a kiadó a többi részletes térképhez hasonlóan a bécsi Katonai Földrajzi Intézet.³²

A térkép fedőterülete délen túlnyúlik a Magyar Királyságon, magába foglalja Szlavónia és a Szlavón határőrvidék területének nagy részét is (3. kép). A Partiumot is ábrázolja, mivel 1861-től a területet Erdélytől a Magyar Királysághoz csatolták, felmérésére is már itt került sor.³³ Horvátországról és a Horvát határőrvidékekről nem készültek el az 1:144 000 méretarányú szelvények.

A Magyar Királyság területén a szelvények alapjául a katonai felmérés szolgált (1809-től), amelynek a korai szelvényei a részletes térképek megjelenése idején már több évtizedesek lehettek, a síkrajzi alapot mégis ezek szolgáltatták, de a közben bekövetkező változásokat szintén ábrázolták (települések változása, vasútvonalak, háromszögelési pontok magassága). A katonai felmérések zöme viszont a felmérési időszak utolsó tíz évében készült (1857 és 1866

között 650 szelvény, vagyis az összes szelvény 60%-a), így ezek alapján „friss” részletes térképek születtek. A Szlavónia és a Szlavón határőrvidék területére elkészült szelvények alapjául Horvátország, Szlavónia és a Horvát-szlavón határőrvidékek katonai felmérési szelvényei szolgáltak (1865–1869). A részletes térképek készítését itt hagyták abba, 1881-ben készült az utolsó szelvény, ettől nyugatra (Szlavónia, Szlavón határőrvidék nyugati része, Horvátország, Horvát határőrvidék) már nem készült további szelvény.³⁴ A térképmű befejezetlenségére utal, hogy két – a C 11 és a D 12 – szelvény a Magyar Királyság területére sem készült el (kis terület a magyar rész).

A határszelvények a különböző országhatárok mentén eltérő tartalmúak, néha teljes szelvény vagy szigettérkép, a határon túli sáv néha halványított.

Az Alsó-Ausztriával közös 1:144 000-es határszelvények már 1813-ban megjelentek, a szelvényhatárig a magyar területet is ábrázolják, de ezek nem egyeznek a Magyar Királyság területére 1869 és 1881 között megjelent szelvényekkel, bár a területük ugyanaz, a szelvények jelölése különböző: az osztrák szelvényeket sorszámokkal, a magyarokat pedig oszlop-sor számozással jelölték.³⁵ A magyar szelvények a magyar-osztrák határon túl csak egy halványított csíkot ábrázolnak, de ez sem felel meg az 1813. évi tartalomnak, azt felújították. A „közös” szelvények magyar részén is eltérő az alapanyag, ahol korábban 1:57 600 méretarányú szelvények készültek, ott az 1840-es években új felmérés készült, de néhány szelvény csak a korábbi felmérésből maradt fenn (1813 előtt), így ezek alapján készültek a részletes térképek, az új magassági pontok ábrázolásával.

A Stájerországgal határos szelvényeken is

31 Az egyes szelvények tartalmazzák a kiadás évszámát. HM HIM HT, B IX a 531/1. H.

32 A jelmagyarázat a D 2 lapon szerepel a kiadó nevével.

33 A 18. század elején a Partium – Részek (Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyék) adózás szempontjából a Magyar Királysághoz, közigazgatásilag Erdélyhez tartoztak.

34 Az 1:144 000 részletes térképek készítését feltehetően azért hagyták abba, mert közben már folyt a harmadik katonai felmérés, ami alapján 1873-tól már megkezdtek az 1:75 000 méretarányú térképek kiadását.

35 A Magyar Királyság szelvényeinél is szerepel a sorok szerinti számozás, a jobb felső sarokban, kis számmal, de a déli szelvényeknél már elmarad.

4. Magyarország részletes térképe 1873-ból, C. 7. lap (HM HIM HT, B IX a 531/1.)

halvány sáv jelöli a stájer részt (utána üres terület), a tartalmat Stájerország, Illíria (Karinthia, Krajna) 1:144 000-es (1834, 1842) részletes térképeiből vették át.

A Horvát határőrvidék felé csak egy határszelvény készült el teljes tartalommal, a határon túli rész szintén a Horvátország, Szlavónia és a Horvát–szlavón határőrvidékek felmérési szelvényein alapul, ez is arra utal, hogy szándékoztak elkészíteni a részletes térképeket a többi horvát területre is, csak félbemaradt.

A Szlavón határőrvidék és a Temesi Bánság déli határszelvényei csak a birodalmi határig tartanak, szigettérképek.

Kelet felé az Erdéllyel határos szelvények szigettérképek, csak a határig tartanak. Erdély 1:28 800 méretarányú katonai felmérése ugyan már lezajlott (1869–1873), de az alapján részletes térkép nem készült, habár tervezete nyomon követhető az előzetesen elkészült áttekintőn.

Az északi határon Morvaország felé halványított csík található, amelyet Morvaország részletes térképéből vettek át (1844), kiegészítve a háromszögelési pontok magassági értékeivel. Galícia és Bukovina felé is halványított csíkot találunk, ennek alapja lehetett a katonai felmérés (1861–1864, kataszteri alapokon), mert részletes térkép nem készült.³⁶

A Habsburg Birodalom közigazgatási és általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei (1:288 000 méretarány)

A második katonai felmérés kezdetekor már tervezték az 1:288 000 méretarányú általános térképek szerkesztését (a felmérési méretarány egytizede), amelyek végül szintén országonként, tartományonként jelentek meg. Azonos szempontok alapján készültek (természetesen a hosszan elnyúló megjelenés itt is eredményezett különbségeket). A korábban kiadott általános térképek a katonai felmérések alapján készült részletes térképek levezetésével készültek, azonban a kataszteri felmérés kezdetével itt

is változások történtek. Mint a neve is mutatja, a „közigazgatási és általános” térképek eleve inkább „polgári” céllal készültek, szelvényezésük nem mutat összefüggést sem a felmérési, sem a részletes térképekével. Kiadjuk a részletes térképekhez hasonlóan a Főszállásmesteri Kar, 1839 után pedig a bécsi Katonai Földrajzi Intézet. A mértékléc bécsi postamérföldben és bécsi ölben van megadva, a későbbi megjelenteken (1853-ban először) már az 1:288 000 arányszám is szerepel.

A földrajzi fókusz, hasonlóan a részletes térképekhez, az általános térképeken is Ferrótól számozódik. Vetületül viszont a Bonne-féle képzetes kúpvetületet alkalmazták, amely területtartó, így nagyobb területek ábrázolására is alkalmas. A középpermeridián egyenes vonal, amelynek a helye térképművenként eltérő: az osztrák tartományok, Cseh- és Morvaország, a Lombard–Velencei Királyság esetében a bécsi Stephansturm-ponton áthaladó kezdőmeridiánt alkalmazták, hasonlóan a részletes térképekhez (kivéve a Lombard–Velencei Királyság területén). Galícia és Bukovina esetében a merőleges kezdőmeridián a löwenburgi (ez egyben a kataszteri és katonai felmérés kezdőpontja is). A Magyar Királyságnál is a kataszteri kezdőmeridiánt vették át, amely Budán, a Gellért-hegyi fő háromszögelési ponton (a volt csillagda keleti tornya) halad át. Erdély esetében megegyezik a kataszteri és katonai térképezés kezdőmeridiánja, amely a vízaknai csillagvizsgálón halad át.

Az általános térképekhez jelkulcs és közigazgatási beosztás tartozik, ennek részletessége a korai és későbbi kiadásoknál eltérő.

A csak katonai felmérés alapján kiadott első általános térkép a Salzburgi Hercegség területére jelent meg 1813-ban (először itt ment végbe a felmérés és jelent meg a részletes térkép), címe: *General Carte vom Herzogthum Salzburg. Nach der von dem K. K. General-Quartiermeister-Staab herausgegeben Special Carte dieses Landes von demselben*

36 Az 1:144 000 méretarányú részletes térképek vetületi információi: GALAMBOS CSILLA – BREZSNYÁNSZKY KÁROLY – TIMÁR GÁBOR: Magyarország első közepes méretarányú (M=1:144 000) földtani térképsorozatának georeferálása. *Földtani Közlöny*, 150. (2020) 1:185–194.

37 HM HIM HT, B IX a 268. H.

entworfen und gezeichnet [...],³⁷ vagyis a részletes térkép alapján állította össze és rajzolta a Főszállásmesteri Kar. Az egy lapos térkép Bajorország felé szigettérkép, kelet felé, Alsó- és Felső-Ausztria, Stájerország irányában teljes a tartalom a térkép keretéig, délen Karintia felé keskeny halvány csík jelzi az átmenetet, Tirol felé is halványított tartalom van. Az országhatárokon túli tartalom alapjául is az 1810-ben megjelent részletes térkép szolgált, amely Salzburg területén túl szintén tartalmazza az osztrák tartományok szomszédos területeit. A térképhez rövid jelmagyarázat tartozik, de a közigazgatási beosztást nem jelölik.

Alsó- és Felső-Ausztria általános térképe először 1823-ban jelent meg, ugyancsak az 1:144 000 méretarányú részletes térkép (1813) alapján, amint ezt a címe is jelzi: *General Karte des Erzherzogthums Oesterreich ob und unter der Enns von dem K. K. Generalquartiermeisterstabe nach der Specialkarte reduzirt und gezeichnet*.³⁸ A kétlapos térkép határon túli területei a birodalmon belül (Bajorország felé szigettérkép) halványabban szerepelnek, ezek alapja is a részletes térkép, amely a teljes szelvény határáig ábrázolta a szomszédos területeket. Csak rövid jelmagyarázat tartozik a térképhez, a politikai beosztás csak a nyolc „Viertel”-t jelöli, római számmal, határral.

Tirol, Liechtenstein, Vorarlberg általános térképe 1831-ben jelent meg, szintén a részletes térkép (1823) alapján: *Generalkarte der Gefürsteten Grafschaft Tyrol nebst Vorarlberg und dem Souverainen Fürstenthume Liechtenstein von dem K. K. Generalquartiermeisterstabe nach der Specialkarte reduzirt und gezeichnet im Jahre 1831*.³⁹ A kétlapos térkép szigettérkép, csak rövid jelmagyarázatot tartalmaz, a politikai beosztás csak a kerületek (Kreis) határait ábrázolja.

A Lombard–Velencei Királyság általános térképét 1838-ban még a milánói Katonai

Földrajzi Intézet adta ki, és az Párma és Modena északi részét is ábrázolja. A három tartomány felmérése együtt történt, a részletes térképek külön-külön jelentek meg, általános térkép Párma és Modena területére külön nem készült. Címe: *Generalkarte des Lombardisch-Venetianischen Königreiches reduzirt nach der topographischen Karte in dem militair geographischen Institute des K. K. Generalquartiermeisterstabs in Mailand im Jahre 1838*.⁴⁰ A „topográfiai” térkép ebben az esetben az 1:86 400 méretarányú részletes térkép volt. Míg a katonai felmérés és a részletes térkép kezdőmeridiánja a milánói dómon áthaladó hosszúsági kör volt, az általános térkép a bécsi kezdőmeridiánra vonatkozik. A négy szelvényből álló térkép címe, jelmagyarázata kétnyelvű (német, olasz). A lapok a szelvények határáig teljes tartalommal kitöltöttek, kicsit halványítva: nyugaton Piemont, északon Svájc, Tirol, keleten Illíria felé. Tirol és Illíria esetében már rendelkezésre állt az általános térkép (1831, 1834), amelynek a tartalmát átvehették. Piemont területén ismertek a második katonai felmérés idején készült 1:28 800-as méretarányú szelvények,⁴¹ amelyek a halványított tartalomhoz alapul szolgálhattak, hasonlóan a Svájcra az erre az időre már megjelent több nagyobb méretarányú térképhez. A térképhez csak általános politikai beosztás tartozik.

Az eddig felsorolt általános térképek a katonai felmérések alapján megjelenő részletes térképek levezetésével készültek. Az ezután megjelenők már kataszteri felméréseken alapulnak a katonai felméréssel, majd a részletes térképekkel együtt. Az általános, közigazgatási térképek már olyan összesítő statisztikai adatokat közölnek táblázatos formában, amelyek a kataszteri felmérések eredményeképpen születtek.

1842-ben jelent meg Stájerország általános térképe négy lapon, ezek szigettérképek. Címe: *General-Karte des Herzogthums Steyermark*

38 HM HIM HT, B IX a 193/1. 1843-as kiadás. H.

39 HM HIM HT, B IX a 355. H.

40 HM HIM HT, B VII a 47/1. H.

41 ÖStA, KA KPS KS, B VII a 214/7.

nach der Specialkarte reduzirt und gezeichnet [...]”,⁴² vagyis a részletes térkép alapján készült. A statisztikai táblázatban szerepel adókerületenként azok székhelye és az adójárások száma. Új adatként táblázatban megadják a háromszögelési pontok tengerszint feletti magasságát bécsi ölben.

Stájerország általános térképéhez hasonló térképművek a jellegük, az ábrázolt adatok szerint:

Illíria és Fiume és környékének (magyar Tengerpart/Tengermellék) általános térképe négy lapon 1843-ban, címe: *General-Karte des Königreichs Illyrien nebst dem Königlich Ungarischen Littorale nach der Spezialkarte reduzirt, gezeichnet und gestochen [...]*.⁴³

Morvaország és Szilézia általános térképe két lapon 1846-ban: *General-Karte der Markgrafschaft Maehren mit den Antheilen des Herzogthums Schlesien nach der Spezialkarte reduzirt, gezeichnet und gestochen [...]*.⁴⁴

Csehország általános térképe négy lapon 1865-ben: *General-Karte des Königreichs Böhmen [...]*.⁴⁵ Miután Csehország általános térképe viszonylag későn jelent meg, itt már megadják az adójárásokon belül a bennük lévő adóközségek számát is, viszont nem szerepel a címben, hogy a részletes térkép alapján készült.

1868-ban jelent meg Galícia és Bukovina általános térképe, a katonai felmérés már megtörtént (kataszteri alapokon), de részletes térkép nem jelent meg. Címe: *General-Karte des Königreiches Galizien und des Herzogthumes Bukowina [...]*.⁴⁶ A 11 lapos térképen a határok túl is van egy sáv ábrázolva, néha halványítva. Délen a Magyar Királyság területére már elkészültek az általános térképek, összehasonlítva látszik, hogy a halvány csík a magyar 1:288 000-es térkép tartalmát vette át.

A statisztikai táblázatok megadják az adókerületek nagyságát négyzetmérföldben és a lakosainak számát (erre a területre nem jelent meg a részletes térkép, ahol ezek az adatok szerepelhetek volna), valamint itt is megtalálható a táblázat, amely a háromszögelési pontok tengerszint feletti magasságát adja meg ölben.

Dalmácia területéről, bár elkészült a részletes térképe, általános térképet nem adtak ki.

A Magyar Szent Korona országairól megjelent általános térképek

Magyarország területén más volt a helyzet, mint az osztrák tartományokban, a katonai felmérés elhúzódott, vagy be sem fejeződött, a részletes térképek is későn készültek, így az általános térképek összeállításához főleg a kataszteri felmérések alapján készült kisebb méretarányú térképek, illetve az első felmérés alapján készült levezetett térképek (elsősorban az úttérképek) szolgáltak.

A Magyarország területére elrendelt „állandó kataszter” (1849) majd a „földadó-ideiglen” (1850) elrendelése idején öt adókerületet (soproni, pest-budai, nagyvárad, kassai és pozsonyi) és két adótartományt (Erdély, valamint a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság) hoztak létre, de ezek nem teljesen estek egybe a katonai felmérésnél alkalmazott területi beosztással.⁴⁷

Magyarország területére először a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság, valamint a katonai határőrvidékek keleti részének általános térképe jelent meg 1853-ban: *General-Karte der Vojvodschaft Serbien und des Temescher Banates dann der vier Gränzregimenter Peterwardeiner, Deutsch-Banater, Illyrisch-Banater und Roman-Banater, endlich des Titler Gränz-Bataillons [...]*,⁴⁸ amelyet a Főszállásmesteri Kar századosa, Emanuel von Friedberg „a hivatalos forrá-

42 HM HIM HT, B IX a 285. H.

43 HM HIM HT, B IX a 51. H.

44 HM HIM HT, B IX a139. H.

45 HM HIM HT, B IX a 88. H.

46 HM HIM HT, B IX a 383. H.

47 A Szerb Vajdaság és Temesi Bánság közigazgatási terület 1849. november 18-án alakult, közvetlenül a bécsi központi kormány irányítása alá került, majd 1861 elején visszaintegrálták a Magyar Királyságba és Horvát-Szlavóniába.

48 HM HIM HT, B IX a 574. H.

sok” alapján készített. A kiadó és a kiadás helye nem szerepel a térképen, de a térkép stílusa alapján minden bizonnyal Bécsben a Katonai Földrajzi Intézet adta ki.

Az általános térkép területe a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság adótartományon túl a csatlakozó katonai határőrvidékeket is tartalmazza, ezeken a területeken a második katonai felmérés még nem ment végbe. A táblázat tartalmazza a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság területére az adókerületi (Kreis) és járási (Bezirk) beosztást statisztikai adatokkal: a terület négyzetmérföldben, a lakosok száma, a katonai határőrvidékek területén csak a lakosok száma szerepel. A földrajzi fókuszát a többi általános térképhez hasonlóan Ferrótól számozódik, de nem a Bonne-féle területtartó, hanem sztereografikus vetületben készült (a meridiánok négyzetes beosztásúak). A térkép a kataszteri felmérésen alapul, de ez még további vizsgálatra szorul.

A Temesi Bánság és Szerb Vajdaság területén is 1850-ben kezdték meg a kataszteri felmérési munkákat, de mivel ez a terület „jól térképezett” volt, a munka viszonylag gyorsan haladt.⁴⁹ Egy 1853. évi térképen jelölték az újonnan kialakított adókerületek és adójárások határait: *Karte der serbischen Wojwodschaft und des Temeser Banats*.⁵⁰ A térkép méretaránya 1:480 000, tartalmi, szerkezeti alapja feltehetően Magyarország úttérképe,⁵¹ ezt igazolja az összehasonlítás a mintaterületre: nyugat-kelet és észak-déli irányban egy-egy fok a különbség az irányultságban, elforgatás után ugyanaz a szerkezet.⁵² Tartalmi hasonlításnál a vízrajz egyértelmű

egyeztést mutat. Az úttérképnek nincs földrajzi fókuszálzata, ennek a térképnek van. A statisztikai táblázatok csak a közigazgatási beosztást (kerületek, katonai határőrvidékek, pénzügyi kerületek) tartalmazzák, egyéb adat nélkül.

1855-ben a kataszteri felmérés eredményeit Josef Lokarner és Hátsek Ignác főmérnökök egy 1:144 000 méretarányú kéziratot térképen mutatták be,⁵³ amelynek a területe már csak az adótartomány, szigettérképként. A nyolcszelvényes térkép címe: *Uibersichts-Karte der Serbischen Wojwodschaft und des Temeser Banat's*.⁵⁴ A térképen csak a kataszteri mérőföldhálózat van, az oszlopok számozása a budai kezdőmeridiántól keletre és nyugatra történik, a soroké pedig a budai szélességi körtől északra és délre (ez majd később megváltozik, az északi határtól délre folyamatos lesz a számozás).

Szerkezetileg itt is jó a hasonlóság az 1:480 000 és az 1:144 000-es térkép között, nyugat-keleten ugyanaz, észak-délen egy fok a különbség.

A statisztikai táblázat az adókerületi (Kreis) és adójárási (Bezirk) beosztást tartalmazza, járásokként megadva a lakosok számát. Jelölik az adóközségek határait. A kéziratot, 1:144 000-es méretarányú térképen az 1855-ös dátum szerepel, de Lokarner jelentése szerint 1854 nyarán a nyolcszelvényes térképből már négy szelvény (1–3. és a 7. szelvény) teljesen készen volt, valamint az 5. szelvény egy része is. A 4., 6. és 8. szelvény településkrokijait is másolták már,⁵⁵ így történhetett, hogy az 1855-ös dátumot viselő kéziratot 1:144 000 méretarányú térkép alapul szolgálhatott az 1853-as dátumot

49 TÖRÖK ENIKŐ: A Temesi Bánság és Erdély tartománytérképei a dűlönkénti felmérés alapján. *Catastrum*, 3. (2016) 3:31–40. (= TÖRÖK, 2016A) 36.

50 ÖStA, KA KPS KS, B IX a 575. L. TÖRÖK ENIKŐ: A földadórendező bizottságok által használt országtérképek. *Catastrum*, 3. (2016) 2:3–10. (TÖRÖK, 2016B)

51 *Strassen-Karte des Koenigreiches Ungarn*. Méretarány: 1:432 000. Wien, 1832. HM HIM HT, B IX c 619. H. Főleg az első katonai felmérés alapján készült térkép, a Magyar Királyság, a Temesi Bánság, Horvátország, Szlavónia és a Szlavón határőrvidék területét ábrázolja (a Horvát határőrvidék nincs rajta).

52 A szerkezeti összehasonlításhoz a Helmert-féle transzformációt alkalmaztam, az összehasonlított térképeken négy-négy azonos települést választottam ki, és az azokat összekötő vonalak által kijelölt terület alakját és elfordulását hasonlítottam össze. A módszer leírását l. PLIHÁL KATALIN: *Kard és térkép*. Bp., 2020. 38.

53 Már 1850 decemberében a „földadó-ideiglen” alapján elrendelték az 1:144 000 méretarányú kéziratot térképek készítését az öt adókerületre és a két külön adótartományra.

54 ÖStA, KA KPS KS, B IX a 574-2. L. TÖRÖK, 2016A. 36.

55 TÖRÖK, 2016A. 36.

viselő 1:288 000-es általános térkép készítéséhez, mivel az adatok, kéziratok alapanyagok már rendelkezésre álltak, erre bizonyos, hogy a két térképen a statisztikai táblázatokban szereplő lakosok száma járasonként megegyező. Az általános térképen plusz adatként járasonként a terület nagysága is szerepel.

Szerkezetileg összehasonlítva az 1:144 000 méretarányú kéziratot a térképpel az 1:288 000-es általános térképpel: nyugat–keleti irányban egy fok az eltérés, észak–délben ugyanaz, vagyis mondhatjuk, hogy az utóbbi térkép szerkezeti alapja is az úttérkép (úttérkép – 1:480 000 – 1:144 000 – 1:288 000-es térkép).

A Magyar Királyság általános térképe 1858-ban jelent meg.⁵⁶ *Administrativ- und General-Karte des Königreiches Ungarn.*⁵⁷ Míg az osztrák tartományok „szabályos” levezetéssel készült általános térképein szerepel, hogy alapjuk a részletes térkép volt, itt semmi utalás nem történik a térképi alapra, viszont szerepel a kiadó: a bécsi Katonai Földrajzi Intézet. A katonai felmérés a Magyar Királyság területén lassan haladt, az általános térkép megjelenéséig a szelvények mintegy 40%-át mérték fel, az 1:144 000 méretarányú „katonai” részletes térképek még nem készültek el. A „földadó-ideiglen” alapján viszont a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság adótartományhoz hasonlóan elkészült az öt adókerület kézirat, 1:144 000 méretarányú térképe: a soproni (1855), a pestbudai (1855), a nagyvárad (1855), a kassai (1856) és a pozsonyi (1855–1858),⁵⁸ amelyeken – táblázatos formában vagy csak a határok jelölésével – szerepel a közigazgatási beosztás: a vármegyék, az adókerületek (Comitats, Kreis) és az adójárások (Bezirk), valamint minden esetben jelölik az adóközségek határait (Gemeindegränze). Bár a térképek a „földadó-

ideiglen” alapján nyert térképvázlatok, valamint a második katonai felmérés már meglévő szelvényei felhasználásával készültek, érdemes megvizsgálni, milyen alaptérképet használhattak a szerkezeti kialakításukhoz.

Az egyik fő forrás a már említett, az első katonai felmérés alapján készült Magyarország úttérképe 1832-ből (HM HIM HT, B IX c 619), amelyet már 1850-től használtak, hogy kialakítsák az adókerületeket.

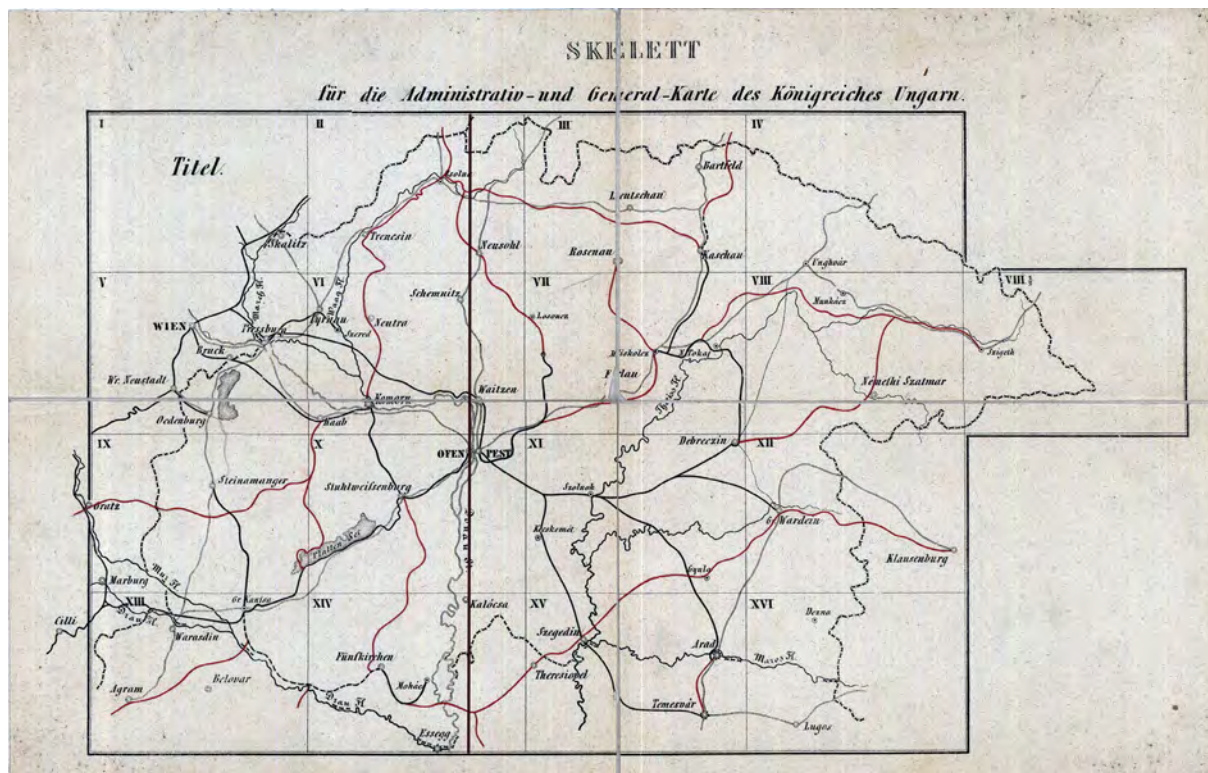
A külön készült kézirat 1:144 000 méretarányú térképművek szerkezeti kialakítása, majd (az adókerületek határainál) egymáshoz illesztése nehéz volt, az alkalmazott mérföldhálózatban is voltak különbségek, az egységes jelölés, szerkezet érdekében készült egy kataszteri „áttekintő” térkép, amelyen jelölik az öt adókerületet, valamint a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság adótartományt: *Königreich Ungarn, Woiwodschaft Serbien und Temeser Banat.*⁵⁹ A nyomtatásban megjelenés éve feltehetően 1853 (nem szerepel rajta), ekkor kezdtek a kézirat 1:144 000-es térképek készítését is. Méretaránya 1:1 152 000 (4x288 000), vagyis az általános térkép méretarányának a negyede. A térkép szélén az „új” kataszteri mérföldbeosztás található, kezdőmeridián a Gellért-hegyi fő háromszögelési pont, ettől keletre és nyugatra számozódnak az oszlopok (római számmal), északról a sorok arab számokkal megírva, de a „rég” hálózatot is jelölik, megírás nélkül. A közigazgatási beosztás I–V-ig jelöli az adóközségeket, a VI. a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság adótartomány, mindegyik határral elkülönítve. Azon túl, hogy a térkép segített a kézirat adóközterképek egységes elkészítésében, a mérföldhálózat kialakításában, a későbbiekben mint alaptérképen, ezen jelölték évente a kataszteri háromszö-

56 Az általános térkép készítése éveken át tartott, az ÖStA, KA KPS KS gyűjteményében ismert 1855-ből ugyanebben a méretarányban egy 15 lapos, kézirat (B IX a 519-2), 1856-ból egy 17 lapos, nyomtatott (B IX a 519-5) térkép, vagyis a szelvények több évig készültek.

57 HM HIM HT, B IX a 521. H.

58 A nyolc szelvényből öt már 1857-re elkészült. L. TÖRÖK ENIKŐ: Az adókerületek térképei. *Catastrum*, 3. (2016) 2:18.

59 TÖRÖK, 2016b.

■ 5. Magyarország általános térképének áttekintője, jelölve a budai kezdőmeridiánt (HM HIM HT, B IX a 521.)

gelés, felmérés állását, kéziratossá színezéssel, megírással.⁶⁰ A térkép Bécsben jelent meg a Litográfiai Intézetben. Metszője A. Floder, aki Magyarország úttérképét metszette 1832-ben (HM HIM HT, B IX c 619.), és az Osztrák Monarchia úttérképét 1835-ben (HM HIM HT, B IX c 1/1. H.), amely a Fallon-térkép „úttérkép” változata. A Fallon-térkép az Osztrák Birodalom 1822-ben megjelent, 1:864 000 méretarányú térképe, amely zömmel az első katonai felmérés alapján készült.⁶¹ *Das Oesterreichische-Kaiserthum mit beträchtlichen Theilen der angrenzenden Staaten.*⁶² Szerkezetileg ez utóbbi térkép lehetett a kataszteri áttekintő térkép alapja, ezt igazolja az összehasonlítás a három mintaterületre: nyugat–keleti irányban egy-egy fok a különbség.

A kataszteri áttekintő térkép szerkezetéhez igazítva készültek a kéziratossá 1:144 000 mé-

retarányú adókerületi térképek. A nagyvárad adókerület térképével összehasonlítva, egy mintaterületre: nyugat–keleti irányban meg egyező, észak–déli irányban van egy kis szerkezeti eltérés.

Jó szerkezeti összefüggés van a kéziratossá nagyvárad adókerület és az erre a területre eső 1:288 000 méretarányú általános térkép mintaterülete között, nyugat–keleti irányban egy fok az eltérés, észak–déli irányban ugyanaz.

Szerkezetileg tehát a Fallon-térkép alapján készült a kataszteri áttekintő, az 1:144 000-es kéziratossá térképek, majd azok alapján az 1:288 000-es általános térkép, egy-két fokos szerkezeti különbséggel.

Az 1:288 000 méretarányú általános térképen, hasonlóan a többihez, földrajzi fokhálózatot (kezdőmeridiánja Ferro) találunk,

60 Országos Széchényi Könyvtár, Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtár (= OSZK), TM 6 548. (<https://ds.oszk.hu/xmlui/handle/123456789/51053>). Az ÖStA, KA KPS KS gyűjteményében több példány található a K VII k anyag részben, különböző adatokkal a kataszteri felméréssel kapcsolatban, az eredetijük Bécsben a Bundesamt für Eich und Vermessungswesenben (BEV) található, arról készült színes másolatok.

61 Készítője Ludwig August Fallon (1776–1828) osztrák vezérkari ezredes.

62 HM HIM HT, B IX a 9. H.

Bonne-féle területtartó vetületben készült, a vetület középmeridiánja a budai, ez a vonal egy 1:288 000-es szelvénynegyed, a X. szelvény északkeleti része közepére esik (5. kép). A középmeridiántól nyugatra a meridiánok északkeletre, a keleti részen északnyugatra összetartanak.

A térkép méretaránya bécsi ölben van megadva, de szerepel az 1:288 000 arányszám is, a jelmagyarázatban külön jel mutatja az adókerületek határait Verwaltungs Gebiet (közigazgatási terület) néven. Táblázatokban találjuk a közigazgatási beosztást adókerületenként (csak az öt adókerület), azon belül a vármegyék, a járások, ezek területe osztrák négyzetmérföldben a lakosok számával, megadva a járásban található városok (lakosok számával), mezővárosok, adóközségek számát (ezek mind az „ideiglenes” kataszteri felmérés alapján nyert adatok), valamint külön jogi, pénzügyi, vallási beosztási táblázatok is vannak.

Az általános térkép területe nagyobb, mint az öt adókerületé (a kéziratos 1:144 000-esek mind szigettérképek), de statisztikai adatok ezekre a többletként feltüntetett területekre már nem jelennek meg. Horvátország, a Horvát határőrvidékek északi része szerepel a térképen, ezek alapjául csak Magyarország úttérképe (HM HIM HT, B IX c 619) szolgálhatott, más térkép ekkor a területről még nem állt rendelkezésre. Szegedtől délre a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság északi részét is ábrázolták, amelyet az 1853. évi általános térképből vettek át, ami szerkezetileg három fokkal északnyugatra van elforgatva a Magyar Királyság általános térképéhez képest, de visszaforgatás után jó az egybeesés.

Az 1:288 000-es térképek a határon kívüli sávot is tartalmazzák, halványítva, a rendelkezésre álló alapanyag szerint: Alsó- és Felső-Ausztria (1823), Morvaország (1846) felé azok általános térképéből vették át az adato-

kat. Erdély felé is halványítva van a határon túli terület (a Partium még Erdélyhez tartozik, halványítva rajta van a térképen), de ott még nem készült el sem az általános, sem a részletes térkép, alapul csak Mersich András 1854-ben megjelent – alább leírt – térképe szolgálhatott. Galícia és Bukovina felé nem volt sem részletes, sem általános térkép, megjelent viszont (még az első felmérés alapján) egy 1:115 200 méretarányú térkép 1855-ben, amely a halványított sáv alapjául szolgálhatott.⁶³

Erdély általános térképe 1863-ban jelent meg, létrejöttében fontos szerepet játszottak a kataszteri előzmények, amelyek megelőzték a katonai felmérést. Az önálló adótartomány kataszteri munkáit Mersich András (1811–1878), kataszteri főmérnök irányította. A „földadó-ideiglen” megszervezéséhez szükség volt a már rendelkezésre álló térképek felhasználására, hogy kialakíthassák az adókerületeket és járásokat.⁶⁴ Kiindulásul itt is Erdély 1:432 000 méretarányú nyomtatott úttérképét használták,⁶⁵ ami alapján Mersich 1854-ben megjelentette térképét: *Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen nach der definitiven politischen und gerichtlichen Landeseintheilung*, ábrázolva az újonnan kialakított 10 adókerületet (Kreis, római számmal jelölve), ezen belül 79 járást.⁶⁶ A statisztikai táblázat mutatja a kerületek és járások beosztását, járásonként megadva, majd kerületenként összegezve a lakossági birtokok számát az 1853. november és 1854. február közötti állapot szerint.

A térkép földrajzi fókuszát a ferrói kezdőmeridiántól számozták, a négyzetmérföld-hálózat kiinduló pontja a Vízaknától (helyi német néven Salzburg) délkeletre levő csillagászati obszervatórium, az azon átmenő meridiántól keletre és nyugatra számozódnak az oszlopok (római számmal), északra és délre pedig a sorok (arab számmal).

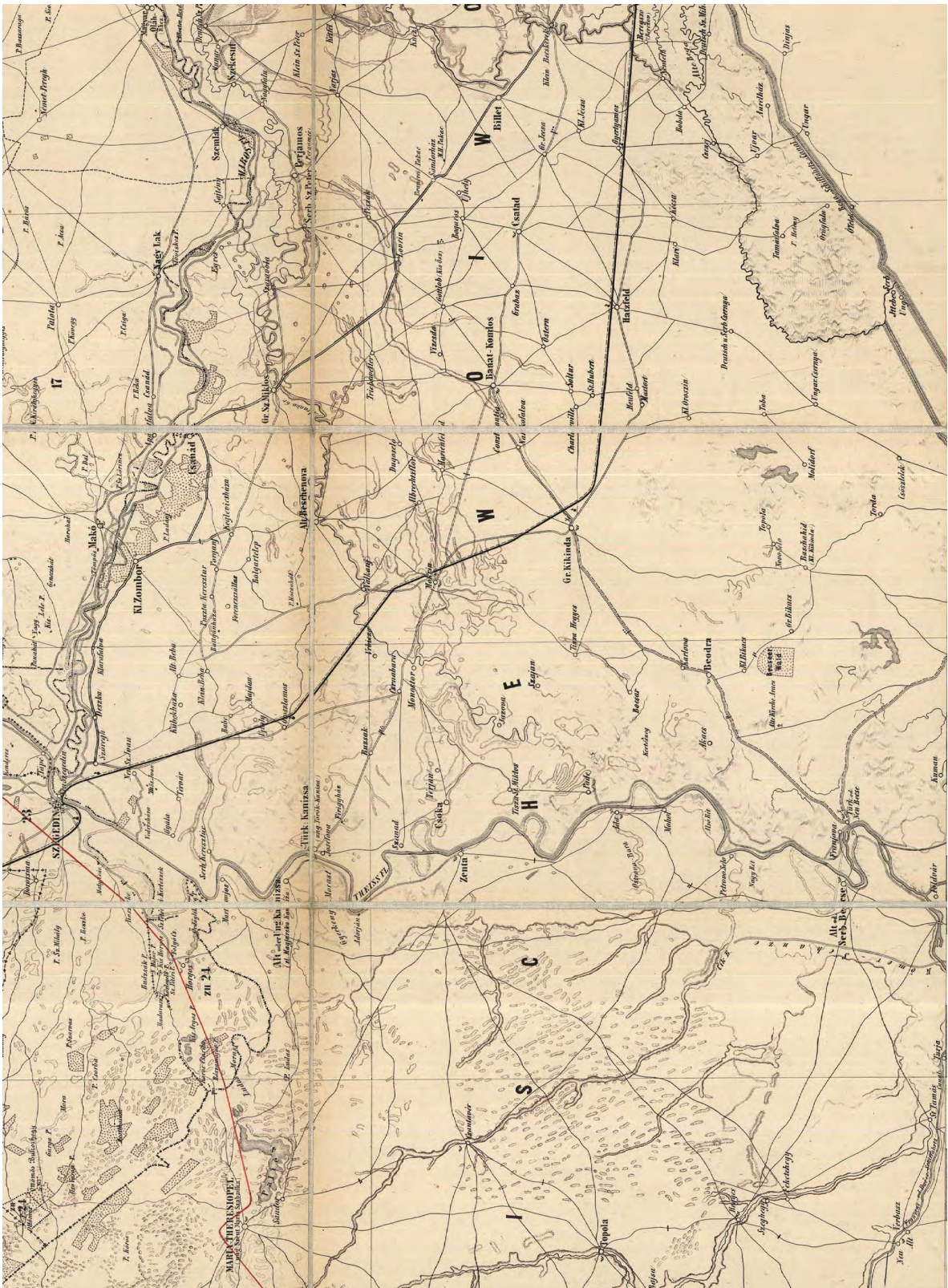
Miután az 1:432 000 méretarányú úttérkép

63 *Administrativ-Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau und den Herzogthümern Auschwitz, Zator und Bukovina*. Wien. 1855. HM HIM HT, B IX a 386. H.

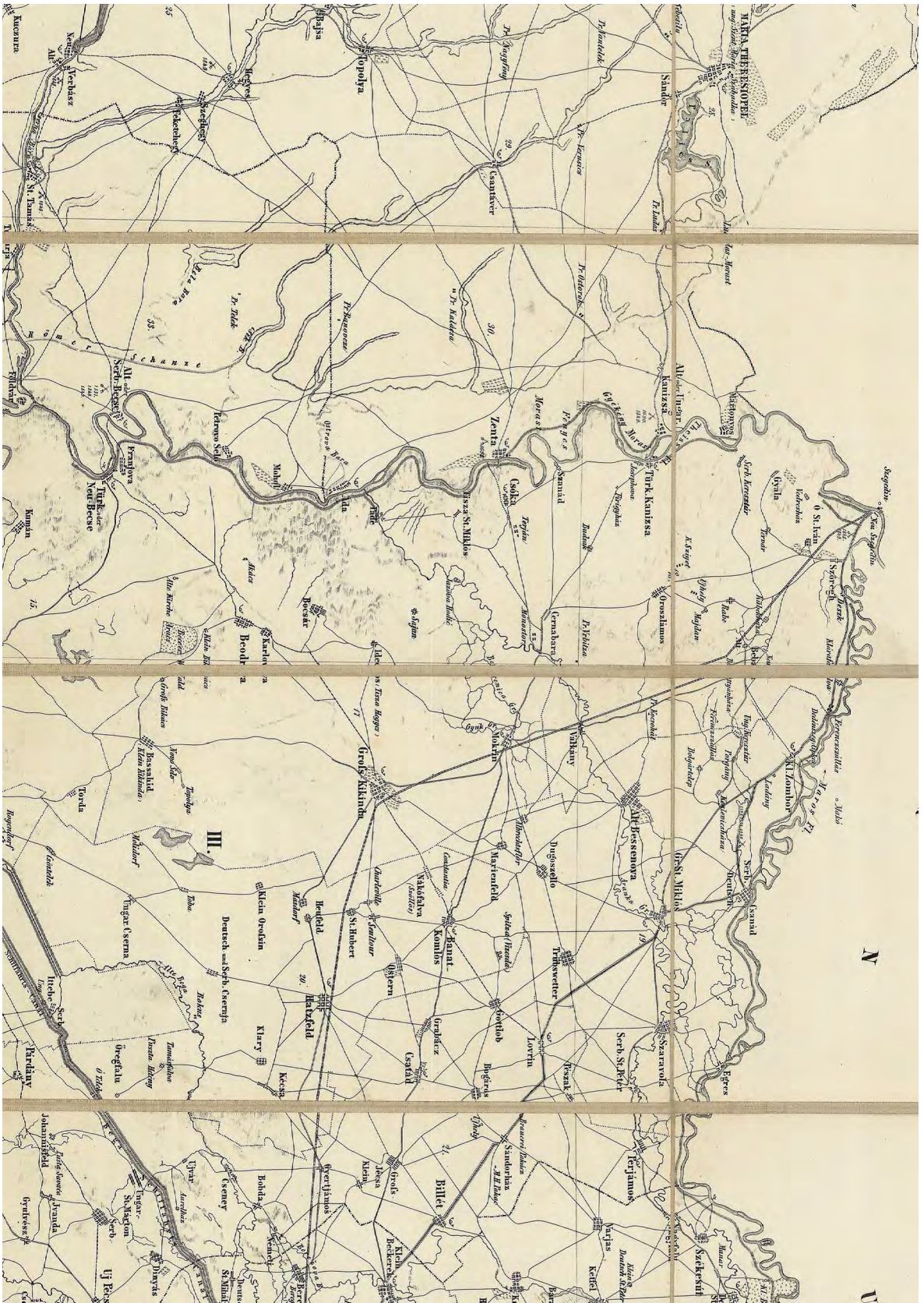
64 TÖRÖK, 2016b.

65 *Strassen Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen*. 1828. HM HIM HT, B IX c 736/1. H.

66 HM HIM HT, B IX a 708. H.

6. A Magyar Királyság általános térképének Szegediől délre eső területe (HM HIM HT, B IX a 521/XV. szelvény, részlet)

7. A Szerb Vajdaság, a Temesi-Bánság és a katonai határvidékek keleti részének általános térképe, a Szegedtől délre eső terület (HM HIM HT, BIX a 574., részlet)

Mersich rendelkezésére állt, alapul feltehetően azt használta, a vízrajz megegyezik, ahhoz hasonlóan a Partium Erdély részeként jelenik meg. Méretaránya az úttérképnél kicsit kisebb, 1:446 400. A Mersich-térkép 6-10 fokkal északkeletre van tájolva az úttérképhez képest (három mintaterület alapján), de elforgatás után szerkezetileg hasonlóak.

A többi adókerülethez hasonlóan a „földadó-ideiglen” munkálatainak befejeztével, annak térképi ábrázolására Mersich is összeállított egy 1:144 000 méretarányú, 24 szelvényből álló kéziratos térképet, amely 1861-re készült el az 1859. évi közigazgatási beosztás szerint: *Administrativ Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen nach der neuesten Landeseintheilung 1859*.⁶⁷ Egy másolati példányát átadták a bécsi Katonai Földrajzi Intézetnek, ahol fényképezési eljárással sokszorosították.⁶⁸ A kéziratos és a nyomtatott változat egymással megegyezik, minőségében viszont az utóbbi rosszabb.

A kéziratos eredetin jól látható a minden szelvény szélén megtalálható földrajzi és kataszteri mérőhálózat jelölése, amely alapjaiban megegyezik a Mersich-féle térképpel, ugyanaz a kataszteri mérőhálózat kiindulópontja.

Az 1:144 000 méretarányú térképen Erdély csak szigettérképként szerepel (a Mersich-térképen a határon túli részek halványítottak), a közigazgatási beosztás megegyezik Mersich térképével, a statisztikai táblázat ahhoz hasonlóan mutatja az adókerületek és az adójárások beosztását, járásonként megadva, majd kerületenként összegezve a lakossági birtokok kiterjedését holdban (a Mersich-féle térképen járási szinten a birtokok számát jelölték), a térképen jelölik a községhatárokat (Gemeinde Grenzen), hasonlóan a többi kéziratos, 1:144 000 méretarányú térképhez.

Szerkezetileg a Mersich-féle térkép és az 1:144 000 méretarányú térkép igen hasonló, a

három mintaterületre legfeljebb egy-egy fok az eltérés.

Az 1:144 000 méretarányú térkép „felére” történő kicsinyítésével készült az 1:288 000 méretarányú általános térkép Erdély területére, négy szelvényen: *General-Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen und der im Jahre 1861 mit dem Königreiche Ungarn vereinigten Theile*, amelyet 1863-ban adott ki a bécsi Katonai Földrajzi Intézet.⁶⁹ Az 1861. évi dátum a Partium Magyar Királysághoz csatolásának éve, amely szükségessé tette egy új közigazgatási térkép készítését, amelyen halványítva még jelölik a Partiumot, de már határ választja el Erdélytől. A statisztikai táblázat is jelzi a változást: nyolc vármegyét, a székeket, négy vidéket különítenek el (szemben az 1:144 000-es térképen ábrázolt adókerületekkel és adójárásokkal), a táblázat végén külön szerepelnek a Partium részei a, b, c, d megjelöléssel, alatta a szöveg, hogy 1861-ben Magyarországhoz csatolták, de a statisztikai adatok ezen utóbbiakra is megjelennek: a vármegye, a szék, a vidék területe osztrák négyzetmérőhálózatban, megadva a lakosok számát, a terület székhelyét.

Az 1:144 000-es és az általános térkép szerkezete, irányultsága, tartalma (vízrajz, utak) igen hasonló, mindkettőn van földrajzi fókusz (kezdőmeridián Ferro), az 1:144 000-es térképen mérőhálózat is. Mindkét térkép vetületi középmeridiánja a vízaknai csillagászati obszervatóriumon halad át. Szerkezeti összehasonlításakor a három mintaterületre az eltérés fél-egy fokra jött ki.

Az 1:288 000 méretarányú térképeken már jóval több földrajzi név szerepel, sokszor új magassági értékkel együtt.

A Habsburg Birodalom 1:576 000 méretarányú áttekinthető térképe

Az 1:288 800 méretarányú általános térképénél kisebb méretarányú levezetett térkép lét-

67 Kéziratos példányok: OSZK, TK 1 131. H., TK 1 175. H.

68 Nyomtatott példányok: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, S 67 Térképtár, Falitérképek No. 9. HM HIM HT, B IX a 719. H.

69 HM HIM HT, B IX a 711. H.

rehozását a második katonai felmérés idején nem tervezték, de mivel az általános térképeket országonként, tartományonként adták ki (nem is készült el a birodalom minden részére), szükség volt egy, az egész birodalmat összefüggően ábrázoló műre, amely a méretarány megengedte keretek között a lehető legnagyobb részletességgel ábrázolja a területet. Ezért adta ki a bécsi Katonai Földrajzi Intézet 1856-ban (tehát a teljes felmérés befejezése előtt), a felmérési méretarány egyhuzadában a „Scheda”-féle térképet, amelynek címe: *General-Karte des Oesterreichischen Kaiserstaates*.⁷⁰ A térkép a címe – General (általános) Karte – ellenére méretarányát tekintve valójában áttekintő térkép, húsz színezett, rézmetszetű szelvényből áll. Az 1:288 000 méretarányú általános térképekhez hasonlóan Bonne-féle vetületben készítették.⁷¹

A Scheda-térkép a kor többi térképművétől eltérően a párizsi kezdőmeridiánt használta a földrajzi fókusz kiindulópontjául, ami a ferróihoz képest húsz fokkal keletre van. Alapjául főleg az 1:288 000 méretarányú általános térképek szolgáltak, amelyek „felére” kicsinyítésével kapjuk meg a térkép méretarányát. A térkép megjelenéséig, 1856-ig, az osztrák és észak-olasz tartományok, Morvaország és Szilézia esetében az általános térképek „szabályosan” jelentek meg (1:28 800 méretarányú felmérés, majd 1:144 000 méretarányú részletes térképek alapján). A birodalom többi részén más forrást kellett használni, ezek többnyire a kataszteri felméréseken alapultak.

Csehország esetében 1844-ben a kataszteri felmérések⁷² alapján jelent meg egy 1:288 000 méretarányú térkép,⁷³ amely a Scheda-térkép alapjául szolgálhatott, Dalmácia területére is már végbement a kataszteri és katonai felmérés, amelyből több levezetett térkép is származott.⁷⁴ Galícia és Bukovina területén a második felmérés későn ment végbe, így 1855-ben Bécsben kiadták a már említett 1:115 000 méretarányú, 60 szelvényes térképet, zömmel az első felmérés alapján, ami aztán alapul szolgálhatott a Scheda-térképhez.⁷⁵

A Magyar Királyság területére két részletben jelent meg az 1:288 000 méretarányú térkép, a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság, valamint a határőrvidékek területére 1853-ban, a többi öt adókerület területére 1858-ban (de kéziratban már korábban létezett), így ezek a Scheda-térkép forrásai lehettek.

Horvátország, a Horvát határőrvidékek területéről nem jelentek meg külön az általános térképek, ezek északi része a Magyar Királyság általános térképén rajta van, a többi területről csak a korábbi, 1:432 000 méretarányú úttérképek voltak felhasználhatók, amelyek 1832-ben jelentek meg.⁷⁶

Erdély esetében a Scheda-térkép megelőzte mind az 1:144 000, mind az 1:288 000 méretarányú térképek elkészítését, megjelenését, alapjául az Erdély-úttérkép (HM HIM HT, B IX c 736/1), illetve az az alapján készült Mersich-térkép (HM HIM HT, B IX a 708) szolgálhatott.

70 Joseph Ritter von Scheda (1815–1888) a bécsi Katonai Földrajzi Intézet Litográfiai osztályának vezetője volt, a térkép kiadása idején százados. HM HIM HT, B IX a 17. H.

71 L. Kretschmer, Ingrid – Dörflinger Johannes – Wawrik, Franz: *Österreichische Kartographie. Von den Anfängen im 15. Jahrhundert bis zum 21. Jahrhundert*. Wien, 2004. A vetületi kezdőpont viszont Bécs: Galambos Csilla – Nikas George – Bartos-Elekes Zsombor – Timár Gábor: *The Habsburg geodetic surveys of the Balkans (1873/75) and the early topographic maps of Northern Greece*. *AUTH CartGeoLab*, 17. (2023) 166–174.

72 A „katonai” általános térkép csak 1865-ben jelent meg.

73 *Koenigreich Boehmen*. HM HIM HT, B IX a 86. H.

74 Pl. *Carta prospettiva delle Comuni Censuarie della Dalmazia*. [1:460 800]. HM HIM HT, B IX a 450. H.

75 HM HIM HT, B IX a 386. H.

76 *Strassen-Karte des Koenigreiches Ungarn*. HM HIM HT, B IX c 619. H. *Strassen Karte der croatischen Militair Grenze*. HM HIM HT, B IX c 819. H.

■ Sopron belterülete 1:1440 méretarányú térképének egyik szelvénye, 1856. Inffeld Ignác munkája (MNL OL, S 78. 1685/92.)

ben a személyek alapvető életrajzi adatai, a tanulmányokra vonatkozó információk, a kataszteri előmenetel ismertetése, illetve röviden utalás a kataszteri szervezeten kívüli szakmai működésre. Az utóbbi vagy megelőzte, vagy követte a kataszteri szervezetben eltöltött időszakot.³

A szócikkekben alkalmazott rövidítések: adóker. = adókerület, cs. kir. = császári és királyi, felm. = felmérési, ff. = felmérési felügyelőség, hf. = helyszínelési felmérési felügyelőség, Hh. = háromszögelő hivatal, id. = ideiglenes, kat. = kataszteri, Kig. = kataszteri igazgató-

ság, ker. = kerület, Ktt. = kataszteri térképtár, oszt. = osztályú. Zárójelben a munkakörbe lépés időpontja és évszámmal a szolgálati hely (Magyarországon első említéskor az adókerület, illetve a felmérési felügyelőség, egyébként csak országnév) szerepel. A kataszteri pályafutást gyakran nem tudjuk folyamatosan követni, mivel nem minden évből rendelkezünk adatokkal. A személyek betűrendben követik egymást.

Babek, Anton (? – ?) 1. oszt. segéd (1856. 06. 21-éről van adat: soproni adóker. 1. ff.).⁴

3 A forrástípusokra vonatkozóan I. REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–48. Uő: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21. Uő: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok. *Catastrum*, 5. (2018) 1:15–25. REISZ T. CSABA – TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri felmérés tisztviselői kara. *Catastrum*, 9. (2022) 3:54–64.

4 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097.

Bahr, Alexander (Litovel, Morvaország, 1822. 01. 31. – ?) Tanulmányok: katonai kiképzés, erdészet. 1838. 02. 09. – 1841. 12. 04.: a csehországi Předhradíban, a Thurn und Taxis család erdőmesterénél, Wilhelm Schemoitatistnál gyakorlatban sajátította el az erdészeti és a vadászati ismereteket. A kat. felméréshez szükséges ismereteket másfél éven keresztül Eduard von Kiszelenyi kat. mérnök mellett tanulta meg. 1843. 04. 20-tól fél éven át a morvaországi Náměšť erdészeti hivatalában dolgozott, majd három és fél évig Šebetov erdészeti hivatalánál volt vadász. 1848. 11. 29-én besorozták, 1848. 11. 30-tól tizedes, 1849. 05. 14-től őrmester a 10. (Mazzuchelli-) gyalogezredben. Fizetés nélküli gyakornok próbaidőre (1856. 06. 12.; 1856–1858: soproni adóker. 1. ff.), 3. oszt. segéd (1856. 09. 30.), 2. oszt. segéd (1856. 11. 02. / 1857. 01. 01.; 1858. 05. 06. – ?; Galícia).⁵

Baudysz (Baudyss, Baudiss), Franz (1822 k. – Bécs, 1861. 03. 04.) A kat. szolgálat kezdete: 1843. 08. 13. Segéd (1845–1855: Galícia), 2. oszt. segéd (1847), 1. oszt. segéd (1849), 4. oszt. mérnök (1851), 3. oszt. mérnök (1855–1856: soproni adóker. határleírás; 1856–1858: soproni

adóker. 1. ff.), 2. oszt. mérnök (1857. 11. 01.; 1858. 08. 24. – 1861: Bécsben az alsó-ausztriai Ktt.-ban nyilvántartási mérnök / Aushilfs-evidenzhaltungsgeometer).⁶

Bobek, Johann (Prága, ? – ?) Tanulmányok: 1846–1850 prágai politechnikum. Kataszternél: 1849. 08. 01-jétől. 3. oszt. segéd (1851. 03. 13.; 1852–1855: Galícia), 2. oszt. segéd (1853), 1. oszt. segéd (1855. 11. 01.; 1855–1856: Tirol; 1856–1858: soproni adóker. 1. ff.), asztalvezető (1857. 05. 06.; 1858. 05. 07. – 1863. 04. 11.: Horvátország), 4. oszt. mérnök (1860. 12. 14.; 1863–1864: kassai adóker. 5. ff.; 1864. 09. 16. – ?; prágai Ktt.-ban a nyilvántartásnál), 3. oszt. mérnök (1871).⁷

Ciol Henrik (Pécs, 1832. 07. 04. – Pécs, 1907. 03. 25.) Tanulmányok: bölcsészetet tanult Bécsben. Gyakornok (1855. 07. 25. – 1856. 04. 25.: soproni adóker. a provizóriumnál), 3. oszt. segéd (1856. 04. 30.–1859 k.: soproni adóker. 1. ff. a részletes felmérésnél), 2. oszt. segéd (1857. 05. 01.), 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.), 1860. 04. 30.: felmentés. Mérnök (1879, 1882: a földadószabályozásnál 7. ker.), rapidíjas mérnök (1884–1888. 04. 30.: 3. hf.).⁸

5 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 381. 1856/2893., 383. 1856/3401., 384. 1856/4097., 387. 1856/5252., 388. 1856/5555., 388. 1856/5951., 389. 1856/6047., 390. 1856/6496., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 659. 1858/24667., 660. 1858/34696.

6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 360. 1855/1867., 362. 1855/2653., 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 390. 1856/6840., 391. 1856/7569., 392. 1856/7992., 394. 1856/8799., 404. 1857/22016., 411. 1857/44867., 419. 1858/9640., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 434. 1858/49267., 436. 1858/57617., 438. 1858/61524., 449. 1859/23455., 483. 1861/11833., 485. 1861/25238., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 663. 1858/55739., 530. 1865/54856. Az utóbbi ügyirat szerint özvegy: Magdalena, lánya Helene. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich*, (= HSHKÖ), (1856) 4:225. *Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien* (= *Provinzial Handbuch Galizien*), 1845:93., 1847:98., 1848:123., 1849:80., 1850:81., 1851:198., 1852:184., 1853:198., 1854:205. *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien*, 1855:174. Matricula Online: <https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/04-wieden/03-17/?pg=24>.

7 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 388. 1856/5766., 392. 1856/7846., 392. 1856/7992., 403. 1857/19515., 406. 1857/30276., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 426. 1858/29518., 518. 1864/34264., 558. 1868/14641., 611. 1871/28811., 659. 1858/24667., 660. 1858/34696., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., *Provinzial Handbuch Galizien*, 1852:182., 1853:196., 1854/202. *Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien*, 1855:172. HSHKÖ, (1858) 4:224., (1859) 5:162. MNL OL, K 269 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Általános iratok (= K 269), II. rész Tárgyi alapon rendezett iratok, A Pénzügyi közigazgatási ügyek, 21. tétel Háromszögelési és kataszteri felmérési ügyek (= II.-A-21.), b Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 1. köt. 1860–1865. (= b-1.) 35., 55., 138., 184. Verzeichniß der P. T. Abnehmer von Neujahrs-Entschuldigung-Karten in Hall für das Jahr 1856. *Bothe für Tirol und Voralberg*, (1856) 27:149. *Das ständisch-polytechnische Institut zu Prag. Programm zur fünfzigjährigen Erinnerungsfeier an die Eröffnung des Institutes. 10. November 1856*. Prag, 1856. (= *Institut zu Prag*, 1856) 264.

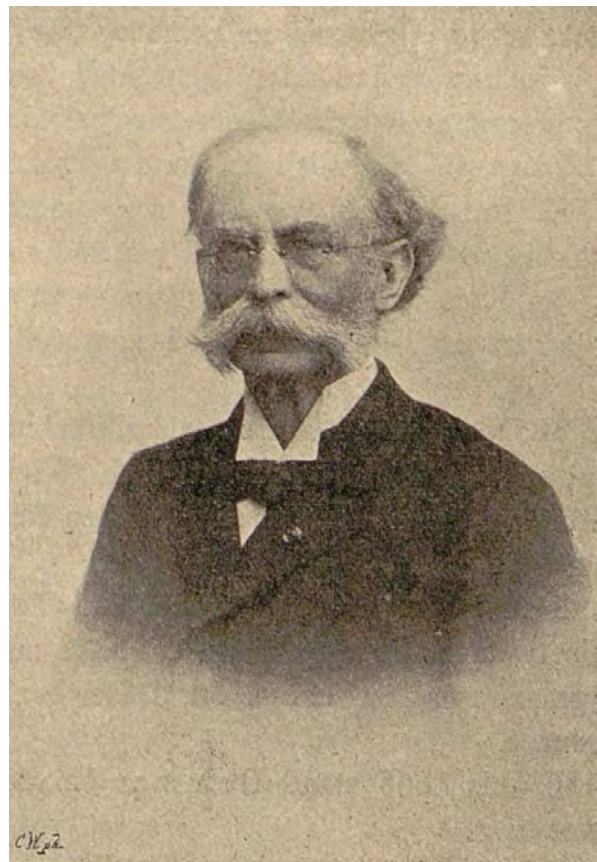
8 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 383. 1856/3459., 384. 1856/4097., 386. 1856/4821., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 403. 1857/19515., 430. 1858/39331., 454. 1859/34105., 664. 1858/68457., 669. 1856/36751. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 14., II.-A-21.-b Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 3. köt. 1884–1892. (= b-3.) 14., 44., 73., 102., 117.; S 78. 120.-(7–9.), 213.-(1–8.), 144.-(6–17.). *Magyarország Tiszti Czím- és Névtára* (= MTCN), 1879, 1884. FamilySearch (= FS): <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YSY6-9YR>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GPBZ-9QP7>.

Czerny, Emanuel (? – ?) Gyakornok (1855. 10. 01. – 1856. 04. 08.: Bukovina; 1856. 06.-tól: soproni adóker. 1. ff. ifj. Vinzenz Förchtgott mellett), kiségitő (1856. 07. 04.; 1856–1858: 11. ff.), 3. oszt. segéd (1857. 01. 01.), 2. oszt. segéd (1857. 05. 01.; 1858. 05. 03. – ?; Tirol).⁹

Demmer, Eduard (Uničov, Morvaország, 1835. 02. 08. – Bécs, 1908. 02. 07.) Ludwig Demmer kat. mérnök fia. Tanulmányok: Lembergben (ma Lviv) és Stanislauban (ma Ivano-Frankivsk) járt iskolába 1849-ig, 1849 és 1852 között a lemergi műszaki akadémián tanult. Akkordrajzoló (1849. 04. – 1853: lemergi Ktt.), 2. oszt. segéd (1853. 05. 25.; 1853: Galícia a részletes felmérésnél; 1854–1856: Bukovina a grafikus háromszögelésnél), 1. oszt. segéd (1855. 11. 15.; 1856. 11. 06. – 1857: soproni adóker. 1. ff.), asztalvezető (1856. 12. 16.), 2. oszt. számítósegéd (Kalkulationsadjunkt, 1857. 02. 24.; 1857. 02. 24. – 1858: bécsi Hh.; 1858: semmeringi vasútépítés), 1. oszt. segéd (1858. 10. 24.; 1858. 10. 24. – 1863. 04. 15.: Horvátország, részletes felmérés), 4. oszt. mérnök (1860. 12. 30.; 1863–1865: Bécs elővárosainak felmérése; 1865. 08. 01. – 1870: bécsi Hh.), 3. oszt. mérnök (1865. 12. 22.), 2. oszt. háromszögelő mérnök (1868. 01. 31.). A Hh.-ban 1866-ban Magyarország háromszögelésén dolgozott, 1867-ben és 1868-ban a krajnai, 1869-ben a karintiai háromszögelési hálózat helyszínelésén. Mérnök (1870. 06. 26.; 1870–1872: klagenfurti földadószabályozás), felm. felügyelő (1871. 07. 26.; 1872. 04. 15. – 1881: bécsi pénzügyminisztérium), felm. felügyelő (1874. 05. 30.), felm. főfelügyelő (1875. 07. 03.), térképtári igazgató (1881. 03. 02.; 1881–1883: alsó-ausztriai Ktt. Bécsben), nyilvántartási főfelügyelő (Evidenzhaltungsoberspektor,

1883. 05. 31.; 1883–1892: Bécs), ellenőrző mérnök (1892. 12. 13.; 1892–1895: az alsó-ausztriai mezőgazdasági munkálatok tartományi bizottságában), nyilvántartási igazgató (1895. 03. 02.; 1895–1900: Bécs). 1898. 11. 30.: Osztrák Császári Vaskorona-rend 3. osztálya. 1900. 05. 24.: nyugdíjazás, udvari tanácsosi cím. Fia, ifj. Eduard Demmer (Pöchlarn, 1875 – ?) szintén kat. mérnök volt.¹⁰

Eberl, Peter (Hüttschlag, Salzburg tartomány, 1832. 06. 30. – ?) Tanulmányok: két osztály elemi iskolában, három év az erdészetnél. Kiségitő (1856. 04. 08.; 1856: soproni adóker. 1.

■ Eduard Demmer portréja (ÖZV, 6. /1908/ 3:67.)

9 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/3945., 384. 1856/4097., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338.

10 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 328. 1853/1147., 383. 1856/3296., 390. 1856/6840., 392. 1856/7992., 394. 1856/8799., 399. 1857/6636., 456. 1859/39229., 562. 1868/33413., 604. 1871/13224., 678. 1863/32359. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1854/204. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:172. ENGEL, ERNST: Eduard Demmer k.k. Hofrat und Evidenzhaltungs-Direktor i. P. *Österreichische Zeitschrift für Vermessungswesen* (= ÖZV), 6. (1908) 3:68–69. WRUSS, EDUARD: Wirklicher Hofrat Ing. Eduard Demmer. ÖZV, 34. (1936) 4:78–82. Matricula Online: <https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/03-landstrasse-st-rochus/03-33/?pg=73>.

ff.). 1856. 05. 21.: kilépett a kataszteri szolgálatból.¹¹

Förchtgott, Vinzenz, ifj. (Retz, Alsó-Ausztria, 1823. 02. 04. – ?) Apja, id. Vinzenz Förchtgott (1785 k. – Körmöcbánya, 1860. 04. 01.) kat. mérnök volt. Gyakorlatban sajátította el a felm. ismereteket a kataszternél. Gyakornok (1845. 05. 01.), 2. oszt. segéd (1847. 04. 28.; 1848–1855: Galícia), 1. oszt. segéd (1851. 11. 01.), asztalvezető (1854. 08. 01.), asztalvezető pótlékkal (1856. 04. 09.), 4. oszt. mérnök (1856. 08. 01.; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.; 1857. 05. 01. – 1858. 10. 23.: 4. ff.; 1858–1859: 7. ff.; 1859. 06.: 4. ff.; 1859. 09.: 8. ff.), 3. oszt. mérnök (1861. 01. 01.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863: kassai adóker. 6. ff.; 1864–1864. 10. 15.: 5. ff.; 1864. 10. 16. – 1865. 06. 16.: felfüggesztés; 1865. 06. 17. – 1866: 5. ff.; 1866–1867: 20. ff.), 4. oszt. mérnök (1868–1869: 12. ff.), 3. oszt. mérnök (1869). 1869. 05. 01.: nyugdíjazás. 1869-ben Tarcalon lakott, majd az év folyamán Linzbe költözött. Napidíjas (1871: linzi becslőbizottság), mérnök (1878: csehországi földadóbizottmányánál, Cheb; 1878–?: Lemberg).¹²

Freisinger (Freissinger) György (Lemberg, Galícia, 1814. 05. 28. – Pozsony, 1872. 02. 27.) Tanulmányok: 6 évfolyam a pesti egyetemen,

1851-ben okleveles mérnök. 1831–1845: az 5. tüzérezredben szolgált. 1845–1847: cs. kir. Délkeleti Államvasútnál kiségitő (Assistent). 1848–1849: főhadnagyként, majd századosként részt vett a szabadságharcban. Mérnök (1852. 05. 24.; 1852–?: a temesvári provizóriumnál, 1853-ban a 8. becslőjárásban; ?–1856. 09. 03.: zágrábi provizórium), 4. oszt. mérnök (1856. 09. 03.; 1856. 09. 03. – 1858: részletes felmérés, soproni adóker. 1. ff.; 1858. 05. 07. – 1859. 05. 20.: Horvátország; 1859. 05. 26. – 1860. 04. 27.: provizórium kassai adóker. 11. felszólalási felügyelőség; 1860. 04. 30. – 1863: részletes felmérés, Horvátország), 3. oszt. mérnök (1864: soproni adóker. 8. ff.; 1865: 9. ff.; 1868: 2. ff.), helyettes térképtárvezető (1868–1871; 1868. 11. 26.–1872: pozsonyi Ktt.), térképtárvezető (1871–1872).¹³

Fuchs Frigyes (Lőcse, 1834. 06. 14. – ?) Tanulmányok: selmecbányai erdészeti akadémia, 1853/54-ben végzett. A Szász-Coburg hercegi uradalomban Káposztafalván erdészgyakornok. A kataszter szolgálatában: segéd (1855. 06. 15. – 1856. 04. 24.: provizórium kassai adóker. 5. becslőfelügyelőség), 2. oszt. segéd (1856. 04. 25.; 1856–1857. 08. 27.: részletes felmérés, soproni adóker. 1. ff.), 1. oszt. segéd

11 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 381. 1856/2850., 383. 1856/3459. Az 1856. évi évi minősítési táblázatban tévesen június 29. szerepel a születés napjaként, és helyeként Stájerország van megadva. Matricula Online: <https://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/salzburg/huettschlag/TFBVII/?pg=21>

12 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 390. 1856/6840., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 454. 1859/34105., 461. 1859/51417., 542. 1867/3732., 543. 1867/8620., 570. 1869/27763., 607. 1871/21656., 610. 1871/25880., 659. 1858/24667., 660. 1858/34696., 661. 1858/39331., 664. 1858/68457., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 682. 1865/19954., 683. 1865/29338. MNL OL, K 269. I. Kútfő-tételes iratok 10. Az Állandó kataszter ügyei (= I.-10.), 1869-851., 1869-294.-20238., 1869-294.-25941., II.-A-21.-b-1. 39., 61., 139., 184., 252., II.-A-21.-b-2. 16., 70. HSHKÖ, (1856) 4:225. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1848:126., 1849:83., 1850:84., 1851:201., 1852:188., 1853:202., 1854:208. *Handbuch des Lemberger Statthaltereii-Gebietes in Galizien*, 1855:180. Vom Tage. Uebersetzungen. *Prager Tagblatt*, 2. (1878) 116:4. Matricula Online: <https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/retz/01-09/?pg=361>. Apja, F. Vinzenz 1856-ban a 2. ff.-ben szolgált. HSHKÖ, (1856) 4:226., (1858) 4:224. Apja haláláról: ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 477. 1860/51285., Österreichisches Kamerale (= Neues Kaale Ö) 1233. 1860/53782.; FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9T99-3BW>.

13 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 320. 1852/1938., 331. 1853/2027., 386. 1856/4778., 388. 1856/5555., 391. 1856/7569., 392. 1856/7992., 394. 1856/8799., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 444. 1859/10428., 453. 1859/31760., 456. 1859/39229., 459. 1859/46378., 659. 1858/24667., 660. 1858/24667., 660. 1858/34696. MNL OL, E 675 37. cs. 1864/16649.; MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 39., 62., 128., 155., 162., 175., 211., II.-A-21.-b-2. 6., 38., 58., 76., 165., 180., 199., 215. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 5:162. TÖRÖK ENIKŐ: *Kataszteri térképtárak az 1860-as években. Catastrum*, 9. (2022) 2:10–11. (= TÖRÖK, 2022). HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 5:162. FODOR FERENC: *Az Institutum Geometricum*. Bp., 1955. 164. Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK), Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/246987#>. A halotti anyakönyvi bejegyzés szerint Szabadkán született, de a kataszteri minősítési táblázatok Lemberget adják meg a születés helyeként. Elképzelhető, hogy 1841-ben Szabadkán keresztelkedett meg. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR73-9WH3>. BONA GÁBOR: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara* (<https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/>).

(?), asztalvezető (1857. 08. 27.; 1857–1858: 5. ff.; 1858. 08. 07. – 1859. 05. 03.: pozsonyi adóker. 2. ff.; 1859. 05. 04. – 1859. 08. 30.: provizórium pozsonyi adóker.; 1859. 09. – 1860: részletes felmérés, pozsonyi adóker.; 1861: 3. ff.), 1. oszt. segéd (1861–1863. 04. 16.: Horvátország; 1863: kassai adóker. 9. ff.). 1863. 04. 28.: felmondott.¹⁴

Gladyszowsky, Moritz (Gładyszów, Galícia, 1833. 01. 29. – 1864. 07. 09.) Tanulmányok: 7 gimnáziumi osztály Krakkóban. Gyakornok (1853. 03. 16.), kisegítő (1855: Galícia), 3. oszt. segéd (1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), 2. oszt. segéd (1856. 05. 01.), 1. oszt. segéd (1857), asztalvezető (ideiglenesen 1857. 08. 24.; 1858. 10. 01.; 1857. 08. 24. – 1858: 6. ff.; 1859: 5. ff.), 4. oszt. mérnök (1861–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863–1864: kassai adóker. 12. ff.).¹⁵

Goller, Johann, id. (Bochov, Csehország, 1804. 05. 08. – ?) Tanulmányok: 4 év gimnázium Písekben, 3 év erdészet. 1821-től a gyakornok volt a kundraticei gazdasági hivatalnál, ahol később írnokeként alkalmazták. 1823. 09. 01. – 1831. 04. 24.: adóhivatali írnokek a horažďovicei patrimoniális uradalomban.

1831–1838. 03.: földbérlo Bochovban. A kat. szolgálatban: gyakornok (1837. 09. 01.–1838. 04. 14.), 2. oszt. segéd (1838. 04. 15.), 1. oszt. segéd (1845. 08. 01.; 1845–1855: Galícia), asztalvezető (1847. 05. 01.), 4. oszt. mérnök (1849. 11. 01.), 3. oszt. mérnök (1855. 05. 01.; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.; 1857. 05. 14.–1858: határleírás, 1858–1860: 3. ff.), 2. oszt. mérnök (1861. 01. 01.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863: kassai adóker. 10. ff.; 1864–1865: 12. ff.). 1865. 04. 30.: nyugdíjazás.¹⁶

Hinke, Adolf (Litvínov, Csehország, 1827. 10. 24. – ?) Tanulmányok: 1844–1846. prágai politechnikum. 1856. 07. 15.: több mint 7 év katonai szolgálat után, tizedesi rangban testi fogyatékoság miatt hadirokkantként leszerelték. A kat. szolgálatban: 3. oszt. segéd (1856. 07. 15.; 1856. 07. 15. – 1858. 10. 24.: soproni adóker. 1. ff.), 2. oszt. segéd (1856. 10. 01.; 1858–1859: 6. ff.), 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.), 2. oszt. segéd (1860. 05. 01. visszaminősítés leépítés miatt; 1860: 5. ff.; 1861–1863: Horvátország). 1863: nyugdíjazás.¹⁷

Holubek (Hollubek), Vinzenz (Senice

14 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 361. 1855/2484., 364. 1855/3261., 382. 1856/3173., 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 390. 1856/6840., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 409. 1857/40015., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 430. 1858/39331., 439. 1858/66092., 441. 1859/223., 444. 1859/8707., 444. 1859/10428., 448. 1859/20463., 453. 1859/31956., 464. 1860/1122., 469. 1860/25510., 483. 1861/14778., 507. 1863/37650., 508. 1863/46224., 509. 1863/53622., 659. 1858/24667., 663. 1858/55739., 678. 1863/32359. HSHKÖ, (1858) 4:224. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 37., 59., 142. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R7W-69R>. Elképzelhető, hogy Újlyublon keresztelték. Apjáról I. HRADSZKY JÓZSEF: Fuchs Frigyes Dávid, született 1799., meghalt 1874. *A Magyarországi Kárpátgyesület Évkönyve*, 3. (1876) 121–124. *Az erdészeti felsőoktatás 200 éve. Emlékkönyv Selmecbánya 1808 – Sopron 2008*. III. köt. Sopron, 2008. 64.

15 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 381. 1856/2850., 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 390. 1856/6840., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 409. 1857/40015., 430. 1858/39331., 454. 1859/34105., 514. 1864/20329., 519. 1864/40260., 658. 1858/19435., 659. 1858/24667., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359. Neues Kaale Ö 1250. 1864/59510. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 38., 61., 145., 191. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:175. HSHKÖ, (1858) 4:225.

16 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 388. 1856/5766., 390. 1856/6840., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 415. 1858/2154., 454. 1859/34105., 457. 1859/41984., 487. 1862/42338., 496. 42338/1862., 504. 1863/20405., 525. 1865/15316., 660. 1858/34696., 664. 1858/68457., 665. 1859/5738., 679. 1864/5474., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 681. 1864/62988., 682. 1865/26908., 683. 1865/29338.; Neues Kaale Ö 1252. 1865/24850. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 29., 38., 60., 143., 191. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1845:95., 1847:100., 1848:124., 1849:80., 1850:81., 1851:197., 1852:185., 1853:199., 1854:174. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:174. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:424., (1859) 4:168. Ifj. Goller János apja lehet, I. TÖRÖK ENIKŐ: A debreceni felmérési felügyelőség személyzete, 1871–1873. *Catastrum*, 10. (2023) 4:9–10. Az 1850-es években Magyarországon egy harmadik Johann Goller is dolgozott, az erdélyi provizóriumnál.

17 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/3945., 386. 1856/4821., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 390. 1856/6840., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 405. 1857/27328., 430. 1858/39331., 454. 1859/34105., 501. 1863/4527., 659. 1858/24667., 664. 1858/68457., 678. 1863/32359., Neues Kaale Ö 1162. 1863/6436. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 9., 13., 31., 38., 61. Az 1859. évi minősítési táblázat szerint 1827. 10. 19-én született, az anyakönyvi bejegyzés szerint 10. 24-én. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S7WF-SWZB-B9>, gyermeke, Róza (*Nagyszentmihály, 1858. 09. 12.) születéséről: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9396-CL35-R>. *Institut zu Prag*, 1856. 282.

na Hané, Morvaország, 1814. 04. 04. – 1861 után) Tanulmányok: 2 gimnáziumi osztály Olomoucban. Fizetés nélküli gyakornok (1839. 04. 01.), 2. oszt. segéd (1840. 04. 25. – 1841. 09. 10.; 1841-ben elbocsátották), 2. oszt. segéd (1842. 09. 16.; 1845–1854: Galícia; 1856-ban Bukovinából érkezett Magyarországra; 1856. 06. 21. – 1857: soproni adóker. 1. ff.), 1857. 11. 18.: elbocsátás. 1861 májusában Prágából Magyarországra utazott, hogy ott szolgálatot keressen. Rövid ideig egy nagymartoni magánmérnöknel dolgozott, ahonnan Kőszegre távozott. Miután hollétéről a helytartótanács semmit sem tudott megállapítani, 1866-ban holtak nyilvánították.¹⁸

Homolka József (Hlinsko v Čechách, Csehország, 1840. 02. 26. – Bártfa, 1907. 12. 02.) Tanulmányok: alsó-reáliskola Chrudimban. 1855. 09. 15. – 1856. 07. 29.: írnokeként gyakornok a hlinskói cs. kir. járásbírói kiadóhivatalnál. 1856. 08. 01. – 1856. 12. 14.: Franz Baudysz mellett sajátította el a felm. ismereteket. A kat. szolgálatban: fizetés nélküli gyakornok (1856. 12. 15.; 1856–1857: soproni adókerület 1. ff.), kiegészítő (1857. 03. 01.; 1857. 06. 13. – 1857. 07. 14.: 1. aligazgatósági iroda; 1857. 07. 14. – 1859: 1. ff.), 3. oszt. segéd (1857. 09. 01.), 2. oszt. segéd (1858. 10. 01.; 1860: 5. ff.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország; 1863–1865: kassai adóker. 12. ff.), 1. oszt. segéd (1866. 01. 01.; 1866. 06. 14. –

08. 23.: katonai szolgálatban II. oszt. hadnagy az V. cs. kir. vadászászlóaljnál; 1866: Magyarország 22. ff.; 1868–1869: 11. ff.; 1869: 3. ff.), 4. oszt. térképrajzoló (1870. 03. 31.; 1870–1898: Államnyomda), 3. oszt. térképrajzoló (1872. 01. 01.), 2. oszt. térképrajzoló (1876. 01. 01.), 1. oszt. térképrajzoló (1881. 08. 01.), felügyelő műszaki tiszt (1886. 08. 01.), főtitisz (1894. 02. 01.). 1898: nyugdíjazás. 1898. 07. 16.: Koronás Arany Érdemkereszt.¹⁹

Hrusch, Johann (Prága, Csehország, 1800. 03. 12. – Jaroměř, 1881. 07. 24.) Tanulmányok: mariabrunni erdészeti tanintézet. Segéd (1820. 04. 20.), 3. oszt. mérnök (1821. 07. 01.; 1821: Morvaország). 1831. 05. 20. – 1836: a kat. munkálatok id. felfüggesztése miatt nem a felmérésnél dolgozott. 4. oszt. mérnök (1836. 05. 20.; 1836–1837: Morvaország), 3. oszt. mérnök (1839. 10. 01.; 1839–1844: Csehország), 2. oszt. mérnök (1844. 10. 01.; 1845–1848: Galícia; 1848. 04. – 1853. 05.: Morvaországban a felszólalásnál), 1. oszt. mérnök (1850. 11. 01.; 1853–1855: Galícia, részletes felmérés; 1855: Bukovina; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), ideig. felügyelőségi vezető (1857. 05. 14.; 1857–1858: 15. ff.), felügyelőségi vezető (1857. 11. 01.), 2. oszt. felügyelő (1858. 10. 01.; 1858–1860: 4. ff.; 1861–1862: Horvátország; 1863–1864: kassai adóker. 9. ff.), id. térképtárvezető (1864. 05. 05. – 1865: kassai Ktt.). 1865. 03. 31.: nyugdí-

18 ÖStA, FHKa NHK Katasterabt. 383. 1856/3299., 383. 1856/3401., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 388. 1856/5766., 390. 1856/6840., 392. 1856/7992., 394. 1856/8799., 409. 1857/40015., 410. 1857/42650., 411. 1857/44867., 415. 1858/2154., 543. 1867/8292., 659. 1858/24667. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1845:95., 1847:102., 1848:125., 1849:82., 1850:83., 1851:201., 1852:188., 1853:201., 1854:207. Az ügyiratokból kiderül, hogy feleségét, a jičíni származású Josefa Holweket (*1824 k.) 1845-ben vette el, és egy fiuk született: Heinrich (*1847 k.), aki 1866-ban gimnáziumban tanult. MNL OL, K 269. I. Kútfő-tételes iratok 6. A VI. osztály iratai, 1867-2.-14.-18478.

19 ÖStA, FHKa NHK Katasterabt. 392. 1856/7992., 394. 1856/8950., 398. 1857/3990., 403. 1857/19515., 405. 1857/27328., 406. 1857/30276., 406. 1857/32436., 411. 1857/44867., 542. 1867/3732., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 664. 1858/68457., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 680. 1864/28410., 683. 1865/29338., 683. 1865/59330. MNL OL, K 269. I.-10.-1868-1944.; II.-A-21.-b-1. 31., 38., 61., 145., 191., 256., II.-A-21.-b-2. 15., 69., 79. OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/286246>. TÖRÖK ENIKŐ: Homolka József. *Catastrum*, 8. (2021) 4:39–51.

jazás. 1869 tavaszán költözött vissza Kassáról Csehországba, Jaroměřbe.²⁰

Inffeld Ignác (Chvalkovice v Čechách, Csehország, 1807. 04. 15. – Pécs, 1884. 08. 07.) Tanulmányok: általános iskola felső négy osztálya (Hauptschule) Brnoban és Prágában, erdészeti iskola Dačicében. Gyakornok (1839. 06. 16.), 2. oszt. segéd (1839. 10. 01.; 1841–1844: Csehország), 1. oszt. segéd (1843. 08. 01.), asztalvezető (1844. 12. 09.), 4. oszt. mérnök (1845. 05. 01.; 1845–1854: Galícia), 3. oszt. mérnök (1850. 11. 01.), 2. oszt. mérnök (1854. 11. 01.; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), 1. oszt. mérnök (1857. 11. 01.; 1857–1858: 5. ff.; 1858–1859: 1. ff.; 1859–1860: 5. ff.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország), id. felügyelőségi vezető (1863. 04. 31.–07. 16.; 1863–1863. 07. 16.: kassai adóker. 6. ff.), 1. oszt. mérnök (1863. 07. 19.–1865: 3. ff.), térképtárnok (1865. 04. 25. – 1868. 12. 05.: soproni Ktt.). 1868: felmentés.²¹

Korhel, Johann (Citov, Morvaország, 1830. 12. 20. – Citov, 1881. 03. 08.) Tanulmányok: 1845–1846 olmützi főiskola, hadmérnöki iskola. 1846. 10. 27. – 1866. 12. 31.: 2. sz. geniezredben szolgált, a tartalékos szolgálat idején

napidíjas az adóhivatalnál (1853. 11. 15. – 1854. 02. 15.: Frenštát pod Radhoštěm; 1854. 04. 01. – 1855. 08. 31.: Příbor). Napidíjas a járási hivatalnál (1855. 11. 15.–1856. 08. 12.: Nový Jičín). Kat. szolgálat: 3. oszt. segéd (1856. 08. 19.; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), 2. oszt. segéd (1857. 02. 01.; 1857. 03. 25. – 1857. 06. 14.: igazgatósági segéd Sopronban; 1857. 06. 16. – 1858: igazgatósági segéd Horvátországban, Zágrábban; 1858. 09. 01. – 1863. 04. 13.: Horvátország, részletes felmérés), asztalvezető 2. oszt. segéd (1858. 09. 04.), asztalvezető 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.), 1. oszt. segéd (1859. 04. 01.; 1863. 04. 15. – 1864: kassai adóker. 3. ff.; 1864: 7. ff.), asztalvezető (1865. 05. 18.; 1865: 6. ff.; 1868–1869: 10 ff.), 4. oszt. mérnök (1869. 01. 01.; 1869–1870: 8. ff.), 3. oszt. mérnök (1870. 04. 01.; 1871: 5. ff.; 1872–1873: 2. ff.; 1873–1874: 10. ff.; 1875–1878: földadó-szabályozásnál Debrecenben). 1879. 02. 01.: id. nyugdíjazás.²²

Kratochwill (Kratochvil) Ferenc (Zámostí, Csehország, 1833. 10. 15. – Érsekújvár, 1896. 08. 27.) Tanulmányok: 1850–1854 prágai politechnikum, 1854–1856 selmezbányai akadémia, de vizsgát nem tett. 3. oszt. segéd (1856.

20 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 375. 1856/1026., 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 404. 1857/22016., 419. 1858/9640., 454. 1859/34105., 523. 1865/2023., 525. 1865/14194., 565. 1869/7041., 566. 1869/15280., 597. 1870/40466., 659. 1858/24667., 664. 1858/68457., 665. 1859/5738., 680. 1864/28410., 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 30., 38., 59., 142. *Schematismus des Markgrauthums Mähren und Herzogthums Schlesien* (= *Schematismus Mähren*), 1, 1826:7., 1837:40. *Schematismus des Königreichs Böhmen* (= *Schematismus Böhmen*), 1839:39., 1840:42., 1841:41., 1842:40., 1843:41., 1844:47. *Handbuch des Königreiches Böhmen*, 1844:47. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1845:93., 1847:98., 1848:121. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:175. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:225., (1859) 4:168. TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben. *Catastrum*, 4. (2017) 3:12. (= TÖRÖK, 2017). Legfelsőbb elhatározással évi kegydíjak adományoztattak még a következőeknek. *Zárszámadás*, 1881. 143. ARchiv Online: <https://aron.vychodoceskearchiv.cz/apu/c2490ce0-e8b6-4ea3-a79e-0307ba224090/dao/c2490ce0-e8b6-4ea3-a79e-0307ba224090/file/44048901-46c9-44bb-8793-f85a176e16c9>.

21 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 404. 1857/22016., 419. 1858/9640., 454. 1859/34105., 501. 1863/2791., 505. 1863/24579., 508. 1863/43840., 517. 1864/29900., 525. 1865/18351., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954., 682. 1865/26908., 863. 1865/29338. MNL OL, II.-A-21.-b-1. 31., 38., 61., 139., 182., II.-A-21.-b-2. 58. HSHKÖ, (1856) 4:226., (1858) 4:224., (1859) 4:167. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1853:199., 1854:205. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:174. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:167. TÖRÖK, 2022. 6–10.

22 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 387. 1856/5116., 390. 1856/6840., 390. 1856/7155., 392. 1856/7846., 392. 1856/7992., 394. 1856/8950., 396. 1856/9427., 405. 1857/27328., 426. 1858/29596., 456. 1859/39229., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 682. 1865/19954. MNL OL, S 92 Térképtár, Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 9224. 386–390.; K 269. I.-10.-1869-534.; K 269. II.-A-21.-b-1. 35., 54., 136., 186., 253., K 269. II.-A-21.-b-2. 14., 68., 84., 173., 188., 269., 338. HSHKÖ, (1858) 5:180., (1859) 5:162. MTCN, 1873., 1875. Digitální archiv: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be948178-f13c-102f-8255-0050568c0263&scan=e6058063722c43e4936eaa32a52d0623&parentType=10041>, <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=29e3f91ac933f2f4:-54437b47:13da07cb54f:-7f26&scan=23b7e9397c4df5843e84092fadda9b&parentType=10041>. REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél. *Archivarium historicorumque magistra: Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Bp., 2013 (= REISZ, 2013). 207–208.

07. 05.; 1856–1860: soproni adóker. 1. ff.; 1860: 3. ff.), 2. oszt. segéd (1856. 10. 01.), asztalvezető 2. oszt. segéd (1858. 07. 31.), asztalvezető 1. oszt. segéd (1858. 10. 01.; 1860. 05. 01. – 1861: pozsonyi adóker.; 1861. 06. 26.–1863: Horvátország; 1864. 04.–1865: soproni adóker. 5. ff.), 4. oszt. mérnök (1865. 01. 01.; 1865: 7. ff.; 1868–1869: 3. ff.; 1869–1870: kincstári erdők felmérésénél Erdélyben), 3. oszt. mérnök (1870. 04. 01.; 1871–1876: államjavak felmérésénél Erdélyben, Kolozsvárott), 2. oszt. mérnök (1876. 04. 01.; 1877–1884: a földadószabályozásnál, 1879-ben 9. szatmári ker.-ben, 1884-ben 14. Kig.-nál Zágrábban), 1. oszt. mérnök (1881. 04. 01.), felm. vezető (1881. 07. 01.), főmérnökként felügyelőségi vezető (1884. 12. 01.; 1884. 12. 13. – 1893: 3. ff.), 2. oszt. felm. felügyelő (1889. 05. 01.). 1893. 08. 31.: nyugdíjazás.²³

Negedy, Wenzel („Sedlitz”, Csehország, 1826. 09. 03. – ?) Tanulmányok: 3 év a prágai politechnikumban. 3. oszt. segéd (1851. 06. 08.), 2. oszt. segéd (1851. 11. 01.; 1852–1855: Galícia, 1854. 04. – 1855. 04. 31. és 1855. 08. – 1856. 04. 31.: a felügyelőségi irodában), 1. oszt. segéd (1854. 11. 01.), asztalvezető (1856. 04. 23.; 1856–1858. 07. 31.: soproni adóker. 1. ff.), 4. oszt. mérnök (1857. 02. 01.; 1858–1861: pozsonyi adóker. 2. ff.; 1861–1863. 04. 16.: Horvátország; 1863: kassai adóker. 8. ff.; 1864–1865: 11

ff.; 1866–1867: 6. ff.), 3. oszt. mérnök (1867. 01. 01.). 1868-ban Rudolfswerthben (Novo mesto, Szlovénia) tartózkodott.²⁴

Ohms, Oskar lovag (? – ?) 3. oszt. segéd (1856. 11. 25.; 1856: soproni adóker. 1. ff.). 1856. 12. 08.: kilépett.²⁵

Petráss Sándor (Tapolysárpatak, 1833. 04. 11. – Budapest, 1880. 02. 14.) Tanulmányok: kassai akadémia; egy évig apja, Petráss Miksa okleveles mérnök mellett gyakornokként dolgozott. Fizetés nélküli próbamérnök (1854. 05. 28-tól 1 hétig: a provizóriumnál a kassai adóker.-ben Adolf Serschen mellett), felm. segéd (1854. 07. 01.; 1854–1855: 7. felszólalási felügyelőség; 1855–1856: 9. felszólalási felügyelőség), 2. oszt. segéd (1856: részletes felmérés, soproni adóker. 1. ff., kilépett: 1856. 06. 14.; ?–1868: 12. ff.; 1868: határleírás; 1868. 11. 17. – 1869: felm. igazgatóság), 1. oszt. segéd (1869: kassai Ktt.; 1870–1871: 7. ff.). 1871-ben elbocsátották.²⁶ Testvére, Petráss Gusztáv (Tapolysárpatak, 1825. 12. 08. – Budapest, 1899. 06. 10.) szintén kat. mérnök volt.²⁷

Prokop, Adolf (Rtyně v Podkrkonoší, Csehország, 1838. 11. 03. – Královské Vinohrady, 1909. 07. 03.) Tanulmányok: 1851-ig Broumovban az általános iskola felső tagozatának első három osztályát (Hauptschulklasse) elvégezte, 1852 és 1855 között Náchodban az

23 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. MNL OL, S 92. 24. 384. 1856/3945., 386. 1856/4821., 390. 1856/6840., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 422. 1858/17048., 430. 1858/39331., 454. 1859/34105., 461. 1859/51417., 526. 1865/26969., 572. 1869/29310., 662. 1858/48823., 664. 1858/68457., 665. 1859/5738. MNL OL, S 92. 24. 498–503.; E 675 Magyar kincstári levéltárak, Abszolútizmuskori pénzügyigazgatási levéltár, K. K. Finanz Landes Directions Abtheilung Oedenburg, Általános iratok (= E 675) 1864/16649.; K 269. I.-10.-1869-851.; K 269. II.-A-21.-b-1. 29., 37., 57., 125., 209., 230., K 269. II.-A-21.-b-2. 7., 61., 87., 176., 195., 277., 339., K 269. II.-A-21.-b-3. 7., 37., 140. HSHKÖ, (1859) 4:167. MTCN, 1873–1893. REISZ, 2013. 208–209. Más adat szerint 1849–1850 folyamán tanult a prágai politechnikumban, vagyis két évet. *Institut zu Prag*, 1856. 303.

24 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/3945., 384. 1856/4097., 386. 1856/4821., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 390. 1856/6840., 390. 1856/6840., 392. 1856/7846., 392. 1856/7992., 394. 1856/8799., 406. 1857/30276., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 439. 1858/66092., 441. 1859/223., 448. 1859/20463., 453. 1859/31956., 455. 1859/36586., 464. 1860/1122., 469. 1860/25510., 486. 1861/30180., 507. 1863/37650., 509. 1863/53708., 541. 1867/618., 542. 1867/3732., 543. 1867/8620., 554. 1868/1122., 555. 1868/3027., 658. 1858/19435., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 662. 1858/48823., 678. 1863/32359., 680. 1864/28410., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954., 682. 1865/26908., 683. 1865/29338. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 37., 59., 141., 190., 255. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1852:189., 1853:203., 1854:208. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:180. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224.

25 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 390. 1856/6840., 392. 1856/7992.

26 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 347. 1854/2611., 361. 2527/1855., 363. 1855/2846., 364. 1855/3261., 382. 1856/3173., 383. 1856/3401. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-2. 4., 20., 36., 57., 58., 76., 172., 190., 207. Török, 2022. 18. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-69DS-9T2>.

27 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D1WS-1BK>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6MHQ-WHM>. OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/489396>.

Blattseite des Bestandes- Hauptbuches	Name der Ortschaft	Nummer		Des Hauseigenthümers		Gattung des Gebäudes
		des Blat- tes	der Par- zelle	Haus- Num- mer	Vor- und Zuname	
	Wanderhof	4	12	26/a	Treyerer Kaffarian	Wesfugabäude
	"	"	12	26/b	Pachurl Johann	Wesfugabäude
	"	"	14	26/a	Pachurl Michael	Wesfugabäude
	"	"	15	27/a	Schul Johann	Wesfugabäude
	"	"	16	27/a	Paschner Johann	Wesfugabäude
	"	"	20	28	Pachurl Jakob	Wesfugabäude Wesfugabäude Wesfugabäude
	"	"	22	29	Pachurl Elias	Wesfugabäude
	"	2	27	31/a	Huber Franz	Wesfugabäude
	"	"	31	31/b	Wischel Franz	Wesfugabäude
	"	"	36	32/a	Wihnacht Anna	Wesfugabäude
	"	"	37	32/b	Tremmel Jakob	Wesfugabäude
	"	"	42	32/b	Prab Franz	Wesfugabäude
	"	"	43	32/a	Kalbantner Franz	Wesfugabäude
	"	"	49	34/a	Drescher Johann	Wesfugabäude
	"	"	50	34/b	Kalbantner Gottfried	Wesfugabäude
	"	"	58	35	Trinkl Kasperina	Wesfugabäude Wesfugabäude Wesfugabäude
	"	"	62	36/a	Kalbantner Carl	Wesfugabäude
	"	"	63	36/b	Winsinger Johann	Wesfugabäude
	"	"	68	37/a	Rath Johann	Wesfugabäude
	"	"	69	37/a	Brand Rosina	Wesfugabäude
	1 ^{te} Fürtrag		20			

■ Sopronbánfalva lakóházak jegyzékének részlete, 1856. Készítette: Tápay Péter és Kratochwill Ferenc (MNL OL, S 79. 831.-2.)

alsó reáliskola három osztályát. 1851. 08. 01. – 1856: apja mellett tanító (Unterlehrer) Velké Poříčiban. Kat. szolgálat: 3. oszt. segéd (1856. 10. 30.; 1856–1859. 06. 26.: soproni adóker. 1. ff.), 2. oszt. segéd (1857. 05. 01.; 1859–?: Horvátország). 1882-től prágai középiskolai rajztanár.²⁸

Rubini (Rubiny), Johann (? – ?) A kat. szolgálat kezdete: 1819. Mérnök (1840–1844: Csehország; 1845: Galícia), 2. oszt. mérnök (1856–1858. 07. 31.: soproni adóker. 1. ff.), 1. oszt. mérnök (1857. 11. 01.; 1858–1860: pozsonyi adóker. 2. ff.). 1860. 04. 30.: kegydíjjal elbocsátották. 1864-ben Triesztben tartózkodott.²⁹

Šafařowitz (Safarowitz / Saffarowitz / Šafařowic), Wenzel (Písek, Csehország, 1824. 09. 16. – Kassa, 1870. 03. 06.) Tanulmányok: 1846–1850 prágai politechnikum. 3. oszt. segéd (1850. 09. 03.), 2. oszt. segéd (1851. 05. 06.), 1. oszt. segéd (1853. 07. 01.), asztalvezető (1856. 04. 29.; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), 4. oszt. mérnök (1857. 02. 01.; 1857. 05. 01. – 1858: 4. ff.; 1859: 6. ff.; 1860: 5. ff.; 1861–1863. 04. 15.: Horvátország), 3. oszt. mérnök (1863. 01. 01.; 1863–1865: kassai adóker. 12. ff.), 2. oszt. mérnök (1868: 10. ff.; 1868–1869: 11. ff.; 1869: 8. ff.; 1869–1870: kassai Ktt.).³⁰

Schmelhaus, Johann (Terezín, Csehország, 1818. 03. 14. – Lőcse, 1872. 11. 28.) Tanulmányok: 1838–1840. prágai politechnikum. Gyakornok (1840. 07. 20.), 2. oszt. segéd (1843. 04. 25.), 1. oszt. segéd (1848. 10. 01.), asztalvezető pótlék nélkül (1851. 06. 02.), asztalvezető pótlékkal (1852. 04. 26.), 4. oszt. mérnök (1852. 11. 01.; 1856–1859: soproni adóker. 1. ff.), 3. oszt. mérnök (1857. 02. 01.; 1860: 2. ff.), 2. oszt. mérnök (1861. 01. 01.; 1861–1863. 04. 11.: Horvátország; 1863–1864: kassai adóker. 7. ff.; 1864–1865: 6. ff.), 1. oszt. mérnök (1867: 16. ff.; 1868: 10. ff.; 1868: 9. ff.; 1868–1869: 8. ff.; 1869: 6. ff.; 1870–1872: 4. ff.).³¹ Johann Wagner (†Középiskáz, 1857. 10. 06.) mérnök árváinak gyámja volt.³²

Schuha, Karl (Bruntál, Szilézia, 1835. 10. 26. –) Jakob Schuha (†1857. 09. 12.) kat. mérnök fia. Tanulmányok: 1845. 05. 10. – 1848. 08. 31. katonai nevelőintézet Przemyslben. Gyakornok (1853. 03. 20.), 3. oszt. segéd (1853. 05. 01.), 2. oszt. segéd (1853. 11. 01.; 1856–1859: soproni adóker. 1. ff.), 1. oszt. segéd (1857. 02. 01.), asztalvezető pótlék nélkül (1857. 05. 01.; 1860: 4. ff.), asztalvezető pótlékkal (1861. 06. 14.; 1861–1863. 04. 11.: Horvátország), 4. oszt. mérnök (1862. 01. 01.; 1863–1865: kassai

28 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 388. 1856/5950., 390. 1856/6840., 392. 1856/7992., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 454. 1859/34105., 669. 1859/36751. Matriky Online: <https://matriky.online/zamrsk/140-00002/163/#zoom=0.812&x=0.500&y=0.346>. Archiv hl. m. Prahy: <https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=25502C895A664674A528F5FBC7BB5BF6&scan=364#scan364>. Personal-Nachrichten. *Prager Tagblatt*, 6. (1882) 168:2.

29 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 404. 1857/22016., 419. 1858/9640., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 439. 1858/66092., 441. 1859/223., 444. 1859/8707., 448. 1859/20463., 455. 1859/36586., 464. 1860/1122., 511. 1864/3156., 659. 1858/24667., 662. 1858/48823., Neues Kaale Ö 1232. 1860/22580. *Schematismus Böhmen*, 1840:40., 1841:40., 1842:41., 1843:41., 1844:48. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1845:94. *HSHKÖ*, (1856) 4:225., (1858) 4:224.

30 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 390. 1856/6840., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 454. 1859/34105., 570. 1869/27769., 572. 1869/30197., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 665. 1859/5738., 678. 1863/32359., 680. 1864/28410., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954., 682. 1865/26908., 683. 1865/29338., 683. 1865/59330. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 31., 38., 61., 145., 191., 256., II.-A-21.-b-2. 15., 69., 84., 119., 130., 138. *HSHKÖ*, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:168. DigiArchiv: <https://digi.ceskearchivy.cz/6371/232/1740/2034/70/0>. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GR77-ZP9>. *Institut zu Prag*, 1856. 316.

31 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 390. 1856/6840., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 419. 1858/9640., 420. 1858/9911., 454. 1859/34105., 483. 1861/9892., 600. 1871/5583., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 680. 1864/28410., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954., 682. 1865/26908., 683. 1865/29338., 683. 1865/59330. MNL OL, S 92. 23/1. Rendeletek gyűjteménye, 1849–1867. 478.; K 269. II.-A-21.-b-1. 28., 37., 58., 140., 185., 253., II.-A-21.-b-2. 13., 66., 82., 115., 154., 169., 185., 255., 271. *HSHKÖ*, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:167. Fia, Ferenc (Przemysl, 1853 k. – Baja, 1896. 02. 22.). FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GP67-F7>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R7W-WZQ>. *Institut zu Prag*, 1856. 318.

32 ÖstA, FHKA NHK Katasterabt. 422. 1858/16916., FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-1BKW-P>.

adóker. 5. ff.; 1868–1870: Alsó-Ausztria, helyszínelés), 3. oszt mérnök (1869. 03. 01.), mérnök (1870–1872: Csehország földadósabályozás).³³

Tápay Péter (Szeged, 1822. 02. 17. – Hercegszántó, 1903. 12. 02.) Tanulmányok: 1833–1836-ban a szegedi líceumba járt, 1838–1840-ben bölcsészetet tanult ugyanott, majd a pesti akadémián elméleti és gyakorlati geometriát. Magánmérnök hosszabb ideig. Kat. szolgálat: mérnök (1851. 07. 23.; 1851–1853: temesvári provizórium 2. becslőfelügyelőség, 1852 és 1853 folyamán 6. becslőfelügyelőség; majd Zágráb), 4. oszt. mérnök (1856. 09. 03.; 1856–1857: részletes felmérés, soproni adóker. 1. ff.; 1857. 05. 01. – 1858: 6. ff., 1857. 08. 29.-től átmenetileg rövid ideig: 13. ff.). 1876–1881: Bács-Bodrog megyei Felső járási mérnök.³⁴ Testvére, Tápay István (Szeged, 1820. 01. 04. –?) is dolgozott a temesi provizóriumnál.³⁵

Treybal, Georg („Bistritz”, Csehország, 1834. 03. 29. – ?) Tanulmányok: Klatovyban 5 gimnáziumi osztály, a bécsi politechnikum előkészítő évfolyamán elemi matematika és botanika. 3. oszt. segéd. (1856. 09. 01.; 1856–1858: soproni adóker. 1. ff.), 2. oszt. segéd (1857.

05. 01.; 1858. 05. 07. – 1860: Galícia, helyszínelés; 1861–1863: Horvátország, részletes felmérés; 1864–1865: soproni adóker. 2. ff.), 1. oszt. segéd (1865. 01. 01.; 1868–1869: 4. ff.). 1869. 09. 30.: nyugdíjazás. Becslőbiztos (1875 és 1879: észéki kat. ker. pakráci becslőjárás).³⁶

Turner, Anton (Prága, 1818 – ?) Tanulmányok: 1837–1839. prágai politechnikum. A kat. szolgálat kezdete: 1850. 05. 08. 3. oszt. segéd (1851–1852: Galícia), 2. oszt. segéd (1852), 1. oszt. segéd és asztalvezető (1856–1858: soproni adóker. 1. ff.), 4. oszt. mérnök (1858. 05. 07. – 1860: Galícia), asztalvezető (1861: kassai adóker.; 1861–1863: Horvátország), 4. oszt. mérnök (1862; 1864–1865: soproni adóker. 10. ff.), 3. oszt. mérnök (1865; 1868: 5. ff.; 1868–1869: 4. ff.; 1869: a kincstári erdők kat. térképeinek másolása; 1870: Erdély, kincstári erdők felmérése; 1871–1873: Kolozsvár, államjavak felmérése). 1873. 08. 01.: id. nyugdíjazás.³⁷

Wantalowitz, Boleslaus (Ladislaus) (*Galícia) 3. oszt. segéd (1855: Galícia), 2. oszt. segéd (1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), 1. oszt. segéd (1857. 09. 22.–1858: 4. ff.), asztalvezető (1857. 09. 23.; 1858. 05. 05.–1860: Galícia, hely-

33 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 392. 1856/7846., 392. 1856/7992., 403. 1857/19515., 426. 1858/29518., 454. 1859/34105., 507. 1863/37650., 538. 1866/35223., 540. 1866/53909., 556. 1868/8482., 560. 1868/24761., 584. 1870/9871., 586. 1870/17057., 588. 1870/21125., 589. 1870/22992., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331., 664. 1858/57975., 665. 1859/5738., 678. 1863/32359., 679. 1864/5474., 682. 1865/19954., 682. 1865/26908., 683. 1865/29338. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 30., 38., 55., 138., 184., 252. *HSHKÖ*, (1858) 4:224., (1859) 4:167. Prager und Provinzialnachrichten. *Prager Abendblatt*, (1872) 281:2. Jakob Schuha Magyarországon hunyt el, a soproni adókerület 9. felmérési felügyelőségének a területén, özvegye Theresia Ludwig, gyermekeik: Anna Antonia (Stojalowski Lászlóné; ?, 1837. 08. 25. – Budapest, 1931. 09. 10.), Rudolph (*1845. 12. 30.) és Hermine (*1850. 05. 02.). ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 411. 1857/44867., Neues Kaale Ö 977. 1858/49916. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D1G9-RQP>.

34 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 301. 1850/2425., 304. 1851/1007., 308. 1851/2787., 312. 1851/3968., 315. 1851/4694., 317. 554/1852., 331. 1853/2027., 386. 1856/4778., 388. 1856/5555., 394. 1856/8799., 403. 1857/19515., 409. 1857/40015., 411. 1857/44867., 659. 1858/24667., 661. 1858/39331. *HSHKÖ*, (1856) 4:225., (1858) 4:225. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-NS94-G8>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GP6D-J9K>. OSZK, Gyászjelentés-gyűjtemény: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/511120#>. Juventus in gymnasio regio majore Szegediensi scholarum piarum e studiis secundi semestris in classes relata. 1833–1836. https://pkk.piarista.hu/sites/default/files/2023-09/Ertesito_Szeged_gimnazium_1836-2.pdf, https://pkk.piarista.hu/sites/default/files/2023-09/Ertesito_Szeged_gimnazium_1836-2.pdf. Szőgi László: *A szegedi bölcsészeti líceum hallgatói 1792–1850*. Bp., 2023. 308. Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 10. (1876) 197:5814. *Az Athenaeum nagy képes naptára*, (1881) 193. *Hírek. Magyar Polgár*, 21. (1898) 134:4.

35 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 304. 1851/1007., 315. 1851/4694., 317. 1852/554., 344. 1853/2027. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-NS94-BP>.

36 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 386. 1856/4778., 388. 1856/5555., 390. 1856/6840., 403. 1857/19515., 409. 1857/40015., 411. 1857/44867., 415. 1858/2154., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 660. 1858/34696. MNL OL, K 269. I.-10.-1869-168.; K 269. II.-A-21.-b-1. 40., 63., 130., 164., 204., K 269. II.-A-21.-b-2. 8., 62., 80. Kinevezések. *PK*, (1875) 51:750. *MTCN*, 1879. Gyermekei: „Amolelus” (*1864/1865 k.), Arnold Vince (*Eszék, 1866. 01. 26.), Vince (*Zólyom, 1867. 12. 27.), Ida Georgina (*Peredmér, 1870. 01. 13.) l. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-G99C-TQ8>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GTMH-9SZK>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9RQ4-9CPG>.

színelés), 1. oszt. segéd (1861–1863: Horvátország, részletes felmérés), asztalvezető (1864; 1864–1865: soproni adóker. 7. ff.), 4. oszt. mérnök (1865; 1868–1869: 5. ff.), 3. oszt. mérnök (1870. 08. 01.–1871: klagenfurti Ktt., majd Opava). 1886-ban feleségével, Sophiával (szül. Luterotti) Hornban éltek.³⁸ Fia Oskar Emil Wantalowitz (Istvándi, 1865. 08. 29. – Bécs, 1946. 08. 09.) osztrák író.³⁹

Weismantel (Weissmantel) Vilmos (Brno, Morvaország, 1837. 12. 13. – Budapest, 1901. 11. 13.) Tanulmányok: 1847-ig az elemi iskola három osztálya Brnóban, 1849-ig egy gimnáziumi osztály Brnóban, 1850-ben a brnói alsó reáliskola egy osztálya, 1852–1853: morva Landesakademie (Brno; matematika, gyakorlati geometria, építészet, út-, víz- és hídépítés, földmérés). 1851–1854: Schuster építómesternél dolgozott. Kat. szolgálatban: 3. oszt. segéd (1856. 04. 05.; 1856–1857: soproni adóker. 1. ff.), 2. oszt. segéd (1856. 09. 01.; 1857.

05. 14. –?: 15. ff.; 1859: 4. ff.). 1859. 07. 01-jén kilépett. 1859. 07. 10.–1862. 01. 08.: akkordrajzoló a brnói Ktt.-ban. 1862. 01. 08. – 1862. 05. 15.: magánmérnök. Újból a kataszternél: 2. oszt. segéd (1862. 05. 15. – 1863. 04. 15.: Horvátország; 1863: kassai adóker. 11. ff.; 1863. 07. 08.–1864: 8. ff.; 1865: 4. ff.), 1. oszt. segéd (1868–1869: 8. ff.; 1869: 5. ff.). 1869. 07. 06.: kilépett. 1870–1894: vasúti mérnök.⁴⁰ Lepkegyűjtéssel foglalkozott.⁴¹

Winkler, Johann (Nisko, Galícia, 1833. 08. 31. – ?) Tanulmányok: az általános iskola felső osztályai Újszandecben (Nowy Sącz). Gyakornok (1849. 06. 01.), 3. oszt. segéd (1850. 05. 01.), 2. oszt. segéd (1850. 11. 01.; 1851–1855: Galícia), 1. oszt. mérnök (1854. 11. 01.), asztalvezető (1856. 04. 06.; 1856–1859: soproni adóker. 1. ff.), 4. oszt. mérnök (1857. 02. 01.; 1860: 2. ff.), 3. oszt. mérnök (1861. 01. 01.; 1861–1863. 04. 11.: Horvátország; 1860–1865: kassai adóker. 8. ff.), 2. oszt. mérnök (1868–1869: 12. ff.; 1869–

37 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 386. 1856/4821., 388. 1856/5766., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 419. 1858/9640., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 483. 1861/11935., 520. 1864/47568., 659. 1858/24667., 660. 1858/34696. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 40., 63., 130., 163., 212., K 269. II.-A-21.-b-2. 8., 62., 87., 103., 176., 195., 277., 293. *Provincial Handbuch Galizien*, 1851:200., 1852:187., 1853:201. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1860:141. MTCN, 1873. Születési éve: Offener Sprechsaal. *Zeitung für Landwirtschaft*, 13. (1888) 432:38. *Institut zu Prag*, 1856. 329.

38 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/3945., 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 388. 1856/5766., 390. 1856/6840., 392. 1856/7846., 409. 1857/40080., 411. 1857/44867., 419. 1858/9677., 422. 1858/17048., 424. 1858/22338., 525. 1865/13574., 570. 1869/26322., 586. 1870/16612., 590. 1870/25517., 611. 1871/28811., 660. 1858/34696. MNL OL, K 269. I.-10.-1869-851., K 269. II.-A-21.-b-1. 40., 62., 113., 127., 162., 209., K 269. II.-A-21.-b-2. 9., 63., 81. HSHKÖ, (1858) 4:224. *Handbuch des Lemberger Statthalterei Gebietes in Galizien*, 1855:171., 1860:142. WANTALOWITZ, SOPHIE: Herru[!] A. Hofmann, Apothker in Klosternenburg. *Wiener Allgemeine Zeitung*, (1886) 2387:4.

39 *Deutschlands, Österreich-Ungarns und der Schweiz Gelehrte, Künstler und Schriftsteller in Wort und Bild*. 1. Auflage, Leipzig-Gohlis, 1908. 538. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-6G9S-23>. Még egy lányáról van adat: Vanda Johanna Sophia (*Alsórevuca, 1866. 09. 12.). FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GRQ7-9KLM>.

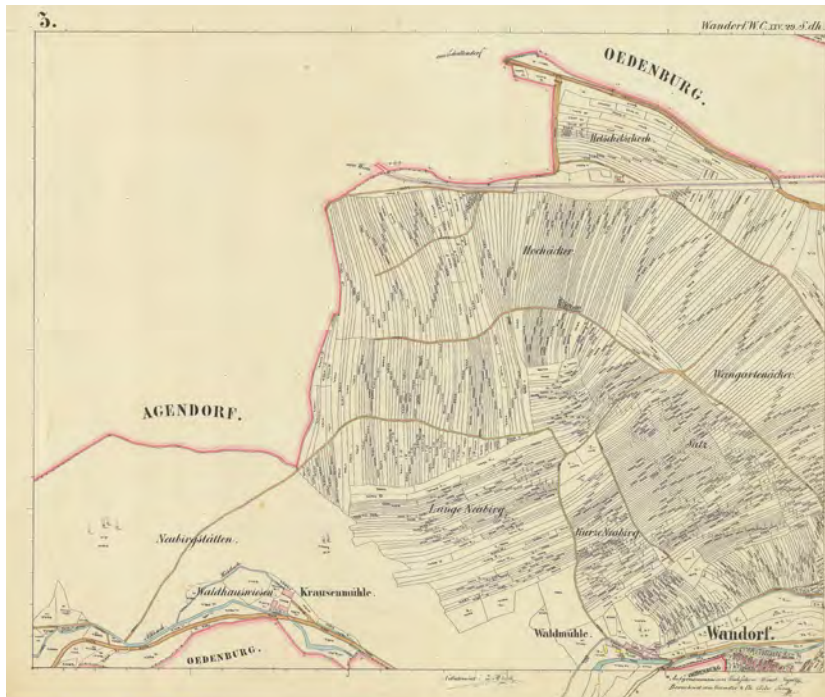
40 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 383. 1856/3327., 383. 1856/3459., 386. 1856/4821., 390. 1856/6840., 403. 1857/19515., 454. 1859/34105., 454. 1859/34300., 457. 1859/41984., 509. 1863/53622., 543. 1867/5259., 661. 1858/39331., 678. 1863/32359., 682. 1865/19954. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 141., 144., 187., 252., K 269. II.-A-21.-b-2. 12., 66., 81., 135. MTCN, 1891–1894. 1866. 09. 10-én vette feleségül Bodnár Máriát (1849 k. – Budapest, 1915. 05. 12.) Nagytárkányban. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-KKS9-DF>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-6PCZ-MBQ>. Gyermekük: Hermina Vilma Mária (*Nagytárkány, 1867. 09. 26.), Antal Géza (Sátoraljaújhely, 1870. 08. 05. – ?), Vilmos Bertalan (Sátoraljaújhely, 1872. 03. 01. – Sátoraljaújhely?, 1873. 06. 19.), Vilmos Miksa (Sátoraljaújhely, 1874. 05. 17. – Bécs, 1888. 06. 22.), Mária (Budapest, 1879 – Budapest, 1911. 03. 14.). FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-KK9B-3B>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-VF93-X5>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-VF93-JP>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-894V-SXG6>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-VF93-JP>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-VF99-2R>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DRZ3-8LF>.

41 WEISZMANTEL VILMOS: *Deilephila livornica* Esp. *Rovartani Lapok* (= *RL*), 5. (1898) 4:74–75. Uő: *Neptis aceris* Lep. *RL*, 7. (1900) 9:193. Uő: *Smerinthus tremulae*. *RL*, 7. (1900) 9:196.

1879: 1. ff.), 1. oszt. mérnök (1871).⁴² Az 1880-as években a nyugdíjas királyi mérnököt a temesvári törvényszéknél szakértőként alkalmazták, a család Temesvárott lakott. Winkler 1886-ban a budapesti országos kiállításra készített egy 132 szelvényes térképeket Bácsordas környékéről 1:2880 méretarányban, és ennek kisebbített változatát 1:38 400 méretarányban. 1888-ban az Andrássy úton a Singer és Wolfner-féle könyvkereskedésben meg lehetett tekinteni Kisjécsát ábrázoló térképét, amellyel a budapesti országos kiállításon díszérmet nyert, és amelyet a brüsszeli világkiállításra is elküldött.⁴³

Wonesch, Mathias (Prága, Csehország, 1801. 03. 19. – Bécs, 1864. 05. 23.) Tanulmányok: a cs. kir. 18. gyalogezred katonai nevelőházában, 1816–1818. a prágai politechnikumban. Fizetés nélküli gyakornok (1818. 08.

10.), 2. oszt. segéd (1819. 04. 01.; felügyelőségi segéd), asztalvezető (1819. 06. 21.), 3. oszt. mérnök (1820. 04. 01.), 2. oszt. mérnök (1822. 04. 01.), 1. oszt. mérnök (1823. 05. 01.; 1823–1824: Stájerország), 2. oszt. mérnök (1829. 11. 01.), 3. oszt. mérnök (1830. 10. 01.) – 1831. 04. 15. – 1835. 04. 26.: a becslésnél dolgozott, mivel a felmérés szünetelt, 2. oszt. becslősegéd (1831. 04. 16.), 1. oszt. becslősegéd (1832. 04. 23.) –,

■ Sopronbánfalva kataszteri térképének 3. szelvénye, 1856. Készítette Wenzel Nagedly, Tápay Péter és Johann Hrusch (MNL OL, S 78. 1686/4.)

4. oszt. mérnök (1835. 04. 27.), 3. oszt. mérnök (1835. 10. 01.; 1836–1837: Morvaország), 2. oszt. mérnök (1838. 10. 01.; 1839–1840, 1842, 1844: Csehország), 1. oszt. mérnök (1843. 10. 01.; 1845–1855: Galícia, 1846-ban a grafikus háromszögelésnél), 2. oszt. felügyelő (1847. 04. 17.), 1. oszt. felügyelő (1854. 08. 12.; 1856: Bukovina; 1856–1860: soproni adóker. 1. ff.). 1860. 05. 01.: nyugdíjazás.⁴⁴

42 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097., 387. 1856/5116., 388. 1856/5555., 392. 1856/7846., 394. 1856/8799., 453. 1859/31766., 454. 1859/34105., 461. 1859/51417., 514. 1864/20329., 659. 1858/24667., 659. 1858/24667., 660. 1858/32063., 660. 1858/34696., 661. 1858/39331., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751., 678. 1863/32359., 681. 1864/62988., 682. 1865/19954., 683. 1865/29338., 683. 1865/59330. MNL OL, K 269. II.-A-21.-b-1. 28., 37., 59., 141., 187., 254., II.-A-21.-b-2. 16., 70., 77., 166., 182., 268., 329. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1851:199., 1852:186., 1853:200., 1854:206. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:176. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:167. MTCN, 1873–1879. Feleségét Theklának hívták. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 484. 1861/17921.

43 Egyveleg. *Régészeti és Történelmi Értesítő*, 2. (1886) 2:127. SZEKERNYÁS JÁNOS: Temesvár kövei 55. Segédek és hivatalnokok. *Temesvári Heti Új Szó*, 3. (1997) 3:11. Fővárosi ügyek. *Pesti Hírlap*, 10. (1888) 120:3. Fővárosi hírek. *Fővárosi Lapok*, 25. (1888) 119:880.

44 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 448. 1859/20490., 454. 1859/34105., 468 1860/21653., 468. 1860/21684., 517. 1864/30143., 659. 1858/24667., 665. 1859/5738., 669. 1859/36751.; Neues Kaale Ö 1232. 1860/24511. Verzeichniß der Verstorbenen in Wien. Vom 28. Mai. *Fremden-Blatt*, 18. (1864) 147:2. *Schematismus Steyermark*, 1823:155., 1824:26. *Schematismus Mähren*, 1836:38., 1837:42. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1842:41., 1844:48. *Provinzial Handbuch Galizien*, 1845:95., 1847:101., 1848:123., 1849:80., 1850:81., 1851:198., 1852:185., 1853:199., 1854:204. *Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien*, 1855:175. HSHKÖ, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:167. FS: <https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/08-alservorstadtpfarre/03-016/?pg=207>. Török, 2017. 10. Felesége Katharina (*Schärding, 1808. 10. 29.), akit 1829. 04. 20-án vett el, gyermekeik: Max (*1835 k.) katonatiszt és Maria (*1831. 04. 09.) nevelőnő Salzburgban a gróf O'Donell családnál. ÖStA, FHKA NHK Neues Kaale Ö 1249. 1864/33165., 1253. 1865/36845. *Institut zu Prag*, 1856. 335.

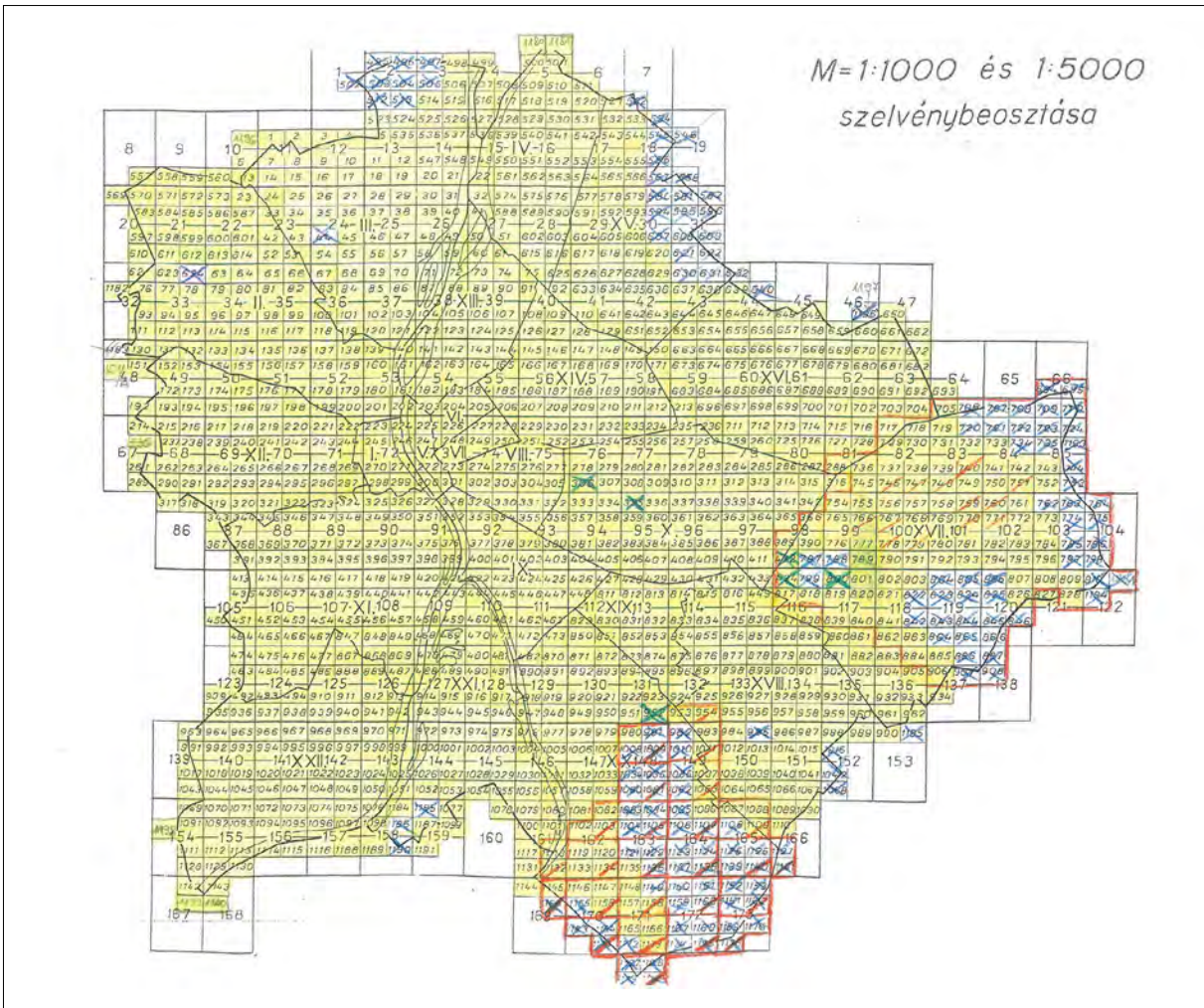
Kerület	A felmérés és a felújítás adatai	A címlapok felirata	Megjegyzés
V.	Az 1946–1948. években készült tömbhatármérések és az 1:720 méretarányú térképek felhasználásával mérte és helyszínelte a BGTV 1970-ben.	Budapest főváros V. kerületének felmérési térképe	
VI.	A felmérést végezte 1971-ben a BGTV.	Budapest főváros VI. ker. felmérési térképe	
VII.	Az 1946–1948. években készült tömbhatármérések és az 1:720 méretarányú térképek felhasználásával mérte és helyszínelte a BGTV 1971-ben.	Budapest főváros VII. ker. felmérési térképe	
VIII.	Az 1946–1948. években készült tömbhatármérések és az 1:720 méretarányú térképek felhasználásával mérte és helyszínelte a BGTV 1970-ben.	Budapest főváros VIII. ker. felmérési térképe	
IX.	A felmérést végezte: a BGTV. 1963. márc. 31-i állapot.	Budapest főváros IX. kerületének felmérési térképe 1963. március 31-i állapot	
X.	A X. kerület első szakaszát 1952–1954-ig, a teljes befejezést, illetve a felújítását 1961–1965-ig végezte a BGTV. A záró helyszínelés éve 1965. Az állami átvétel megtörtént 77/25/1966. ÁFTH számon 1966. szept. 30-án.	Budapest főváros X. ker. belterületének felmérési térképe	
XI.			Nincs meg a sorozat címlapja. A levéltárban őrzött más XI. kerületi térképsorozattal összehasonlítva megállapítható, hogy valószínűleg az 1963. évi XI. kerületi felmérés térképe.
XII.			Nincs meg a sorozat címlapja. A levéltárban őrzött XII. kerületi térképsorozattal összehasonlítva megállapítható, hogy valószínűleg az 1944. évi felmérés térképe, amelynek felújítási helyszínelése 1963-ban történt.
XIII.	A felmérést végezte: a Városmérési Iroda. 1954. jún. 30-i állapot, felújítási helyszínelés: 1960 (ceruzával).	Budapest főváros XIII. kerületének felmérési térképe 1954. június 30-i állapot. Felújítási helyszínelés 1960. évben	
XIV.	A felmérést végezte: a Városmérési Iroda. 1953. jún. 30-i állapot.	Budapest főváros XIV. kerületének felmérési térképe 1953. június 30.-i állapot	

Kerület	A felmérés és a felújítás adatai	A címlapok felirata	Megjegyzés
XV.	A felmérést végezte 1970-ben a BGTV. Nyilvántartási változások 1976. januárig átvezetve.	Budapest főváros XV. ker. belterületének felmérési térképe	
XVI.	A felmérést végezte a BGTV, felmérés éve: 1970. A felmérést a vastag vonallal jelzett részen a Fővárosi Földhivatal végezte 1973-ban. Nyilvántartási változások 1976. márciusig átvezetve.	Budapest főváros XVI. kerületének belterületi és zártkertjei felmérési térképe	
XVII.	A felmérést végezte a BGTV. Felmérés éve: 1969. Nyilvántartási változások 1976. márciusig átvezetve. Az állami átvétel megtörtént a 410354/1970. FH számon 1970. máj. 14-én.	Budapest főváros XVII. kerületének belterületi felmérési térképe	
XVII.	A felmérést végezte a Fővárosi Földhivatal. Felmérés éve: 1975. Nyilvántartási változások 1976. márciusig átvezetve.	Budapest főváros XVII. ker. külterületének felmérési térképe	XV.16.g.219/cop14 jelzetű sorozat.
XVIII.	A felmérést végezte a BGTV. Felmérés éve: 1968. Záróhelyszínelés éve: 1969.	Budapest főváros XVIII. kerületének belterületi felmérési térképe	
XIX.	A felmérést végezte: a BGTV. 1960. dec. 31-i állapot.	Budapest főváros XIX. kerületének felmérési térképe 1960. december 31-i állapot	
XX.	A felmérést végezték: Soroksár területén a BGTV, Pesterzsébet területén az 1937. évi felmérés helyszínelésével az ÁFTH Fővárosi Földmérési és Földnyilvántartási Felügyelősége.	Budapest főváros XX. ker. belterületi felmérési térképe 1964. évi állapot	
XXI.	A felmérést végezte: a BGTV. Felmérés éve: 1972. A külterületet a Fővárosi Földhivatal mérte fel 1970-ben. Az állami átvétel megtörtént a 359/1974. FH számon 1974. szept. 27-én.	Budapest főváros XXI. kerületének felmérési térképe	
XXII.	A teljes kerület felmérését a BGTV végezte. Felmérés éve: 1976. A térképet zöld színnel felújította és az egységes országos térképrendszerbe átszerkesztette a BGTV. A terepmunka befejezésének időpontja 1985. szept. hó.	Budapest főváros XXII. kerületének felmérési térképe	

térképi követése; gyakorlatilag egy kataszteri méretarányú munkatérkép elkészítése. Ennek kiindulópontja feltételezhetően (de nem bizonyítottan) a korábbi, kisebb területű főváros, „Kis-Budapest” (1:720 méretarányú), részben pedig Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye „Nagy-Budapesthez” csatolt területeinek (1:1440 és 1:2880 méretarányú) kataszteri térképei lehetnek.

Az egyesített Budapest nagy méretarányú térképsorozata kerületenként, 1:1000 méretarányban készült el a Geodéziai és Térképészeti Vállalat kivitelezésében, de a készítés

célja nincs felderítve. A részletes felmérés 1941 és 1977 között zajlott le. Budapest I–XIV., valamint XIX. kerületének alaptérképét 1940 és 1960 között, szabatos városmérési technológiával készítették el. Az 1950 után a fővároshoz csatolt XVI., XVII., XVIII., XX., XXI., XXII. kerületeket ún. fotogeodéziai technológiával mérték fel. A térképek koordináta-rendszere a budapesti sztereografikus rendszer. A telekkönyvi betét átalakításához, illetve az ingatlan-nyilvántartás szerkesztéséhez az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek közepéig a térképeken több felújítást hajtottak végre.

■ A szelvénsorozat áttekintő térképe. Az 1:1000 méretarányú szelvények 800x600, az 1:5000 méretarányúak 1600x2400 méter terepi kiterjedésűek (BFL, XV.16.g.201/cop53)

A munkára néhol – helytelenül – „kataszteri”-ként hivatkoznak. Bár ezt az elnevezést a nagy méretarány és a telekszintű ábrázolás akár indokolhatná is, a szerzők tudomása szerint adóztatási célokra sehol nem használták. A térképművek szelvényei korábban a földhivatali térképtárban voltak elérhetők, ahol azokat alumíniumlapokra kasírozták. Emiatt a térképműre, illetve a kerületenkénti térképművekre helyenként „alumínium-sorozat” néven is hivatkoznak. A sorozat ma Budapest Főváros Levéltára (BFL) őrizetében van, és sajnos nem áll teljességgel rendelkezésre. A sorozat nagy

■ A szelvények alumíniumlapokra kasíroztak, az alumíniumlap jelzése a 770. számú szelvény bal felső sarkában (BFL, XV.16.g.201/cop53)

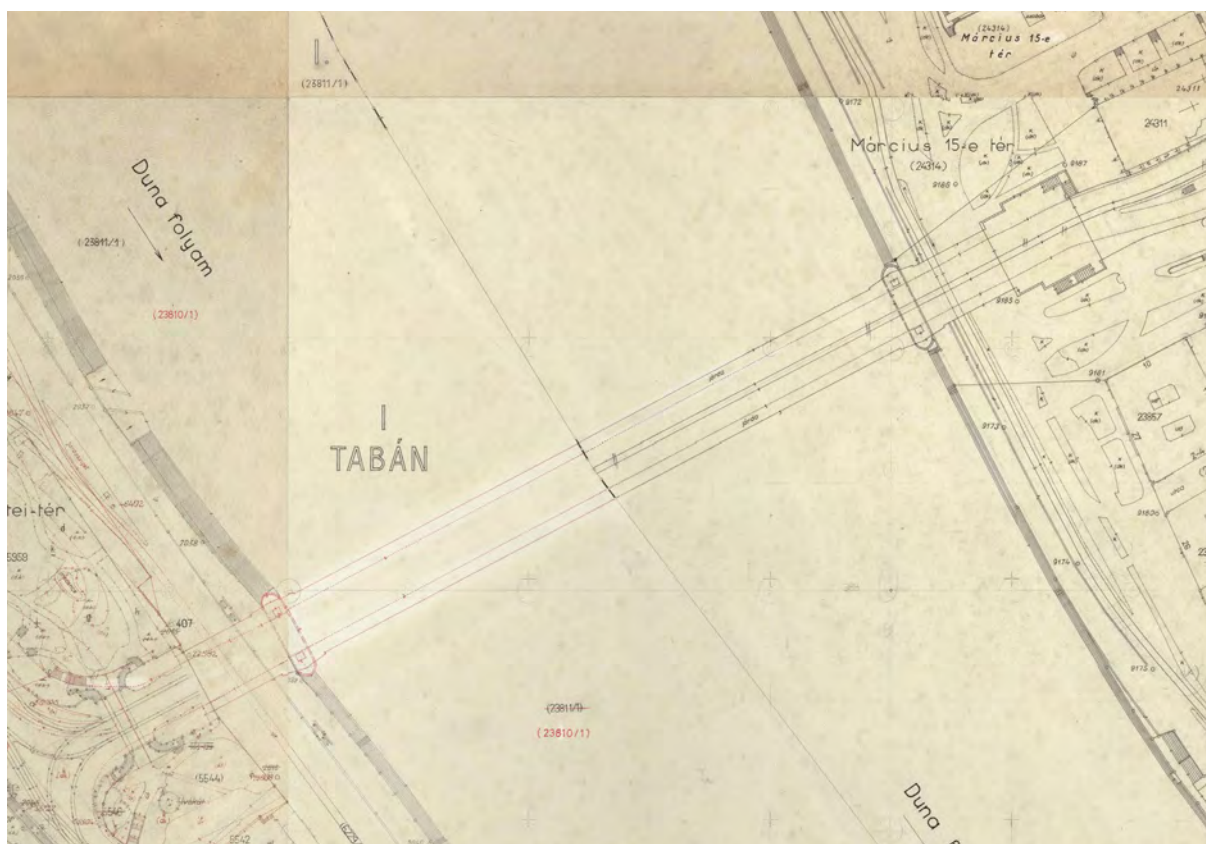
része a XV.16.g.201/cop53 jelzetszámon található, de a XVII. kerület külterületének hiányzó részét a XV.16.g.219/cop14 jelzetű kerületi térkép pótolja, ez azonban teljesen más sorozat.

Kerületi térképművek, egységes fővárosi szelvényezéssel

A térképművek (szelvénsorozatok) kerületenként készültek, mégpedig mind az alapfelmérés, mind a térkép elkészítése és forgalomba helyezése erősen eltérő időpontokban (lásd a mellékelt táblázatot). A munka fővárosi szintű összehangolására utal ugyanakkor, hogy mind az 1:5000

méretarányú áttekintő sorozat (174 lap), mind az 1:1000 méretarányú sorozat (1180 lap) számozása fővárosi szinten egységes. Az 1:5000 méretarányú szelvények számozása északról délre növekvő sorszámzású sorokkal, sorokon belül nyugatról keletre növekvő számozású oszlopokkal történt. A szelvényeket nem sor-oszlop logikával, hanem egyenként számozták, emiatt az egyes oszlopok bal és jobb szomszédjának sorszáma a saját oszlophoz képest eggyel kisebb vagy nagyobb ugyan, de a felső és alsó szomszédok esetén ilyen szabályszerűség nincs. Egy 1:5000 méretarányú szelvény területét nyolc darab 1:1000 méretarányú szelvényre osztották; két oszlopban és négy sorban. Az 1:1000 méretarányú szelvények számozása is a fenti sor-oszlopszám logikát követi, így pl. a „72.” számú 1:5000 méretarányú szelvény a következő számú 1:1000 méretarányú szelvényeket tartalmazza: 223, 224, 245, 246, 270, 271, 298, 299.

A fővárosi szinten egységes szelvény számozás ellenére a sorozat(ok) valójában kerületi szinten készültek el, és így 22 elkülönült térképműnek is tekinthetők. Ezt támasztja alá, hogy a térképműnek kerületenként címlapja is készült, amely egyrészt az 1:1000 méretarányú szelvények kerületi áttekintő lapja, másrészt információkat tartalmaz a megjelenített állapot dátumáról, esetenként a felújítás vagy új felmérés időszakáról, az ábrázolási pontosságról. Az I., XIII. és XIV. kerületek esetén a kerületrészbefosztást is feltüntették, helyrajzi számokkal megadott felsorolás formájában. A XI. és XII. kerületnek ez a címlapja nincs meg. Más, a BFL-nél meglévő sorozatokkal összevetve a XI. kerületnél a felmérés éve 1963 körül lehetett. A XII. kerületnél a felmérés éve 1944, a felújítási helyszínelés éve: 1963. A sorozat tehát 1944 és 1986 közötti állapotot mutat, de kerületenként teljesen változó nyilvántartási állapottal.

■ A régi Erzsébet híd, az úttest szélén futó villamospályával a felhajtón (az 1944-ben felmért budai oldalon) és úttestközépi villamosvágányokkal (az 1970-ben felmért pesti oldalon) (BFL, XV.16.g.201/cop53)

A térképmű, illetve térképművek koordináta-rendszere és georeferálása

A térképmű vetületére vonatkozóan minden kerületi áttekintő lap információval szolgál, ezek megfogalmazása azonban nem egységes. A „Sztereografikus vetület”-et minden áttekintőn feltüntették, mellette ennek konkrétizálása a „városi rendszer”, a „Budapesti rendszer” vagy a „Budapest(i) városi rendszer” kifejezésekkel is történt.² Ezek mind a Gellért-hegy geodéziai főlappontra utalnak

kezdőpontként. Ez – minthogy a szelvények rendelkeznek ebben a rendszerben koordináta-megírással – a georeferáláshoz elegendő ismeret.³ Ilyen nagy méretarányú szelvények georeferálása során a koordináta-megírás gyakorlatilag az egyetlen megbízható georeferálási alap. Néhány kerületi áttekintő lapon egységesen 0,2 milliméter a nyomtatott szelvények megadott vízszintes pontossága, ami ilyen méretarány mellett 20 centiméter terepi távolságnak felel meg. Ezt semmilyen, könnyen hozzáférhető más forrásból nem le-

■ A Döbrentei tér változásai. Az eredetileg fekete színű térképi ábrázoláson még a (Gömbös-)szoborral és a tabáni szerb templommal, miközben piros íróval már felvezették az Erzsébet híd lejárójának tervezett felüljáró-rendszerét (BFL, XV.16.g.201/cop53)

- 2 A „sztereografikus vetület” önmagában a szögtartó síkvetületek egy típusa, amely a hazai, 1863 és 1975 közötti kataszteri felmérések koordináta-rendszereinek alapja. A vetület típusa mellett annak kezdőpontja (a hazai gyakorlatban pl. a Gellért-hegy, a marosvásárhelyi Kesztej-hegy vagy a horvátországi ivancsi zárdatorony) az, amely azt konkrét koordináta-rendszerrel teszi. vö. TIMÁR GÁBOR – MOLNÁR GÁBOR: *Térképi vetületek és alapfelületek*. Bp., 2013. 34–35.
- 3 Valójában a „budapesti rendszer” utalhat mind a „gellérthegyi sztereografikus” rendszerre, mint a BÖV-ként jelölt „Budapesti Önálló Vetület”-re, ezek azonban azonos típusú és geodéziai kerethálózatukban deciméter körüli eltéréseket tartalmazó rendszerek, vö. VARGA JÓZSEF: *Vetülettan*. Bp., 2000. 111.

■ A XI. kerület háború előtti felmérése szerint még „Szent Imre-város”, de már megjelennek a „Lágymányos” feliratok is. A Szent Korona út tervezett nyomvonalát itt még ábrázolták (BFL, XV.16.g.201/cop53)

het elérni a terepi illesztőpontok kiválasztása során.⁴

A kezdőpont ismeretén túl esetünkben tudnunk kell, hogy – miközben a Gellért-hegyi alappont a koordináta-rendszer origója, ott mind a keleti, mind az északi koordinátaérték nulla – a koordináták méterben adóttak. A szelvények határvonalain – de minimum két, egymáshoz képest szemben fekvő sarokponton – van koordináta-megírás. Így a georeferáláshoz nem szükséges, legfeljebb az ellenőrzéskor hasznos ismeret, hogy az 1:1000 méretarányú szelvények terepi kiterjedése 800x600 méter. Ez mindkét irányban fele az országos kataszteri

rendszer szelvényméretének.⁵ A georeferált térképmozaik, az eltérő kerületenkénti felvételezés ellenére egységes rendszerben elérhető a MAPIRE (Arcanum Maps) és a Hungaricana (Budapest Időgép) online térképes adatbázisokban is.

Várostörténelem a szelvényeken

Az elhúzódozó felmérés és esetenként munkatérképként történő alkalmazás ahhoz vezetett, hogy számos szelvényen a komoly városrendezési és városfejlesztési változások más színű javításokként jelennek meg a szelvényeken.⁶ Különösen az 1944-ben felvett szelvények esetén

4 TIMÁR GÁBOR – REISZ T. CSABA: A kataszteri térképek szerepe a térinformatikai vizsgálatokban. *Catastrum*, 9. (2022) 1:45–58.

5 BÁCSATYAI LÁSZLÓ: *Magyarországi vetületek*. Bp., 2006. 78.

6 Nagyon hasonlóan ahhoz, ahogy a trianoni szerződés értelmében az 1920-as évek közepén elkészített nagy méretarányú határtérképeken is átvezették más színnel az 1950-es években és később megkötött területcserre-szerződések miatti határváltozásokat, vö. TIMÁR GÁBOR – VARGA NORBERT: A trianoni határtérképek koordináta-rendszere és kataszteri alapja. *Catastrum*, 8. (2021) 3:35–40.

látványos ez, amelyre az alábbiakban mutatunk néhány példát:

Az 1945. januárban felrobantott, és 1964-ben más formában újjáépült Erzsébet híd budai és pesti szakasza különböző formában jelenik meg a térkép-művön. Az I. kerületi szelvények 1944-ben készültek el, a ceruzás kiegészítések 1960-ig tartalmazzák a változásokat: itt a híd háború előtti változata látszik. Maga a hídrész valószínűleg radírozott, azonban a budai hídfőre kanyarodó villamosvágányok az 1944. évi helyzet szerint, az úttest szélén ábrázoltak. A pesti oldalon, az V. kerület 1970-ben befejeződött sorozatán már az új híd látható, a kerülethatárig (a Duna közepéig) a híd közepén vezetett (majd 1973-ban felszámolt) villamosvágányokkal.

A Döbrentei tér környékének változásai is látványosak. Az utcanévváltozások mellett az 1944. évi szelvényen még láthatjuk a háborúban súlyosan megrongálódott, majd lebontott tabáni szerb templomot, jelezve, hogy a geodéziai pontként használt torony „megszűnt”. Megtaláljuk még a régi Gömbös-szobrot és egy szökőkutat is, jelezve, hogy ezek is megszűntek. Ennél is érdekesebb, hogy az 1964-ben elkészült új Erzsébet híd tabáni felüljárórendszerének tervezett nyomvonala már fel van tüntetve.

A XI. kerületben számos szelvényen a

■ A Libegőt jóval a XII. kerületi szelvények felmérése után tervezték és építették, de nyomvonala és a végállomási épületek (a képen a felső állomás és az Erzsébetkilátó) piros színnel fel vannak tüntetve (BFL, XV.16.g.201/cop53)

„Szent Imre város” név szerepel, mellette a későbbi „Lágymányos” felirattal. A Szent Korona út (ma: Irinyi József utca) tervezett meghosszabbítását is láthatjuk még, amelyet a lágymányosi lakótelep 1962-ben befejeződő építése tett végképp lehetetlenné.

A XII. kerület 173. szelvényén már szerepel a BKV libegő-végállomása és a drótkötélpálya nyomvonala (pirossal). Erről a fővárosi tanács 1967-ben hozott határozatot. Ahogy az Erzsébet híd budai lehajtója, úgy ez is mutatja, hogy nem lehet egyértelműen megállapítani, meddig vezették egy adott kerület térképszelvényeit.

- Timár Gábor tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Geofizikai és Űrtudományi Tanszék
- Sipos András PhD, főlevéltáros, főosztályvezető, Budapest Főváros Levéltára
- Kovács Viktória, levéltáros asszisztens, terv- és térképtári referens, Budapest Főváros Levéltára
- Kozma László, térképészeti és adatbázis-fejlesztő asszisztens, Arcanum Adatbázis Kft.

CSIMA PÉTER

Szentendre 18. századi határkövei

Előzmények

A Kárpát-medence azon hegyvidéki településeinél, ahol sok kőanyag hevert a felszínen, a határok jelölésében már a középkortól kezdve fontos szerepet kapott a kő. A legegyszerűbb volt a különleges formájú vagy színű természetes kőtömbök megjelölése, de főként a nagy egyházi birtokok és a főúri uradalmak határaitra gyakran helyeztek előbb durván faragott, majd szabályos alakzatra megmunkált és véséssel jelölt határköveket is. A Visegrádi-hegység déli sávjában, a Szentendrért övező erdőkben kirándulók – évszázadokkal ezelőtt állított vagy valamilyen módon megjelölt – kő határjelek mellett sétálnak. A táj történelmének különleges, mára egykori szerepüket elvesztett emlékeiről azonban mégsem tudnak, mert az erdő elfedi azokat.

Szentendre, a többszáz éves határköveket őrző település példáján mutatom be a határpontok jelölésének magyarországi hagyományait, módjait, a hangsúlyt a határjelek egyik fontos típusára, a határkövekre helyezve. Takács Lajos a határjelek valamennyi típusát és a határjárások módját – határperek jegyzőkönyvei alapján – ismertető monográfiában a határkövekről is szól, de ma is eredeti helyükön fellelhető határjeleket nem említi.¹ A 18. században térképekkel dokumentált határkövek nagy száma miatt a szentendrei táj mintaterületként alkalmas az egykori határjelölések formáinak ismertetésére, sőt a város hegyvidéki részén akár azok eredeti helyükön, ismeretterjesztési céllal történő bemutatására is. A 14-15 millió

évvél ezelőtti vulkáni tevékenység következményeként az erdővel borított felszínen nagy mennyiségben hevernek a kisebb-nagyobb kövek, kőtömbök. Az itt lévő határjelek többsége természetes képződmény, sziklakibúvás vagy az alapközethez nem kapcsolódó sziklatömb, amelyek különleges formájuk vagy a rájuk vésett jelölések miatt válhattak határjellé. A különleges formájú kőtömbök közül néhány önálló tulajdonnevet kapott. Hozzájuk hasonlóan nagy számban fordulnak elő a kisebb kövekből összehordott határhalmok. Az országban máshol jóval gyakoribb föld és fa határjeleknek itt csak kiegészítő szerepük volt, Szentendre határvonalán a kő határjelek domináltak.

A 18. század második felében Szentendre városnak évekig tartó határvitái voltak két, vele szomszédos településsel, a tőle déli irányban fekvő Pomázzal és nyugati szomszédjával, Szentlászlóval is (ma Pilisszentlászló). A szentendrei birtokperek jegyzőkönyveire hivatkozva két határkövet név szerint is megemlíti Takács Lajos. A perekhez 1762 és 1769 között, több változatban készített, öt kéziratos térkép segítségével azonosíthatóak a város egykori határjelei.² Szentendre külterületének északnyugati sarkán a vele szomszédos települések – Dunabogdány, Tahitótfalu és Leányfalu – egymás közötti határvitáit bemutató térképek közül további kettőn láthatóak szentendrei határjelek is.³

A vitákat eldöntő kompromisszumos döntések, megegyezések következtében a határ több szakaszon elkerült az érintett felek által

1 TAKÁCS LAJOS: *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. Bp., 1987.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 11 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Kamarai térképek (= S 11) No. 42/a. Szentendre–Szentlászló és Szentendre–Pomáz határvíta, 1762; S 86 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Pálos kolostori térképek (= S 86), No. 9. Szentendre–Szentlászló határvíta, 1762; MNL OL, S 107 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Bírósági levéltárakból kiemelt térképek (= S 107), No.19/1. Szentendre–Szentlászló határvíta 1762; S 11. No.42/1. Szentendre–Pomáz határvíta 1765; S 86. No.8. Szentendre–Szentlászló határvíta, 1769.

3 MNL OL, S 86. No. 6. Bogdány–Szentlászló határvíta, 1760; S 11. No. 30. Öt települést érintő határvíta térkép, 1770.

előzőleg jogosnak tartott vonalról. A bíróság által kijelölt új vonalakon akkor új határjeleket emeltek. Külön érdekesség, és valószínűleg országosan is ritkaságnak számít, hogy mind a szomszédos felek által vitatott határvonalakon lévő korábbi, mind az akkor kijelölt új határvonalakon emelt új határjelek közül sok megtalálható ma is.

Szentendre határvitaterképei

Az 1762-ben Liptay Károly József által készített három térkép közül az egyik (S 11. No. 42/a.) Szentendre város délnyugati és északnyugati határvonalát ábrázolja, a vitatott szakaszokon egyrészt Szentendre, másrészt a vele szomszédos két település – Pomáz és Szentlászló – által jogosnak tartott vonalakkal és az azokat bizonyító határjelekkel (1. kép). Két másik térkép (S 86. No. 9. és S 107. No. 19/1.) csak a Szentendre és Szentlászló közötti határvitát mutatja be, a két fél által megadott vonalakon és jelekkel.

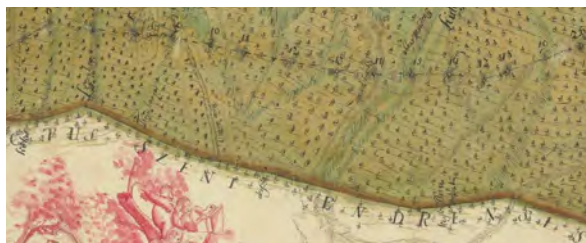
■ 1. Határkövek a Lajos-forrás és a Som-hegy csúcsa között (MNL OL, S 11. No. 42/a., részlet)

Az 1765-ben Ruttkay Dániel által készített térkép (S 11. No. 42/2.) pedig a Szentendre és Pomáz közötti határvita tárgyát képező tájsávot mutatja be, de már megmutatja a két határvonal között meghúzott, megegyezéssel új határszakaszt is, egyenes vonallal a Som-hegy csúcsától a Kő-hegyig (2. kép).

Az 1769-ben Szabadhegyi Mihály pálos rendi földmérő által készített térkép (S 86. No. 8.) is csak a Szentendre és Szentlászló közötti határvita által érintett tájsávot ábrázolja, a per tárgyát képező, vitatott határokkal és a döntést követően kijelölt új határvonallal, illetve

■ 2. Szentendre és Pomáz által jogosnak tartott határok közötti tájsáv az új, megegyezéssel határvonallal 1765 (MNL OL, S 11. No. 42/2., részlet, elforgatva)

■ 3. Megegyezéssel új határvonal közhalmokkal jelölve a két vitatott határ között (MNL OL, S 86. No. 8., részlet)

az azon akkor állított új határjelekkel (3. kép). A vitatott területsáv az északi négyeshatártól délen a Dömör-kapuig, illetve a Sikáros-patakig húzódott. Pilisszentlászló történetének ismertetése kapcsán, a térséget ábrázoló egyéb kéziratos térképek bemutatása mellett, ennek a térképnek a határjeleit és helyneveit is részletesen elemezte Hrenkó Pál.⁴

Az óbudai uradalom szentendrei erdőiről 1778-ban készített birtoktérkép (S 11. No. 36.), bár már a határper lezárását követően készült, a vitatott régi és az új határt is megmutatja, a kettő közötti sávba pedig készítője, Kneidinger András azt írta, hogy elvesztett legelőerdő.⁵

Kövek Szentendre és Pilisszentlászló határára

Szentendre északnyugati és Szentlászló délkeleti határára a két település egymástól 400–500 méterre lévő vonalakat nevezett meg jogos határnak, sőt ez a távolság két ponton 800 méteresre is kiszélesedett. A határvitában a szentendreiak által megnevezett határpontok közül a Szentendre és Szentlászló között vezető országúttól északra eső tájrészletben

4 HRENKÓ PÁL: Pilisszentlászló és a pálosok. *Dunakanyar*, 28. (1992) 2:10–17.

5 MNL OL, S 11. No. 36. Óbudai uradalom, Szentendre erdőtérképe, 1778.

megtaláltam a négy nagy méretű kőhalommal körbevett „Szekrény-követ”; továbbá attól délre egy „véséssel megjelölt” követ (*lapis inicione signatus*); a „Kőkút” nevű, különleges formájú, vájatos kötömböt és a „hosszúkás követ” (*oblongus lapis*) (4–5. kép). A szentlászlóiak által megadott határon pedig megtaláltam a ma Szentendre–Leányfalu közös határán lévő „Zsák-követ” és egy nagy méretű kőhalmot közvetlenül a határút mellett. A vita lezárásaként a teljes közös határszakasz új vonalra került, ami Szabadhegyi Mihály 1769-ben készült, említett térképén látható először. Az új határvonal is a Szekrény-kőtől indul délkelet felé, hamarosan a térképeken Ökörhomloknek nevezett magaslaton délnyugatnak fordul, és kisebb törésekkel halad egészen Dömör-kapuig. Ezen az új, ma is érvényes vonalon rátaláltam az erdőben egy nagy kőhalomra a négyeshatártól 200 méterre. Ahogy ez a határ-

jel, úgy az általam fellelt és a cikkben említett többi kőhalom is jelentős méretű, 3-4 méter átmérőjű és legalább derékig érő magasságú. Ugyancsak rátaláltam egy földdel vegyes kőhalomra is a Rózsa-hegy déli oldalában.

Az említett országúttól délre eső tájrészletben a Szentlászló által igényelt határvonalon az 1765. évi térkép egy kőhalmot (*cumuli lapidei*), valamint két nagy sziklaként leírt kettős határjelet (*duo Saxa*) ábrázol piktogrammal és latin felirattal. Mindkét jelre ráakadtam, a kőhalom ugyan részben szétszórva található meg, a kettős szikla azonban könnyen felismerhető. A Szentendre által valós határként megadott vonalon több térkép is kettős kőhatárként jelöli az „Akasztó” nevű határpontot. A jelmagyarázatok szövege szerint az egyik kövön bevésett, „*patibula*”-nak nevezett ábrája látható. Valószínűleg ezt a faragott követ helyezték át a kijelölt új határvonalra, ahol egy

■ 4. „Kőkút” nevű, Szentendre által megnevezett határjel a vitatott határon (a fényképek a szerző felvételei)

■ 5. Szentendre részéről határjelként megnevezett „hosszúkás kő” a Rózsa-hegy oldalában

■ 6. Szentlászló részéről határjelként megnevezett kettős szikla egyike a vitatott határon

■ 7. „Akasztó” Szentlászló feleli oldala

■ 8. „Akasztó” Szentendre feleli oldala

alacsony határdombon hasáb alakú, a tetején legömbölyített, mindkét oldalán vésett követ találtam. A vésések sérültek, mégis gyanítható, hogy a kő nyugati oldalán akasztófa, keleti oldalán pedig kaloda vésetét látjuk, mindkettőre illik a latin szó (6–8. kép).

A 18. századi, kéziratos térképeken előfordult, hogy a kőhalmokat egyedi grafikával, – a kőrakást jelképező – piktogrammal ábrázolták.⁶ A szentendrei határvitatérképeken ez a jelölésmód – a nagyszámú kőhalom ellenére – csak két térképen látható, a Szentlászló által igényelt vonalon lévő egyik kőhalom esetében. Ez a határpont ma Szentendre–Leányfalu határvonalán van (9–10. kép).

Kövek Szentendre és Pomáz határán

A Szentendre és Pomáz közötti vitatott határok közül a Szentendre által valósnak mondott vonalon a korabeli térképek különösen nagyszámú határjelet – sok kőtömböt, mellettük néhány határfát és föld határdombot – ábrázolnak. Azok latin nyelvű jelmagyarázatai leírják az egyes tájelemek határpontot bizonyító jellemzőit. A Dobravoda forrásától (ma Lajosforrás) északnyugati irányba induló határvonal első szakasza – a Bölcső-hegy oldalában menő erdei földút – egykori határjáró ösvény utóda lehet, ma jelzett turistaútként indul a kiváló vizű, sokak által látogatott, kiépített forrástól a hegység belseje felé.

Ezen a szakaszon két egykori határjelet találtam meg, az 1762. évi térképen feltüntetett „Nyerges-követ” és az 1765. évi térképeken ábrázolt „szarvaspatás” követ (*lapis ... ungulae Damae notatus*). A nagy méretű, a jelmagyarázatban magyar tulajdonnévvel megnevezett „Nyerges-kő” meredek hegyoldalban lévő sziklakibúvás, közvetlenül az út mellett. Meg kellett tisztítani az erózió által ráhordott föld- és avarrétegtől ahhoz, hogy kiderüljön, valóban nyereg formájú a felszíne. Közeliében, de az út túloldalán látható az ugyancsak jelentős méretű, kocka formájú „szarvaspatás” kőtömb, amelynek a felső lapján valóban patanyom formájú bemélyedés van.

A földút elágazásánál a turistaút elkanyarodik nyugat felé, de a határút egy darabig még folytatódik az erdőben. Hamarosan előbukkan az erdei út szélén egy hatalmas kőtömb, amit a térképek jelmagyarázatai találóan „kerek kő”-ként (*lapis rotundus*) neveznek (11. kép). Innen az egykori határvonal felmegy a Somhegy gerincére, és azon halad tovább, ott már ösvény nélkül, a tetőpont után leereszkedve a Sikáros-pataknál lévő végpontjáig, a Szentendre–Pomáz–Pilisszentlászló hármashatárhoz. A kő határjelek a gerincen sűrűsödnek, szinte egymást érik. Sikerült beazonosítanom néhány jelölt kőtömböt, valamint a szétszórt és a viszonylag ép kőhalmokat. Jó állapotú az a kőhalom, amelytől a Sikáros-patakig tartó 18. századi, illetve az azzal megegyező mai határvonal

■ 9. Kőhalom-piktogram Szentendre és Szentlászló vitatott határvonalán (MNL OL, S 86. No. 9., részlet)

■ 10. Nagy méretű kőhalom, a mai térképeken Szekrény-kőnek nevezett helyen, Szentendre–Leányfalu határán

6 CSIMA PÉTER: Határjelek 18. századi kéziratos térképeken. *Catastrum*, 8. (2021) 4:25–28.

■ 11. Kerek-kő Szentendre–Pomáz vitatott határán, a szentendrei által igényelt határvonalon a Som-hegy oldalában vezető erdei út mellett

■ 12. Három lyukkal jelölt kötőmb Szentendre–Pomáz határán, a Som-hegy gerincén

■ 13. Kőhalom a Som-hegyen Szentendre–Pomáz határán

■ 14. Kétlyukú kötőmb Szentendre–Pomáz határán a Som-hegyen

indul. Északnyugat felé, az említett régi vonal megmaradt szakaszán különösen látványos határjelek a három lyukkal jelölt nagy kő (*lapis tribus foraminibus notatus*) és a két lyukkal jelölt, hosszúkás, vájatos kő (*lapis cum duabi foraminibus*) (12–14. kép). A Som-hegy (*Mons Somos*) csúcsától délkelet felé azonban a perlezésaként új határvonalat állapítottak meg, amely onnan nyílegyenesen vezet a pomázi Kő-hegy irányába.

A 18. századi határjelek között, a Som-hegy északi lejtőjén egyszer csak feltűnik két szabályosan faragott, birtokhatárt jelölő kő „D J” betűkkel. Azok Dréher Jenő pomázi erdőbirtokának határát jelölték, amit a sörgyáros család tagja 1938-ban vásárolt meg.

Négyeshatár, Szekrény-kő

A középkori határkijelölések során az országban néhány helyen négyes határpont jött létre,

ahol általában egy egyenesen menő, vagy tompaszöggel elforduló településhatárhoz egy közös sarokponton hegyesszögben csatlakozott három másik település határvonala. Nagyon ritkán ötös határpontok is létrejöttek. Ezeket a határpontokat a helyi lakosság kiemelten számontartotta, és előfordult az is, hogy egyedi tulajdonnévvel látta el. Utóbbiak közé tartozik a három Duna-parti település – Szentendre, Dunabogdány és Leányfalu –, valamint a hegybelső kis falu, Pilisszentlászló közös határpontja, amely „Szekrény-kő” nevet kapott.

Az említett határviták során egyik település sem vitatta a Szekrény-kőnek nevezett négyeshatár helyét. Az 1760 és 1778 közötti években a Szekrény-kő biztos kiindulópontnak bizonyult mind a határvitákat bemutató és a perek eldöntéséhez segítséget nyújtó kéziratok térképek, mind később Szentendre birtoktérképének készítéséhez.

A másolatokat nem számítva összesen

nyolc 18. századi térképet találtam, amelyek nemcsak piktogrammal jelölik, hanem vagy a térkép rajzába beírva, vagy annak jelmagyarázatában meg is nevezik a „Szekrény-kő” nevű négyes határpontot. Akkor a mai Dunabogdányt még Bogdányként, Pilisszentlászlót Szentlászlóként nevezték, Leányfalu pedig pusztaként Pócsmegyerhez tartozott. Mind a piktogramjelölések módja (egyes vagy négyes halomjellel; egyes halom mellett kővel; hármass halom mellett kővel), mind a név írása (Szekrény-kő; Szekrény-keő; Szekrinkő; Szekrinykú) kissé eltérő a különböző években és más földmérők által készített térképeken. A nyolcból három térképnek a négyeshatárt ábrázoló részletét mutatom be mellékelten (15–17. kép). Néhány térkép rajzán tévesen Tótfalu (Tahipusztával) határvonala is a közös határponthoz csatlakozik ötödikként, ami a határvitákból adódó bizonytalanságra utal.

A mai turistatérképek is jelölnek egy *Szekrény-kő* nevű, 545 méteres magaslatot Leányfalu és Dunabogdány határán, ahol azonban a terepbejárásakor nem egy követ, hanem egy tekintélyes méretű, közel négy méter átmérőjű és derékmagasságig érő kőhalmot találtam.⁷ A terület második bejárásakor rátaláltam a négyes sarokpontra, a valódi Szekrény-kőre. Kiderült, hogy már az első bejárásakor is kétszer mentem el a határponttól néhány méterre. Kettős oka van annak, hogy nehezen vehető észre. Egyrészt, a határpontot elfoglalta az erdő, nemcsak a középkorú tölgyfák, hanem

bokrok és fiatalabb fák is takarják (18. kép). Másrészt, teljesen szokatlan módon a határpont nem kiemelkedésre vagy gerincvonalra került, hanem nyugati irányba, Pilisszentlászló felé lejtő terepfelületre. A fák közé bemenne viszont feltárul az említett térképeken jelölt négy, közel embermagasságú, 3-4 méter átmérőjű kőhalom. A legépebbek közülük Pilisszentlászló és Dunabogdány halma, míg a szentendrei és a leányfalui halmok köveinek egy része szétszóródott, feltételezésem szerint elsősorban fadőlések, fakivágások következményeként (19. kép).

Hátra volt még a határpontnak nevet adó „szekrénykő” megtalálása. A 18. századi térképek egy része és a kataszteri felmérés felvételi előrajza ugyanis egyértelműen feltüntet egy nagy követ a négy halom közepén. Létezését öt térkép latin nyelvű jelmagyarázata erősíti meg, amelyekben a kő jellegének leírása mellett a magyar tulajdonnév is olvasható. A szövegek szerint a nagy és hosszúkas kővön emberi kéz általi véset látható. Ennek megfelelően a négy halom között a felszínen heverő, részben földdel, mohával és avarral takart kőtömbök közül a legnagyobbat kerestem meg, amelyre nem a négy halom közepén, hanem a szentlászlói halom tövében találtam rá. Annak elmozdulását szintén okozhatták az elmúlt kétszázötven évben történt fadőlések. A mintegy 80 centiméter hosszúságú és közel 60 centiméter szélességű andezit kőtömb felső részének megtisztítása után annak felületén többféle, mesterségesnek

■ 15. A Szekrény-kő a Dunabogdány–Pilisszentlászló határvita 1760. évi térképén (MNL OL, S 86. No. 6., részlet)

■ 16. A Szekrény-kő Szentendre és Pilisszentlászló határvitáját lezáró 1769. évi térképén (MNL OL, S 86. No. 8., részlet)

■ 17. A négyeshatár jelölése Pócsmegyer és Tahitótfalu 1770. évi határvita-térképén (MNL OL, S 11. No. 30., részlet)

■ 18. Négy kőhalom a négyeshatáron, beerdősült, lejtős hegyoldalon

■ 19. Kőhalom a négyeshatáron, Pilisszentászló határjele. A háttérben látható kőhalom Dunabogdány határjele

■ 20. Szekrény-kő a négyeshatáron, négy kőhalom között, részben kibontva

■ 21. Négyeshatár Szentendre 1885. évi felvételi előrajzán (MNL OL, S 79.No. 1796/1., részlet)

látszó vájatok, lukak, faragások váltak láthatóvá (20. kép). Azt azonban nem tudtam megállapítani, hogy közülük melyik lehetett a 18. századi térképek jelmagyarázatában leírt jelölés.

Kő határjelek a kataszteri térképeken

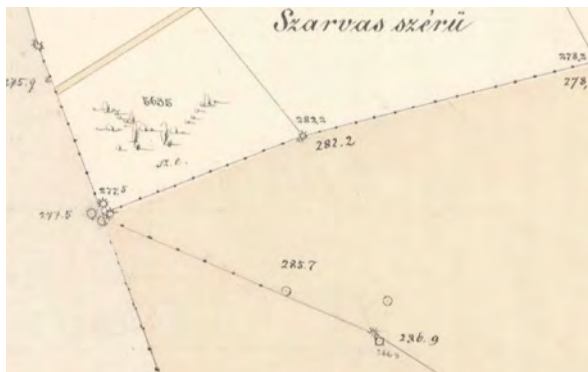
A Szentendre északkeleti sarokpontján lévő négyeshatáron a Pócsmegyerhez tartozó Leányfalupuszta 1883-ban és Szentendre 1885-ben készített felvételi előrajza négy halmot jelöl, és a négy település nevének kezdőbetűivel megmutatja a halmok hovatartozását is. A szentendrei szelvényen a négy halom jele között egy kötőrajz is feltűnik (21. kép).

Az 1885. évi kataszteri térképen már csak

a négy határhalm rajza jelöli a sarokpontot, a tulajdonnév és a települések kezdőbetűi nélkül (22. kép).⁸ Érdekeség, hogy bár a második katonai felmérés országosan sem sok határjelet tüntet fel, annak 1841-ben készített szelvénye mégis mind a négyeshatár, mind a Szentendre–Pilisszentlászló–Pomáz sarokponton lévő hármashatár halmait ábrázolja.

A megtalált halmok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a kataszteri térképeken a kőhalmokat is a föld határdombokkal azonos jellel jelölték. A felmérések és a térképezés módszerére 1869-ben kiadott „Utasítás” a határjelekre vonatkozóan csupán kétféle piktogramot ad meg, egyikük a „határdomb”-ra, a másik a „határvő”-re vonatkozik.⁹ Utób-

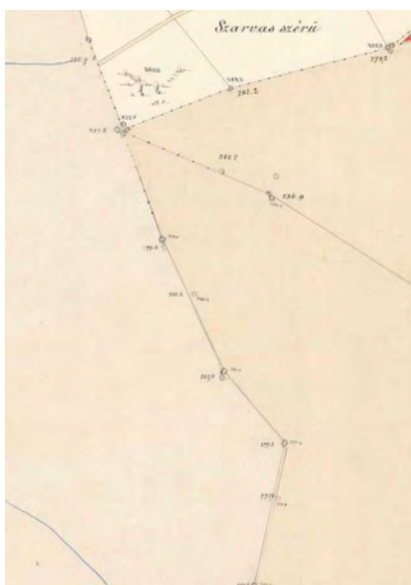
8 MNL OL, S 79 Kataszteri gyűjtemény, Iratok (S 79), No. 1794/1. Pócsmegyer felvételi előrajza, 1883; No. 1796/1. Szentendre felvételi előrajza, 1885. Habsburg Birodalom – kataszteri térképek (<https://mapire.eu/hu/map/cadastral>, elérés ideje: 2023. november 16.).

■ 22. Kőhalm határjelek ábrázolása a négyeshatáron és az attól induló határvonalakon (mapire.eu/hu/map/cadastral, részlet)

■ 23. Szentendre–Pomáz határszakasz a Solymos tetőpontja és a Sikáros-patak között a kataszteri térképen (mapire.eu/hu/map/cadastral, részlet)

■ 24. Az 1769-ben kijelölt új határszakasz Szentendre–Pilisszentlászló között a kataszteri térképen (mapire.eu/hu/map/cadastral, részlet)

bi azonban a mintarajz alapján kizárólag szabályosan faragott határkő lehetett. Nem volt tehát külön előírás sem a kőhalm határjelek, sem a határon lévő, határpontként számontartott természetes kövek egyedi jelölésére. Ezért történhetett, hogy a kőhalmokat is a földből készített határdombokkal azonos jellel ábrázolták (23–24. kép). Mivel a jelkulcs egyáltalán nem adott támpontot a határvonalon található kőtömbök jelölésének módjára, azokat egyáltalán nem ábrázolták határpont-

ként. A faragott határköveket viszont vagy határdombbal, vagy mérési pont jelével együtt, önálló jellel illették, amint a Szentendre és Pilisszentlászló határán elhelyezett faragott-vészett követ is.

Összegzés

A Szentendre egykori és mai határán lévő, többszáz éves határkövek – a nagy méretű kőhalmok és a jelölt kőtömbök – a tájhasznosítás és a helytörténet jelentős tájlelékei, egyedi tájértékek. Szentendre Pomázzal és Pilisszent-

lászlóval közös határának egyes szakaszain a 18. század második felében kijelölt határvonalon állított kőhalmok ma is láthatóak. Ugyancsak sok fellelhető – és településtörténeti emlékként bemutatatható – a határviták során az érintett felek által határjelként megnevezett, különleges formájú vagy megjelölt kőtömbök közül. Kiemelkedő jelentőségű kultúrtörténeti emlék a négyes határponton két és fél évszázaddal ezelőtt alaposan dokumentált, minden bizonnyal már többszáz évvel koráb-

ban emelt határjelegyüttes, a „Szekrény-kő”. Kialakítása, formája valószínűleg egyedülálló az országban. A négyeshatár közvetlenül a hegység belsejébe irányuló, majd onnan Visegrád felé vezető, kiépített kerékpáros útvonal mellett, és az országos kéktúra útvonalától is mindössze 150 méterre található. A növényzettől megtisztítva, a szétszóródott köveket helyükre emelve és a helyet tájékoztató táblával megjelölve emlékeztethetne az egykori tájhasználat és birtokvédelem történetére.

NKFIA-PÁLYÁZAT

A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu-defter) feldolgozása (OTKA K 132475, K 132609)

Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023)

Eredményeink

A kutatócsoport az MNL–BTK TTI konzorciumaként működik. A 2022/23-ra kitűzött pályázati cél szakmai megvalósítása érdekében a futamidő meghosszabbítására volt szükség. A negyedik pályázati évre tervezett forrásfeldolgozás és adatbázis-építés, valamint a térinformatikai fejlesztések is csekély lemaradásban vannak, de a meghosszabbított futamidővel a pályázati cél megvalósítható.

1. Defterek tudományos feldolgozása

A negyedik pályázati év célkitűzése a koppányi, szegedi, szekcsői és szekszárdi szandzsákok 16–17. századi birtokadómozgási naplói (ruznamçe defteri) feldolgozásának a folytatása volt. Az év folyamán összesen 24 defter adatait rögzítettük. Az „Oszmán összeírások gyűjteménye” című relációs adatbázis tesztfelületére 994 új rekordot töltöttünk fel, amelyek mindegyike egy-egy szpáhi jellemzően több településből álló birtoktestének és saját katonai előmenetelének adatait tartalmazza. Az idei feltöltéssel 151-re emelkedett az adatbázisban kutatható, Magyarországra vonatkozó defterek száma, amelyekben pillanatnyilag összesen 26 300 kereshető birtok-, hely- és személynévi rekord van.

a) A szegedi, szekcsői és szekszárdi szandzsák deftereinek feldolgozása a terveknek megfelelően elkészült, a koppányi szandzsák 16. századi adatainak betöltése még folyamatban van.

b) A jobb térképi megjelenítés miatt terven felül betöltöttük az adatbázisba a simontornyai szandzsák négy szandzsákösszeírását, ezzel a dél-magyarországi régió teljes térképi lefedettséget kapott.

– MNL: Sz. Simon Éva elvégezte a koppányi és mohácsi szandzsák 3-3 birtokadómozgási naplójának feldolgozását, valamint 4 simontornyai defter betöltését az adatbázisba.

– BTK TTI: Fóti Miklós és Dorogi Ilona elvégezték a szegedi, szekcsői és szekszárdi szandzsák 21 birtokadómozgási naplójának feldolgozását.

c) Az új rekordok elsősorban a 16. századi hadtörténeti kutatás számára jelentenek újdonságokat. Az adatbázis több mint 200, részben már azonosított és datált magyarországi portyának és a benne részt vevő török csapatteknek az azonosítására biztosít lehetőséget.

d) Az adatbázis frissítése és publikálása az MNL AOL felületén a terveknek megfelelően megtörtént.

e) Előkészületek történtek arra, hogy az adatbázis 2023 decemberében elérhetővé váljon az Európai Levéltári Portálon keresztül is.

A munkát három szakértő segítette:

a) BTK TTI: Hegyi Klára folyamatosan végzi a feltöltendő adatok szakmai ellenőrzését.

b) MNL: Az Újvidéki Egyetem két tanára, Boris Stojkovski és Miroslav Pavlović elsősorban szláv források elemzésével nyújtottak segítséget egyes helynevek lehetséges eredetének és helyes olvasatának megállapításában.

2. Adatbázis-fejlesztés

A terveknek megfelelően megtörtént az „Oszmán összeírások gyűjteménye” című adatbázis felületeinek előkészítése a nemzetközi kutatók számára. Az adatbázismezők angolra, a defterek terminus technicusainak török nyelvre fordítása elkészült. Emellett a felsőbb közigazgatási egységek nevét a jobb kereshetőség

és a forrásokkal való könnyebb összevetés érdekében arab betűkkel is felvettük.

A komparatív kutatások biztosítása érdekében tovább folytattuk a Magyar Kamara által irányított „Porta (dika) összeírások (E 158)” adatbázisának folyamatos fejlesztését.

a.) Az MNL munkatársai, Tuza Csilla, Kovács Zsuzsanna és Németh György gyakorlatilag befejezték az adatok feldolgozását. Az oszmán–magyar adatbázisrendszer szinkronizált működése érdekében így tovább folytatható a településnevek normalizált névalakokkal és térinformatikai azonosítókkal (ID) való ellátása. Sz. Simon Éva a részben hódolt Zala vármegye településeit, Németh István – az MNL OL munkatársa – pedig Pozsony vármegyei településeket látta el a párhuzamos vizualizációt biztosító térinformatikai ID-kkel.

b.) MNL – BTK TTI: A migrált adatok tesztelését és szükség szerinti javítását Sz. Simon Éva és Demeter Gábor folyamatosan végzi.

3. Térinformatikai fejlesztés

Az eredeti tervektől eltérően az adatbázisok vizualizálását nem sikerült a TÉRINFO Bt. közreműködésével a TatukGIS programmal megoldani. Mivel ez az eddig használt szoftver más programokkal nem kompatibilis, a „Dikális összeírások” című adatbázis lekérdezési szkriptjeinek elkészítése előtt szükségessé vált egy új program bevezetése.

a) A tervekkel ellentétben a TÉRINFO Bt. helyett Gyula Gergő egyéni vállalkozó bevonásával kezdtük meg a kondomínium térképeinek tömeges létrehozásához szükséges lekérdezési szkriptek előállítását. Ennek a folyamatnak az első lépcsője az átállás a korábban használt TatukGIS térinformatikai szoftverről az ingyenes, de vizualizációs céljainknak ugyanúgy megfelelő és a térképészeti utómunkákat lényegesen megkönnyítő QGIS programra. Megkezdődött a korábban használt lekérdezési szkriptek átírása az új programnyelvre. Ez rövid távon a pályázat egyik

célkitűzésének, a hódoltsági atlasznak a jó minőségű megjelentetését, a kondomínium ábrázolásának lehetőségét, hosszú távon pedig az összeírásokat tartalmazó adatbázisokhoz kapcsolt interaktív vizualizáció létrehozásának megvalósíthatóságát biztosítja. Az oszmán szkriptek átírása után a „Dikális összeírások” adatainak lekérdezésére is ugyanezt a térinformatikai programot kívánjuk használni.

b) Németh Gábor egyéni vállalkozó további utómunkákat és pontosításokat végzett a 16. századi alaptérképen.

4. Forrásfeltárás

Az előző évekkel ellentétben 2023-ban végre újra mód nyílt a pályázat munkatervében megjelölt forrásfeltárás folytatására.

a) Szakmai okokból nagy hangsúlyt fektetünk az Isztambulban, a Başbakanlık Osmanlı Arşivi nagyon bőséges Hungarica-anyagában megkezdett kutatások folytatására. Elsősorban rúznámcsékat, a budai vilájet területéhez tartozó balkáni szandzsákok szandzsákösszeírásait és timár-jegyzékeit, valamint kinevezési deftereket gyűjtöttünk, lehetőséget biztosítva ezzel a teljes budai vilájet feldolgozására és komparatív vizsgálatok elvégzésére. A digitális másolatban hazahozott felvételek száma összesen: 13 fondból 25 330 felvétel, amelyeket az MNL OL digitális fotótárában helyeztünk el.

b) Demeter Gábor bécsi kutatóútja során a Bécsben, az Österreichische Nationalbibliothekben és a Haus- Hof- und Staatsarchivban őrzött, az MNL állományában hibásan vagy hiányosan meglévő defterek adatainak korrigálását végezte el.

5. Tudományos közlések

a) Megjelent publikációk:¹

MNL – BTK TTI: 1 könyv, 1 könyvfejezet, 2 angol nyelvű folyóiratcikk, 4 magyar nyelvű folyóiratcikk, 3 magyar nyelvű konferencia-cikk.

¹ L. az MTMT-ben.

b) Megjelenés alatti tanulmányok:

Fóti Miklós: Székesfehérvár 16. századi szandzsákbégjei. Adalék a hódoltsági archontológiai kutatásokhoz. *The Sancakbeyis of Székesfehérvár in the Sixteenth Century. Additions to the Archontology of Ottoman Hungary. Belvedere–Meridionale*, 3. (2023) (megjelenés alatt).

Fóti Miklós: Szeged 16. századi szandzsákbégjei. *Aetas*, 38. (2023) 4. szám (megjelenés alatt).

Sudár Balázs: A Völgység nyugati része a 16. századi oszmán összeírásokban (megjelenés alatt).

Sudár Balázs: Székesfehérvár török kori topográfiája. *Alba Regia*, 50. (2021 [2023!]) 1–20. (megjelenés alatt).

Fóti Miklós: Két végvidék szolgálatában: Szári Ali bég hódoltsági és kaukázusi karrierje. *Századok*, 158. (2024) 1. szám (megjelenés alatt).

Sz. Simon Éva: Egy határvidéki szandzsák születése – Szigetvár. Az oszmán polgári és katonai igazgatás kiépülésének logikája a szigetvári szandzsák birtokadományozásainak példáján keresztül. *Történelmi Szemle*, 66. (2024) 2. szám (megjelenés alatt).

Fóti Miklós: A budai vilájet dunai kapudánsága a 16. században. *Történelmi Szemle*, 66. (2024) 3. szám (megjelenés alatt).

Pánya István – Borbás Benjámín – Fóti Miklós: Adatok Solt középkori bortermeléséhez. (megjelenés alatt).

c) Előkészületben lévő publikációk:

Hegy Klára: A hatvani szandzsák – monográfia (készültség: 98%).

Dorogi Ilona: A szekcsői szandzsák – forráskiadás (készültség: 50%).

Fóti Miklós – Pánya István: Bács vármegye településhálózatának rekonstrukciója a török defterek alapján: A bácsi és a titeli náhije települései 1578-ban (készültség: 80%).

Sudár Balázs: A szekszárdi szandzsák – kismonográfia (készültség: 40%).

Fóti Miklós: Török közigazgatás kiépítése a Szerémségben és a szerémi szandzsák 16. századi bégjei. (készültség: 90%).

Sz. Simon Éva – Fóti Miklós: Kászim kethüdá, a kormányzat embere. *Korall*, (2024) (készültség: 90%).

d) Konferencián való részvétel:

Gábor Demeter – Miklós Fóti: The Role of the Sanjak of Szendrő (Smederevo/Semendire) in the Establishment of Turkish Administration in the Southern Part of Hungary. (Hungarian–Serbian Relations in the Early Modern Period, 1456–1791. Budapest, 2023. november 9.)

Sz. Simon Éva: Az oszmán birtokadományozási naplók mint a hadtörténetírás forrásai. (XI. Élet a török hódoltságban konferencia. Budapest, Budapesti Történelmi Múzeum, 2023. november 11.)

Értékelés

A Történelem zsűri a 2022. 12. 01. – 2023. 11. 30. közötti időszakról szóló szakmai részjelentést elfogadta. Az értékelő bizottság megjegyzése: „Az ismét jól strukturált és világos részbeszámolóból a kutatási projekt ez évben elért eredményei jól látszanak. A projekt meghosszabbításra került, így a vállalások megvalósítása is realisabbá vált. A kutatócsoport tagjai szakértők bevonásával haladtak a defterek tudományos feldolgozásával – a szegedi, szekcsői és szekszárdi anyaggal el is készültek, a vonatkozó adatbázis 26 300 kereshető rekordot tartalmaz. Ezzel párhuzamosan az oszmán összeírások adatbázisát is tovább építették. Tekintve a források nyelvét, nem kevés leleményességre van szükség a felület nemzetköziesítéséhez. A vizualizálásban nehézségek adódtak, ezért külső vállalkozóra és új program bevezetésére volt szükség, ennek indoklása kielégítően megtörtént. Öröndetes, hogy a levéltári (tulajdonképpen hungarica) kutatásokat is folytatni tudták, így Isztambulban több mint 25 000 digitális felvétel készült.

A kutatók 11 publikációt (köztük 1 könyv) jelentettek meg 2023-ban és további 8 kézirat elkészült. A csoport tagjai 2 előadást tartottak hazai konferenciákon. Sz. Simon Éva projektvezető határozottan jól vezeti a projektet, Fóti

Miklós és Sudár Balázs publikációs tevékenysége kiemelkedő. A részjelentés alapján úgy értékelem, hogy a kutatócsoport a munkatervben

tett vállalásait teljesítette, a részt vevő kutatók magas színvonalú munkát végeznek.”

(Sz. Simon Éva)

■ Az egyes alapadatok megjelenítése az „Oszmán összeírások gyűjteménye” adatbázis bővített felületén. Az alap kutatásokra épülő adatbázis az Oszmán Birodalom birtokigazgatására és katonapolitikájára vonatkozó általános működési mechanizmusok vizsgálatára biztosít lehetőséget. Mivel ezek a kérdések a nemzetközi kutatások számára is fontosak, az Adatbázisok Online (adatbazisokonline.mnl.gov.hu) portálon elérhető felület mezőnevei angol fordításban is olvashatók

■ Egy birtokosra és birtokára vonatkozó rekord megjelenítése az „Oszmán összeírások gyűjteménye” adatbázisban. Az egyes közigazgatási egységek azonosítását és kereshetőségét segíti a szandzsákok és náhijék nevének arab betűs megjelenítése. A módszer a laikusok számára is biztosítja a tájékozódás lehetőségét a defterekben, ugyanakkor az Oszmán Birodalom keleti végvidékeinek kutatói számára is megkönnyíti a komparatív adatok keresését

NKFIA-PÁLYÁZAT

„Négyzetkataszter”: A magyarországi kataszteri felmérés térkép- és iratanyagának katasztere, 1850–1918 (K 132723)

Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023)

A projekt 4. évében a célkitűzések maradéktalan megvalósítását és a pályázat befejezését az előző években keletkezett nehézségek (COVID, utazási és kutatási korlátozások, infláció, drágulás) feltorlódása hátráltatta és akadályozta. Az MNL funkcionális szervezeti egységei (Projektigazgatóság, Gazdasági Igazgatóság, Humánpolitika) ebben az évben úgy támogatták a projektet a rájuk háruló feladatokban, ahogy az mindig is elvárható volt. A fiatal kutatók személyében végre nem történt változás – ez részben a személyi költségek átcsoportosításának köszönhető, mert így sikerült a jogszabályban előírt garantált bérminimumot (!) kifizetni –, ez lehetővé tette a számukra tervezett projektem befejezését. A vezető kutatónak 2023-ban sem volt kutatónapja a befogadó intézménynél.

A pandémia óta – és az utazási és járulékos költségek csökkentése érdekében – a kutatócsoport tagjai közötti kommunikáció formája az elektronikus levelezés és az online értekezlet (zoom) volt. A szenior kutató folyamatosan segítette a fiatal kutatókat a feldolgozás technikai kérdéseiben és az irattípusok azonosításában.

Iratanyagfeltárás

A fiatal kutatók a két megyei tagintézményben befejezték az ottani felmérési felügyelőségek iratanyagának darabszintű feltárását és a levéltári nyilvántartó rendszerben (Scope) feldolgozását. A vállalt feladat maradéktalanul teljesült.

MNL BaML: VI.181. Pécsi Állami Földmérési Felügyelőség iratai fond (605 doboz, 50 kötet) a tárgyévben: 134 nagydoboz, összesen 1523 rekord. A négy év alatt összesen 6059 leírási egység készült el a Scope-ban.

MNL HBML: VI.181. A Bihar és Hajdú vármegyei Földmérési Felügyelőségek iratainak gyűjteménye fond (61 csomó, 1348 kötet), 5 csomó és 59 kötet, összesen 895 rekord. A négy év alatt összesen 2953 leírási egység készült el a Scope-ban.

Az eltérő mennyiségek és őrzési egységek is jól mutatják az iratanyag sokszínűségét. A rekordok már elérhetők az Elektronikus Levéltári Portálon (www.eleveltar.hu).

Külföldi kutatások

Évente négyhetes ausztriai levéltári kutatást terveztünk Török Enikő számára, ez az 1. évben (2020) a járványhelyzet miatt nem valósult meg. 2022-ben a Collegium Hungaricum egy hónapos ösztöndíjával, 2021-ben, majd 2023-ban (június 5–30. között) a projekt keretében végezte a szenior kutató a kutatásokat.

A korábbi évekhez hasonlóan a kutatás a Földadó-kataszteri Főigazgatóság (Generaldirektion des Grundsteuerkatasters = GGK) iratanyagának feltárására (GGK ügyiratai /Akten/ és az azok mellől kiemelt mellékletek /Beilage/) irányult. Österreichisches Staatsarchiv (ÖstA), Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA), Neue Hofkammer und Finanzministerium, Allgemeine Abteilungen. Katasterabteilung, Akten GGK, 574–612. doboz (38 doboz, 603. doboz nincs): 469 kataszteri felmérésre vonatkozó ügyirat (1869–1871), Akten Beilagen – 687. doboz (1 doboz), az utóbbi magyar vonatkozású iratokat nem tartalmazott. A feltáráról jegyzék készült: dobozsám, ügyirat év- és iktatószáma, beadó neve, röviden a beadvány tárgya (német nyelvű ügyiratok, a beadó és a tárgymegjelölés a jegyzékben német). Ez az értelmezés és a

fordítás hibáit elkerüli, és az osztrák, román, szlovák stb. kutatók számára is könnyebben használhatóvá válik.

A kiegyezést (1867) követően a magyarországi kataszteri felmérés a magyar Pénzügyminisztériumhoz tartozott, de mivel sok idegen ajkú mérnök kérvényezte áthelyezését a német-szláv tartományok földadórendezéséhez, ezért a személyzeti anyagban a prozopográfiai kutatásokban jól hasznosítható adatok lelhetők fel. A kutatási beszámoló és a jegyzék elérhető a projekt honlapján (Iratfeltárás/Ausztria). A tervezett időszak feltárása teljeskörűen megtörtént.

A projektben azért terveztünk levéltári kutatásokat a Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Szolgálatánál (Marosvásárhely), mert a 2014-ben Maros megye anyagáról elsőként megjelent román–magyar kétnyelvű fondjegyzék szerint nemcsak a családi levéltárakban és az egyes települések iratanyagában őriznek kataszteri iratokat (kataszteri térkép, kataszteri telekkönyv, kataszteri földkönyv, kataszteri birtokív; 1855 és 1918 közötti, igen szórt évekből), hanem nagyobb gyűjtemények is találhatóak ott. Az 595. *Colecția planuri topografice* (Helyrajzi tervek és térképek gyűjteménye; helységenkénti kataszteri térképek) és a 60. *Colecția evidența cadastrală* (Kataszteri nyilvántartások gyűjteménye; 477 helységből kataszteri földkönyvek) fondokat kívántuk legalább jegyzékükben és szondázva kutatni. A vezető és a senior kutató által október 2–6. között végzett kutatás körülményeiről és az elvégzett munkáról részletes jelentést készítünk a *Catastrum* számára, az elsődleges beszámoló elérhető a projekt honlapján (Iratfeltárás/Románia).

A pozsonyi helyszíni kutatásra ebben az évben már nem jutott idő, azt a projekt meghosszabbított időszakában, 2024-ben végezzük el.

Belföldi levéltári kutatások

A Földmérési és Távérzékelési Intézetben¹ lévő kataszteri térképek digitális másolatainak

(X 10837) állományba vétele folytatódott, 166 leírási egység készült el: X 10837-1.-(93–130.), X 10837-2.-(175–194.), X 10837-13.-(1–28.) és X 10837-14.-(1–118.). A Preservica levéltári szakrendszerbe bekerült 2478 fájl (396,4 GB): X 10837-4.-(42–215.) és X 10837-2.-(175–194.). A feldolgozást Török Enikő végezte.

Az elkészített tanulmányokhoz egyedi levéltári kutatás volt szükséges (MNL OL, BaVL, HBVL), ezt a szerzők maguk végezték vagy a vezető és a senior kutató nyújtott abban segítséget.

Poligontérkép az adatok vizualizációjához

A projekt adatbázisa vizualizációjához tervezett pont- és poligontérkép shape-fájla már most további tudományos munkákat segít, igazolva a projekt alap kutatási jellegét. 2023 januárjára készült el az új GISa Hungarorum adatbázis és digitális atlasz, amely a Négyzet-kataszter projekt keretében készült 1:144 000 méretarányú alaptérképeket használta fel (Németh Gábor munkája). Az adatvizualizáció a projekt meghosszabbított szakaszában, 2024-ben valósul meg.

Prozopográfiai gyűjtemény, névtér

Az 1850 és 1918 között a kataszteri szervezetben dolgozó személyek életrajzi adatainak feltárása folytatódott. A 2022-ben elkészült prozopográfiai adatbázis (MS Access) feltöltése folytatódott, jelenleg közel 3500 személy szerepel benne, közülük több mint 3000 a kataszteri felmérésben szerepet játszó személy (a többi családtag, az ő ismeretük a kapcsolati háló feltérképezéséhez szükséges). A személyek – később adataik is – a projekt honlapjának Prozopográfia menüpontjában találhatóak. Az életrajzi adatok kutatásába bekapcsolódtak a fiatal kutatók is.

A prozopográfiai – és általános kataszter-történeti – kutatások támogatása érdekében a projekt valamennyi résztvevőjének közreműködésével feltártuk a *Kataszteri Közlöny* 27 év-

* A FÖMI jogutódja Budapest Főváros Kormányhivatala, ahonnan egyes feladatok kiválással kerültek a Lechner Tudásközpontba.

folyamának teljes tartalmát. A folyóirat repertóriumának még nem lezárt (előtanulmánnyal kiegészítendő) kéziratát a projekt honlapján (Digitália/Kataszteri Közlöny) a megjelenés előtt hozzáférhetővé tettük. Ugyanitt hozzáférhetővé tettük a folyóirat online elérhető állományából hiányzó két címnegyedet és az utolsó évfolyam négy összevont számát.

Újabb egyéni életutak (Pechán János, Székely Ferenc, Móricz Vince) mellett a Debrecenben működő felügyelőségek személyzetének csoportos prozopográfiai összefoglalója 137 személyről, valamint további személyzettörténeti cikkek is megjelentek a *Catastrumban*.

Digitalizálás

Az S 79 Kataszteri iratok elektronikus nyilvántartásból átemelt adatai – 13 603 leírási egység, ebből 5276-hoz a már elkészült felvételeket hozzákapcsolták – 2022 decemberétől elérhetők az Adatbázisok Online felületén is, a gyűjtemény ismertetését Török Enikő készítette (<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/kataszteri-telekkonyvek/informacio>).

Az ÁNY Biztonsági Nyomda Zrt. Archivumában fellelt térkép- és iratanyagok állományba vétele és kiegészítő digitalizálása 2024-ben történhet meg, a partnerintézmény együttműködésének függvényében.

Publikációk, ismeretterjesztés

A vezető és szenior kutató által vállalt éves publikációs számot (4) jelentős mértékben meghaladtuk, sőt három másik és egy korábbi projekttag is írt cikkeket, a résztvevők előadásokat is tartottak a témában. A projekthonlap „Publikációk” menüpontja szerzők és időrend szerint, a szabad hozzáférés (open access) megadásával tartalmazza a cikkek (18) és az előadások (2) jegyzékét.

A projekt honlapja: www.negyzetkataszter.hu (a vezető kutató készíti).

A vezető és a szenior kutató a *Catastrum* (www.catastrum.hu) folyóirat fő- és felelős szerkesztője.

A projekt meghosszabbított szakasza

2023. december – 2024. augusztus között elvégzendő a szlovákiai kataszteri iratanyag feldolgozása, valamint az elkészült országos levéltári, megyei és marosvásárhelyi adatsorok adatbázisba rendezése („Négyzetkataszter”), a földrajzi névtér Scope-ba feltöltése, az adatok vizualizációja, a prozopográfiai adatbázis hozzáférhetővé tétele.

Értékelés

A Történelem zsűri a 2022. 12. 01. – 2023. 11. 30. közötti időszokról szóló szakmai részjelentést elfogadta.

Az értékelő bizottság megjegyzése: „A projektelemelek jelentős része időarányosan megvalósult: iratanyagfeltárás (Földmérési Felügyelőségek – Pécs, Bihar és Hajdú vármegye: teljesítve), külföldi levéltári kutatások (Bécs és Marosvásárhely teljesítve, Pozsony 2024. évre csúszik), belföldi levéltári kutatások (MNL OL, BaVL, HBVL: teljesítve), pont- és poligon-térkép (adatvizualizáció 2024. évre csúszik), prozopográfiai gyűjtemény és névtér, digitalizálás (2024. évben még várható kiegészítés), publikációk (számszerűleg túlteljesítve).

A projekthosszabbítás 9 hónapjára (2023. december – 2024. augusztus) tervezett feladatok (a szlovákiai kataszteri iratanyag feldolgozása, az elkészült országos levéltári, megyei és marosvásárhelyi adatsorok adatbázisba rendezése, a földrajzi névtérben a történeti Magyarország településeinek LAU-kóddal kiegészítése a Scope-ban, az adatok vizualizációja, a prozopográfiai adatbázis hozzáférhetővé tétele) teljesítése az egyes elemek előrehaladott állapotú előkészítettségének köszönhetően nagy valószínűséggel sikeresen megvalósul.”

(Reisz T. Csaba)

A boldog szerkesztő

Könyvajánló

A *Catastrum* 2023. évi 4. számában – a folyóirat történetében először, és remélhetőleg hosszú ideig másért nem – nekrológ jelent meg Reményi József Tamás (1949–2023) olvasószerkesztőnk emlékére. Novemberben Darvasi Ferenc vele készített életútinterjújának megjelenését kívántuk ünnepelni, ehelyett a hóvégi bemutató már megemlékezéssé alakult át.

A kötetben azok az interjúk jelentek meg, amelyet a pályatárs 2018–2019-ben, majd 2023-ban készített Reményi József Tamással, aki – ha tevékenységi köröket kell a neve mellé rendelni – irodalmár, kritikus és szerkesztő volt ízig-vérig. Ő maga olyan nagy örömét lelte a szövegekkel való foglalatosságban, hogy a kötetnek eredetileg azt a címet szerette volna adni, hogy „a boldog szerkesztő”. Erről aztán hagyta magát lebeszélni, de mivel annyira jellemző volt rá ez a hozzáállás, ezért ez az ismeretetés mégis így emlékezik rá.

Az interjúsorozat igen aprólékosan tárja fel Reményi életútját, benne felmenőit, családját, a szülői házat, az iskolák jellemformálását, hogy aztán a magyar irodalom gyarapításában és fejlesztésében végzett több évtizedes – félévszázados! – tevékenységének eredményeit és kudarcait, a sors- és pályatársaival megélt irodalomtörténetet foglalja össze az olvasónak.

2017 óta, hét éven keresztül – szinte egy időben a *Századok* folyóirattal – a *Catastrum* olvasószerkesztője volt, és ezt a munkát is nagy örömmel végezte. „Regények, verseskötetek mellett történettudományi tanulmányokat szerkesztetek. Ez most a legújabb fejlemény: a *Századok* olvasószerkesztője lettem. És a *Catastrum* nevű, negyedévente megjelenő szakfolyóiraté, amely a kataszteri munkák történetével foglalkozik (ki gondolná, hogy egy ennyire speciális szakterület, irtózatosságnak, száraz adattal, mennyi érdekességet kínál egy irodalmárnak is: legutóbb például a trianoni határok földmérési munkálatainak jegyzőkönyveit böngészhettem). Noha időnként vért izzadok veled, mert a szakemberek

■ Reményi József Tamás. *Mindig volt egy szigetem*. Darvasi Ferenc életútinterjúja. Cser Kiadó, Bp., 2023. 288 oldal

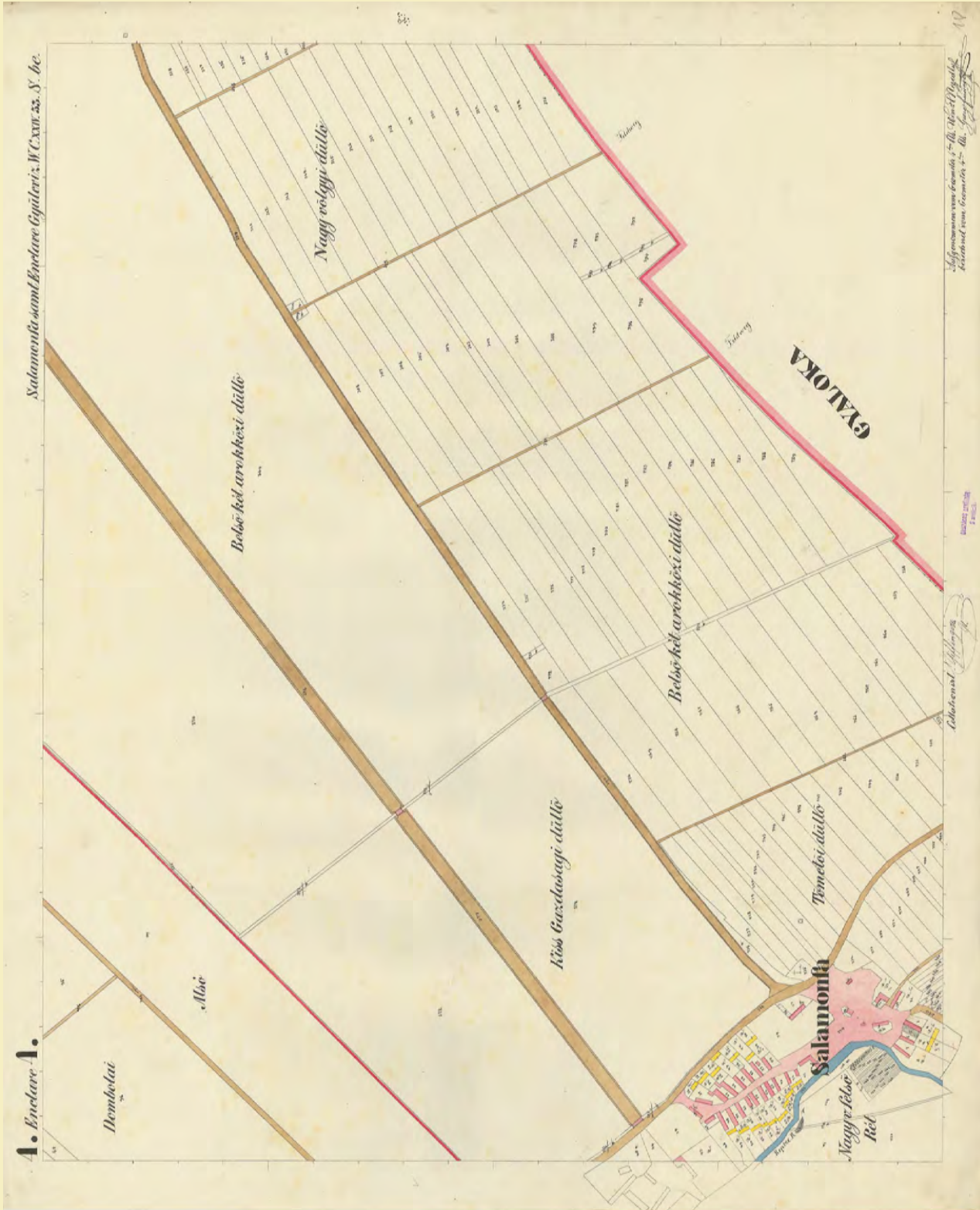
jó része döbbenetesen fogalmaz. Több éve pályán lévő, agyonolvasott értelmiségi emberek, és képtelenek egy mondatot összerakni. És nemcsak a stílust kell gatyába rázni, hanem ott van a szövegapparátus, lábjegyzetek, mutatók – hát azt gyűlölöm. Előtte soha életemben nem kellett lábjegyzetekkel foglalkoznom. Pedig itt szigorúan veszik, az akadémiai szabályzat szerint, hogy hol kell pont, vessző és kurziválás.”

Reményi József Tamás olvasószerkesztői tevékenységéhez éppen azért ragaszkodtunk, mert úgy tartjuk: a magyar nyelvnek mint a gondolkodás kifejezőeszközének ápolása, értékeinek megőrzése és továbbadása a széles értelemben vett irodalom, benne a szakirodalom egyik fontos küldetése. Még a tudományos folyóiratoknak is arra kell törekedniük, hogy szerkesztőségükben helyet kapjon az olyan szakember, aki az olvasható és nagy kifejezőerővel bíró nyelv értő gondozásával emeli a kiadvány nemzeti értékét. Olvasószerkesztőnk ilyen volt, és hogy hogyan vált azzá, azt az életútinterjúból megismerhetik az olvasók.

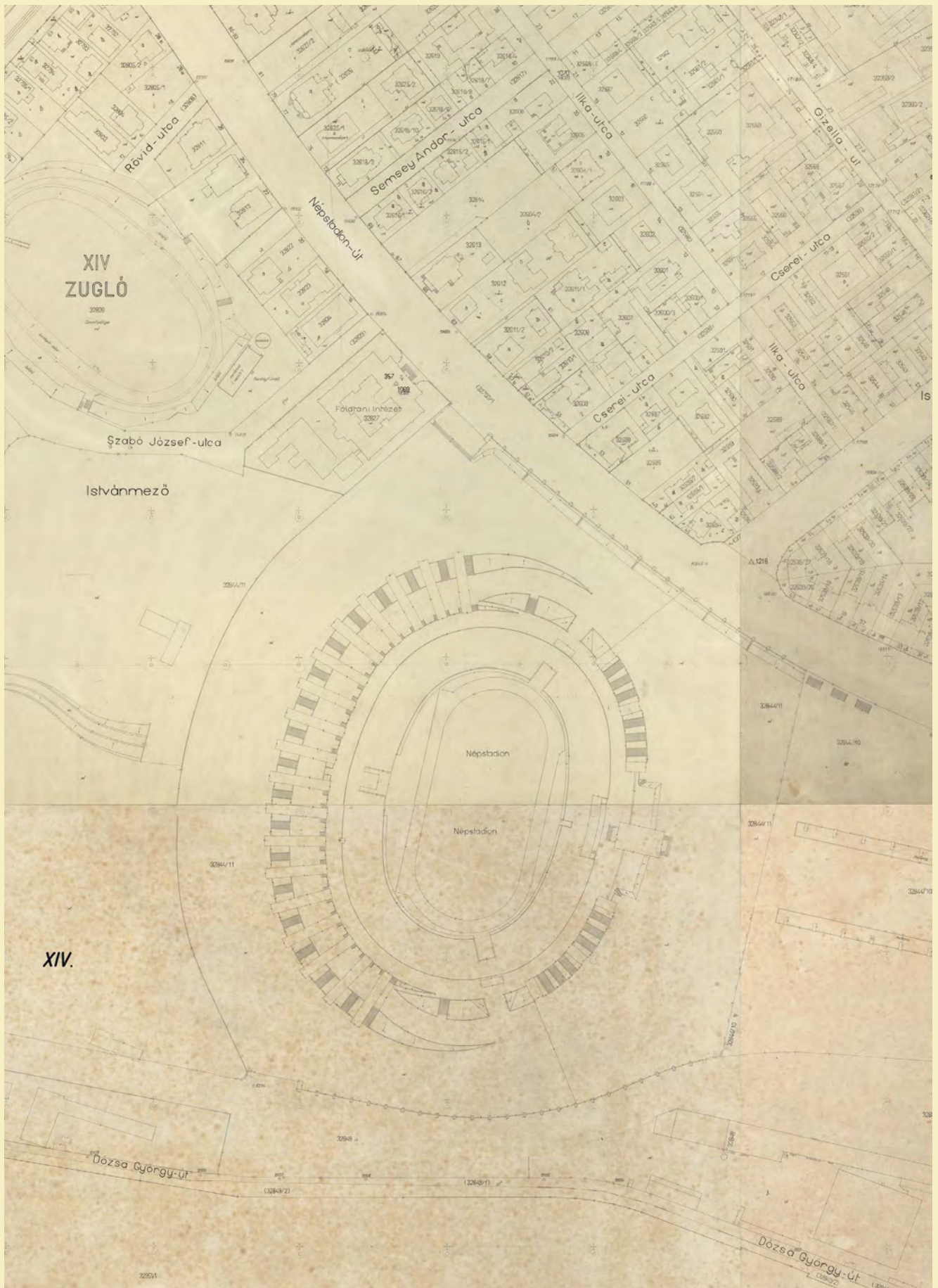
Reisz T. Csaba

4. Enclave 1.

Salamonfa-templ. Enclave Gyűlési, M.C.XXXI. 23. S. be.

■ Salamonfa kataszteri térképének 4. szelvénye, 1857. Készítette Wenzel Nagedly, Freisinger György és Johann Giffinger (MNL OL, S 78. 1709-18.) L. ehhez Török Emikő cikkét!

■ Az 1953. augusztus 20-án átadott Népstadion a XIV. kerület 1953. június 30-i állapot szerint lezárt 1:1000 méretarányú felmérési térképén, a 229., 230., 251., 252. jelzetű szelvényekből georeferálással összeillesztve. Részlet Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatából, 1944–1986 (Budapest Főváros Levéltára, XV.16.g.201/cop53). L. ehhez Timár Gábor – Sipos András – Kovács Viktória – Kozma László cikkét!